

JIHOČESKÉ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Historický ústav

Jana Luxíková

Obraz šlechtice devatenáctého století v soudobém tisku
Světozor a Zlatá Praha

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Zdeněk Bezcený, Ph. D.

2007

České Budějovice

Anotace:

V mé diplomové práci jsem se věnovala obrazu šlechty v tisku devatenáctého století. Tisk byl nejdůležitějším médiem, jehož prostřednictvím byla společnost ovlivňována a formována.

Rozhodla jsem se tedy zkoumat obraz šlechty v periodikách devatenáctého století a na základě toho vysledovat, jaký stereotyp tyto tiskoviny čtenářům předkládaly. Dala jsem si za úkol zjistit, jakým způsobem se v tisku na šlechtu nahlíželo a kolik jí bylo dááno prostoru. Sledovaným materiálem se mi stala dvě periodika, která byla určena široké veřejnosti, tedy Světozor a Zlatá Praha. Oba tyto časopisy vycházely takřka čtyřicet let a plynule přešly ze století devatenáctého do století dvacátého. Jejich publikem byla většinová měšťanská společnost, která získávala v liberalizující se společnosti stále více prostoru právě na úkor dřívějších šlechtických elit.

Jednu kapitolu jsem věnovala Světozoru a následně Zlaté Praze. Poté jsem se zaměřila na to, v jaké roli je šlechtic nejčastěji chválen a veleben a jaký šlechtický rod je čtenářům nejčastěji dáván za vzor.

Snažila jsem se zobrazit oficiálně prezentované názory na šlechtu či šlechtictví v tomto specifickém úseku dějin. Analýzou dobových periodik je však druhotně vytvořen i celkový obraz tehdejší společnosti a názorů oficiálně prezentovaných médií.

Annotation:

This diploma work deals with reflection of nobility in the press of the 19th century. The press was the most important media that influenced and transformed opinions of the society.

I tried to find stereotypes about the nobility, which were usually presented in the press, newspapers and magazines. Světozor and Zlatá Praha are the main materials that are this diploma work based on. Both were widely spread and published for forty years, during the second half of the 19th century and at the beginning of the 20th century. They were usually read by townspeople, a class of society that became the direct competitor of the nobility.

One chapter deals with Světozor and Zlatá Praha. This part of the work depicts the positive role of a member of the aristocracy and says which aristocratic family served as an example. By analysing the press I tried to find official presented opinions about the nobility, which were published in the media of the 19th century.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Obraz šlechty v tisku devatenáctého století vypracovala samostatně a použila pouze uvedené prameny a literaturu.

V Českých Budějovicích 25. dubna 2007

.....

Jana Luxíková

Ráda bych vyslovila poděkování panu Mgr. Zdeňkovi Bezecnému, Ph. D., vedoucímu mé diplomové práce, za odborné vedení, laskavý přístup a podnětné rady a připomínky při sestavování této práce.

OBSAH

1. Úvod	7
2. Stereotyp a obraz druhého.....	9
3. Česká periodika v období let 1848 – 1914	11
4. Světozor 1867 – 1915	14
5. Zlatá Praha 1884 – 1915.....	41
6. Obraz šlechty v časopisech Světozor a Zlatá Praha.....	56
7. „Kníže mezi zemědělci a lesníky a první zemědělec a lesník mezi knížaty.“ ...	59
8. „Až do těch hrdel a statků!“	66
9. Šlechtična na stránkách časopisů.....	73
10. Závěr.....	78
Seznam pramenů a literatury.....	82
Seznam příloh.....	85
Přílohy	

1. Úvod:

„Nesmyslné, hýřivé marnotratnosti, jakouž se tak zhusta vyznamenávají chtějí nevzdělaní panáčkové šlechtičtí, nikdy nebyv milovníkem užíval hr. Thun hojných důchodův svých vždy moudrým a šlechetným spůsobem, jakž o tom trvale svědčiti budou četné památky, zvláště v okolí Děčína, kdež nejčastěji přebýval. ... „

Světozor 2, 1868, s. 355-356.

Vztah české společnosti ke šlechtě byl vždy velmi rozporuplný. Osobnost ministerského předsedy a místodržícího Františka de Paula Thuna, vnuka výše zmíněného Františka Antonína, je tomu názorným důkazem. Byl nepřitelem německého liberalismu a obhájce českého státního práva. Roku 1889 byl jmenován místodržícím v Čechách a snažil se o česko-německé vyrovnání. Záhy se však proti němu vyzdvihla vlna nenávisti, zejména po nacionálních a politických bouřích roku 1893 a po procesu s „Omladinou“. Na počátku první světové války byl vnímán jako protičesky zaměřený politik, paradoxně byl však odvolán z funkce jako málo tvrdý úředník, který nedokázal rázně vystoupit proti „nedostatečnému rakouskému patriotismu“.¹ Jeho pohřeb v roce 1916 měl téměř charakter národní demonstrace.²

V druhé polovině devatenáctého století došlo k celé řadě hospodářských a sociálních změn, díky nimž se tato doba stala obdobím měšťanstva. V pobělohorském období v podstatě zmizela v rakouských a českých zemích feudální nižší šlechta a teprve od druhé poloviny osmnáctého století začala její obnova za zcela změněných okolností. Tato nová, převážně úřednická šlechta se měla přirozeným mostem mezi privilegovanou a ostatní společností. Tím se otevíraly určité šance měšťanstvu.³

Tento vývoj s sebou také přinesl proměny dosavadních elit. V souvislosti s postupujícími změnami ztrácela aristokracie své výsadní postavení. Byl tu stále silnější tlak

¹ Petr MAŠEK, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v Českých zemích*, Praha 1999, s. 281-282.

² Antal STAŠEK, *Vzpomínky*, Praha 1925, s. 526-529.

³ K tomuto tématu zejména Otto URBAN, *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha 2003.

moderních podnikatelů a emancipujícího se měšťanstva. Šlechta se tak v konfrontaci se změnami, které devatenácté století přinášelo, uzavírala do svého světa plného rituálů a tradic, které prostupovaly jejich životní styl, které však pro většinovou společnost představovaly „*nesmyslnou hýřivou marnotratnost*.“⁴

České měšťanstvo nabylo schopno pochopit šlechtický životní styl. Na druhou stranu však ani šlechta nebyla ochotna komunikovat s nešlechtici. Hlavní rozpor mezi šlechtickou a měšťanskou společností v Čechách spočíval také v kontrastu konzervativního a liberálního pohledu na svět. O všem vypovídá spisek Josefa Holečka, který kritizoval šlechtu jako přežitek feudalismu a vyzýval ji, aby se vydala na cestu k „nové společnosti“ a ke své transformaci.⁵

Vzmáhající se česká měšťanská společnost měla svou představu o českém šlechtici.⁶ Já jsem se ve své práci rozhodla sledovat proměňující se obraz šlechtice v žurnalistice devatenáctého století. Stěžejní otázkou se mi stal proces vytváření stereotypů o příslušnících této společenské vrstvy a zároveň jejich analýza.

Nejdůležitějším médiem druhé poloviny devatenáctého století byl tisk. Jeho prostřednictvím tedy mohla být společnost ovlivňována a formována. Dobová periodika jsou nejlepším svědectvím atmosféry, která ve většinové společnosti panovala ve vztahu k aristokracii. Inspirací se mi v tomto směru stala práce, která vznikla během semináře Radmily Slabákové v letním semestru akademického roku 2002/2003 a jejíž výsledky byly publikovány ve sborníku *O exilu, šlechtě, Jihoslovanech a jiných otázkách dějin moderní doby*.⁷ V této studii studenti analyzovali periodika druhé poloviny dvacátého století a jejich propagandistické využití v poválečném období.

Ve své práci jsem se snažila postihnout, jaký obraz šlechtice měšťanská periodika předkládala. Kdo byl nejčastěji na stránkách časopisů prezentován a jakou formou. A snažila jsem se z toho vyvodit, jak periodika přispěla k vytvoření stereotypu v pohledu na aristokracii v Čechách.

⁴ Světozor 2, 1868, s. 355-356.

⁵ Více Josef HOLEČEK, *Česká šlechta. Výklady časové i historické*, Praha 1918.

⁶ O vývoji pohledu moderní české společnosti na šlechtu Jiří RAK, *Bývali Čechové. České historické mýty a stereotypy*, Praha 1994, s. 67-81.

⁷ Radmila SLABÁKOVÁ (ed.), *O exilu, šlechtě, Jihoslovanech a jiných otázkách dějin moderní doby. Sborník k narozeninám Arnošta Skoupého*, Olomouc 2004, s. 77-131.

2. Stereotyp a obraz druhého:

O české šlechtě panují v naší veřejnosti dosud zkreslené a často protikladné představy, které jsou ovlivněné minulou i současnou politickou publicistikou. Obecně se setkáváme s velmi slabým povědomím o historii české šlechty. Vztah k aristokracii u nás byl značně pošramocen obdobím komunistické totality. Nejsou ale kořeny negativního vztahu ke šlechtě v české společnosti mnohem hlubší?

Jiří Rak je autorem knihy *Bývali Čechové...*, která nese podtitul *České historické mýty a stereotypy*. Ve svých úvahách se autor věnuje působení minulosti na současný život. Naši předci nám dle Jiřího Raka předali nejen fyzický svět, který nás obklopuje, ale i svět duchovní, své psychické životní prostředí. Česká společnost první poloviny devatenáctého století, která byla tvůrcem tohoto myšlenkového světa, se snažila překonat svou kulturní, ekonomickou i sociální nevyspělost odkazy na minulost. V mnoha případech se však jednalo o uměle a účelově vytvořené historické tradice.⁸ Myšlenkové dědictví tedy formuje obsahy některých pojmů, stereotypní představy o skutečnosti, sympatie či nesympatie.

Klíčový je zde pojem stereotyp.⁹ V literatuře je stereotyp zpravidla charakterizován jako často se opakující a zjednodušeně formulovaný, vesměs verbální obraz, přijímaný určitou částí společnosti. U té působí jako vyvolávací heslo, na něž spontánně reaguje, aniž by zúčastnění jedinci sami měli svoji vlastní zkušenost, která by oprávněně podobnou reakci vyvolávala.¹⁰ Stereotyp je většinou spojován s negativními emocemi. Vedle stereotypu se však setkáme i s pojmem „obraz druhého“. Druhého nemusíme chápat jen jako jiné etnické společenství, ale obecně i jako společenství, které se nachází v jiných sociálních a ekonomických podmínkách. Obraz však, na rozdíl od stereotypu, může být ojedinělý, vyjadřuje názor autora a vypovídá o

⁸ Jiří RAK, *Bývali Čechové. České historické mýty a stereotypy*, Praha 1994, s. 4.

⁹ Stereotypní – (z řec.) stálý, nezměnný (např. stereotypní vydání knihy); v přeneseném smyslu ustálený, beze změny, šablonovitý, např. stereotypní fráze, ustálené rčení, stereotypní odpověď, pořád stejná odpověď.
Ottův slovník naučný XXIV, Praha 1906, s. 325.

Stereotyp – navyklý, ustálený způsob konání něčeho, stereotypní; z fr. stéréotype, utvořené koncem 18. st. Z řeckého „steréos“ pevný, tvrdý a „týpos“ úder, ráz, forma, charakter, vlastně tedy pevná forma. Jiří REJZEK, *Český etymologický slovník*, Český Těšín 2001, s. 305.

¹⁰ Více Lud'a KLUSÁKOVÁ a kol., *Obraz druhého v historické perspektivě*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 1, 1995..

něm mnohdy více než o zobrazovaném jevu.¹¹ Obraz se nemusí stát stereotypem a může se běžným stereotypům vymykat.

Zdrojů, z nichž se obrazy tvoří, je mnoho. Patří mezi ně periodický tisk, cestopisy, beletrie, eseje. Zjednodušeně bychom mohli chápat obraz jako předstupeň ke stereotypu. Obraz stereotypu předchází, stereotyp je trvalejší.

V každém případě i obrazu i u stereotypu je spoléháno na důvěru čtenářů k psanému slovu. Tisk umožňuje seznámit se s řadou aspektů společenského, politického, ekonomického života, zároveň je také signálem o změnách v myšlení společnosti. Tisk je cestou ke studiu veřejného mínění a změn ve veřejném mínění. Hlavními funkcemi tisku bylo i v poslední čtvrtině devatenáctého století rozšiřování co nejaktuálnějších zpráv, komentářů k nim a vyjádření veřejného názoru. Nejsou to ale již funkce jediné.¹² Tisk se také stal v průběhu devatenáctého století základním zdrojem, z něhož vyplývá historické vědomí.¹³

Historik Miroslav Hroch se studiem stereotypů a jejich zdrojů zabýval velmi intenzivně.¹⁴ Historické vědomí chápal jako formu hierarchicky nejvyšší. Historické povědomí podle něj pramenilo nejvíce z mimovědeckých zdrojů – z četby historických románů, z filmu, regionálních pověstí atd. Tradice je vědomě vybraná a má dokazovat historickou zákonitost a správnost. Ve skutečnosti se ale všechny oblasti prolínají.¹⁵

Já jsem se ve své práci rozhodla zkoumat obraz šlechty v periodikách devatenáctého století a na základě toho vysledovat jaký stereotyp tyto tiskoviny čtenářům předkládaly. Dala jsem si za úkol zjistit, jakým způsobem se v tisku na šlechtu nahlíželo a kolik jí bylo dááno prostoru. Sledovaným materiálem se mi stala dvě periodika, která byla určena široké veřejnosti, tedy Světozor a Zlatá Praha.

¹¹ Zde bych uvedla protišlechtickou brožuru od Josefa Holečka. V této knize autor v dvaceti šesti kapitolách napadá šlechtu a obviňuje ji z prospěchářství a nečešství. Snaží se vytvořit veskrze negativní obraz šlechtice, který má tuto sociální vrstvu poškodit v očích veřejnosti. Nejedná se ale o stereotyp, protože je to postoj autora, který se nemusí slučovat s názorem většiny.

J. HOLEČEK, *Česká šlechta*.

¹² Renata KUBOVÁ, *Historická tematika vo francúzskej žurnalistike v 80. a 90. rokoch 19. storočia*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 1, 1995, s. 41.

¹³ Více Miroslav Hroch, *Historická beletrie a historické vědomí v 19. století*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica 3, 1988.

¹⁴ Např. TÝŽ, *Na prahu národní existence*, Praha 1999.

¹⁵ J. RAK, *Bývali Čechové*, s. 5

3. Česká periodika v období let 1848 – 1914:

Ve druhé polovině 19. století se objevuje velké množství česky psaných novin a časopisů.¹⁶ 15. 3. 1848 byl vydán císařský patent, který rušil cenzuru. Tím byla zavedena úplná svoboda tisku a vznikla řada nových politických tiskovin. Zároveň však byla Praha zaplavena zejména neperiodickými tiskovinami, tedy například letáky s výrazně protižidovskou náplní. Bylo třeba tisk opět nějakým způsobem regulovat.

Postupně se začalo pracovat na návrhu tiskového zákona. Na jeho obsahu se však nemohl Národní výbor dohodnout s vídeňskou vládou. 4. 3. 1849 byl vydán císařský patent publikující oktrojovanou ústavu.¹⁷ Pátý paragraf se zabýval tiskem a sliboval, že každý má právo slovem i písmem, tiskem nebo obrazem volně projevit své mínění a tisk nesmí být postaven pod cenzuru. Současně ale ohlásil, že proti zneužití tisku bude vydán represivní zákon. Tiskový patent ze dne 13. 3. 1849 zhoršil dosavadní tiskovou praxi a postupným zaváděním systému výstrah byl potlačován jakýkoliv náznak o možnosti svobodného tisku. Vláda získala přímý vliv na směr denního tisku v Rakousku. Počátek svobodnějšího rozvoje denního tisku v Rakousku přišel s vydáním tiskového zákona 17. 12. 1862.¹⁸

Tiskový zákon uvolnil spoutanost periodického tisku v době dřívější administrativní libovůle. Vytvořil právní stav, vyňal tisk z pravomoci politických úřadů a podřídil jej řádným soudům. Byla však přesto ponechána některá nepopulární opatření, jako například novinářská vydavatelská kauce, zákaz volné kolportáže a další.

9. března 1863 vyšel v platnost nový tiskový zákon. Ponechával zemským úřadům stále dosti možností omezovat nepohodlný periodický tisk. Nejhorší doby úředního útisku prožilo české politické časopisectvo zejména v letech 1868 – 1870. Nejvíce postiženy byly tehdy Národní listy, Politik, Národní pokrok, Posel z Prahy, Hlas, Svoboda, Humoristické listy,

¹⁶ Časopis = tiskovina vycházející pravidelně v určitém místě, která má nejméně půlroční a nejvíce jednotýdenní periodicitu. Noviny = (v širším smyslu) pravidelně, periodicky vycházející tiskovina.

blíže viz Barbora OSVALDOVÁ- Josef HALADA, *Praktická encyklopedie žurnalistiky*, Praha 2002, s. 38 – 119.

Termín časopis byl v této době užíván i pro periodika, která bychom dnes označili spíš za noviny.

¹⁷ František ROUBÍK, *Bibliografie časopisectva v Čechách z let 1863 – 1895*, Praha 1936, s. 8.

Arne NOVÁK – Jan. V. NOVÁK, *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*, Brno 1995, s. 490 – 491.

¹⁸ Více František ROUBÍK, *Časopisectvo v Čechách v letech 1848 – 1862*, Praha 1930.

Světazor, Dělník i jiné opoziční listy.¹⁹ Počátkem října došlo dokonce k zastavení některých českých listů.

Přes všecku nepřízeň vládních kruhů a úřadů vedl vývoj periodického tisku v Čechách k stále většímu rozkvětu. Zejména v osmdesátých letech učinil periodický tisk nebyvalý rozmach. Jednalo se především o tisk český – politický, nepolitický i odborný. Roku 1863 u nás existovalo deset českých politických periodik a sedmnáct odborných listů. V roce 1895 se jejich počet zvýšil na 120 politických listů a 210 odborných.²⁰

Jedním z časopisů, jehož obliba šla napříč společnostmi, byl Světazor. Jeho podtitul zněl „obrázkový týdeník“. Tento časopis byl určen široké veřejnosti, zejména pak měšťanstvu, čemuž napovídal i jeho obsah. Začal vycházet 13. července roku 1867 jednou týdně. Jeho nakladatelem a majitelem byl doktor práv, staročech František Skrejšovský. Do vydávání a zvelebení časopisu se pustil opravdu velkoryse a obzvláště obrázková část si vyžádala nemalé investice. Jeho manželka Kateřina, rozená Uhlířová, na tomto manželově projektu údajně obětovala své jmění.²¹ Roku 1876 se majitelem Světazoru stal Závod tiskařský a nakladatelský, od něhož ho roku 1883 převzal František Šimáček a roku 1885 František Topič. Mezi redaktory Světazoru patřil Emanuel Tonner, Josef Kořán, Josef Mayerhofer, ale i Jaroslav Vrchlický, Matěj Anastázie Šimáček. Nějakou dobu se redakce také účastnil Svatopluk Čech a Josef Jireček. Podle nakladatelů a redaktorů se měnil směr i obsah Světazoru, ale vždy zůstal společenským časopisem a politická témata byla obsahem jiných periodik. Podle nakladatelů a redaktorů se měnil směr i obsah Světazoru, ale vždy zůstal společenským časopisem a politická témata byla obsahem jiných periodik. Světazor byl výpravným časopisem. Dlouhou dobu udržoval a podporoval české dřevorytectví.

Již v roce 1880 chtěl převzít Světazor nakladatel Jan Otto, aby tak získal pro tiskárnu stálou práci a do svých rukou literární časopis, po kterém toužil. Tento záměr byl ale uskutečněn až na počátku nového století. Roku 1899 Světazor splynul s podobně koncipovanou Zlatou Prahou pod názvem Zlatá Praha. Spojené týdeníky Světazor a Zlatá Praha.²² Ale již po roce se tato symbióza rozpadla a Světazor se změnil v Ilustrovaný svět. Od roku 1905 se však datuje existence nového Světazoru, jehož obsah odpovídal zaměření Ilustrovaného světa, ale zakrátko si

¹⁹ František ROUBÍK, *Bibliografie časopisectva v Čechách z let 1863 – 1895*, Praha 1936, s. 9.

²⁰ Tamtéž, s. 13.

²¹ Ottův slovník naučný, XXIV., s. 434.

²² F. ROUBÍK, *Bibliografie časopisectva*, s. 217 – 218.

vybudoval svébytný charakter. Populární název mu byl ponechán. Odpovědným redaktorem tohoto obrazového listu se stal Augustin Eugen Mužík.²³

Dalším, jehož obsahu jsem se ve své práci detailně věnovala, byl časopis Zlatá Praha-Obrázkový týdeník pro zábavu a poučení. Vydavatelem Zlaté Prahy byl Jan Otto, který si už na počátku svého nakladatelského působení uvědomoval hodnotu dobrého časopisu pro tiskárnu i pro nakladatelství. Podněty k založení Zlaté Prahy se zrodily již deset let před jejím skutečným vznikem. Roku 1873 uvažoval Jan Otto o koupi Obrazů života a Lumíra, z nichž chtěl udělat jeden velký obrázkový list, který by případně sloučil s Palečkem.²⁴ O šest let později přišel s vizí rodinného časopisu většího formátu a lepšího obsahu, čímž by vytvořil protiváhu a konkurenci Světozoru. Takovýto projekt byl však finančně i organizačně velmi náročný, a tak se Otto rozhodl počkat na pozdější dobu.

V roce 1882 byl již velkorysý program Zlaté Prahy vytvořen. Jan Otto kladl velký důraz na volbu redaktora, jímž se nakonec stal Ferdinand Schulz, profesor obchodní akademie a spisovatel. Ferdinand Schulz vedl Zlatou Prahu čtrnáct let, po něm nastoupil Jaroslav Kvapil a po něm do roku 1915 vedl redakci Zlaté Prahy Vincenc Červinka, novinář a překladatel z ruštiny. Již první číslo Zlaté Prahy, vydané 4. ledna 1884, bylo obrazem jejího směřování.²⁵ Zlatá Praha splynula také s časopisem Domácí krb. Ten nesl podtitul „List věnovaný veškerým zájmům našich hospodyň“, což svědčilo o jeho obsahu a cílové skupině. Zlatá Praha tak měla částečně převzít úlohu této tiskoviny, ale ne úplně. Měla sice zůstat čtením pro celou rodinu, ale zároveň měla informovat o všech aspektech společenského života.

Jan Otto pochopil, že časopis je pro nakladatele důležitým prostředkem, který umožňuje navázat se čtenářem stálý a pevný kontakt. Otto vytvořil ve své době nejmohutnější časopisecký koncern, který během čtyřiceti pěti let vydal 23 listů s 280 ročníky.²⁶

²³ Osobnosti Jana Otty a jeho nakladatelským aktivitám se velmi podrobně věnoval Jaroslav ŠVEHLA, *Jan OTTO. Kus historie české knihy*, Jinočany 2002.

²⁴ Paleček byl časopis založený právě Janem Ottou. S ním Jan Otto projevil svůj průkopnický a objevitelský smysl. V té době, tedy v sedmdesátých letech, sice vycházely Vilémkovy Humoristické listy, ale ty se soustředily na satiru a karikaturu. Otto se tedy rozhodl vytvořit v Palečkovi tribunu pro nepolitický, srdečný a lidový humor. Více J. ŠVEHLA, *Jan Otto*, s. 195-245.

²⁵ Tamtéž, s. 203-205.

²⁶ Tamtéž, s. 241.

4. Světozor 1867 – 1915:

Týdenník Světozor začal vycházet v roce 1867 a jak již bylo naznačeno, byl určen především měšťanstvu k povzbuzení národního sebevědomí a osvětě. Již ve čtvrtém čísle se setkáváme s charakteristickým literárním útvarem, jehož prostřednictvím Světozor čtenářstvu šlechtu představoval: „*Jak laskavé čtenářstvo z dosavadních pokusův našich poznati ráčilo, umínili jsme si v listech těchto podávati vyobrazení a životopisy oněch nám tak drahých mužův, kteříž pracemi a obětmi svými národu našemu platné služby prokázali, kteříž ani v dobách nejsmutnějších naděje nepozbývajíce, národ náš probouzeli a vzdělávali, aby opět stanul mezi činnými.*

V radě těchto mužův ctihodných, kteříž se účastnili díla tak záslužného, spatřujeme též několik šlechticův, několik synův staroslovanských panských rodův českomoravských, kteříž počnouce slávy praotcův svých, žili dle přesvědčení, že ti, kdož předními v národě jmíni být chtějí, dlužní to dokazovati nejen seznamem předkův, nýbrž vlastními zásluhami...“ Prvním zmíněným „vysocezasloužilým“ mužem byl hrabě Kašpar ze Šternberka. Pro začátek byla však otištěna pouze jeho podobizna s příslibem, že životopis bude později doplněn samotným Františkem Palackým, „*neboť není nikoho více, kdožby o mužích těch důkladněji a pravdivěji psáti mohl*“.²⁷

V čísle šestnáct redakce představila „Knížete Karla ze Švarcemberka“²⁸. Příznačné je již užití počeštěné formy jména. V podobizně se hovoří hlavně o vojenských schopnostech knížete a samozřejmě jeho vlastenectví a chvála se vztahuje na celé české vojsko. „*Čeští a moravští plukové tvořili ode dávna jednu z nejvydatnějších částí jádra vojsk rakouských, ... Kdyby Rakousko vždy bylo mělo vojevůdce, jichž schopnosti byly by odpovídaly statečnosti vojska samého, mnohé nesnáze, mnohého pokoření bylo by se ušetřilo říši: ...*“²⁹ Autor v článku popisuje dosti podrobně úspěchy v bojích s napoleonskými vojsky. Zmiňuje se i o jeho diplomatických schopnostech v jednání s carem Alexandrem I. Karel I. byl také iniciátorem výrazně pročeské orientace orlických Schwarzenbergů, což je z článku také patrné.

²⁷ Světozor 1, 1867, s. 36-37.

V čísle 9 pak na hlavní stránce (strana 81) nalezneme podobiznu hraběte Kašpara ze Šternberka, autorem Karel Maixner.

²⁸ Světozor 1, 1867, s. 157-159.

Více o tomto šlechtici Josef HANESCH, *Karel I. Filip, kníže Schwarzenberg*, České Budějovice 2003. Karel I. Filip založil orlický majorát. Po svém otci zdědil panství Orlík. Císařským dekretem z 19. července 1790 bylo schváleno zřízení druhorozenectví. To pak bylo definitivně potvrzeno 13. prosince 1802 smlouvou mezi Karlem I. Filipem a Josefem ze Schwarzenbergu.

²⁹ Světozor 1, 1867, s. 157-159.

Další „ctihodný a výtečný muž, pravý kavalír český v plném slova toho značení“, kterému byl ve Světozor věnován medailon, byl hrabě Eugen Černín z Chudenic. Autor nešetří chválou a obdivem jak k zmíněnému hraběti, tak k jeho otci Janu Rudolfovi. „*Otec jeho, aristokrat ovšem v dobrém slova toho smyslu, ...*“³⁰ - tato nevinná poznámka naznačuje vztah české společnosti ke šlechtě jako stavu. Že by pojem aristokracie měl i špatný slova smysl? Reprezentantů, které Světozor představuje, je nutno si vážit, ale pro jejich osobní postoj. To, že patří k aristokracii, je spíše stínem na jejich charakteru. S podobnými náznaky se setkáme i později.

V každém případě však Eugen Černín „*pro svou svou vlast a pro svůj lid pracoval. V tom však oboru skutečně v něm shledáváme jednoho z nejprvnějších a nejprůčinlivějších šlechticův českých.*“³¹ Článek velebí nejen Eugena Černína, ale i jeho otce Jana Rudolfa. Oba zaujímali mezi šlechtici-vlastenci přední místo a byli přívrženci českého národního obrození.³² Nicméně autor také záměrně vyzdvihuje zásluhy českého vychovatele, který značnou měrou k vlastenectví svého svěřence přispěl. Autor článku jako by zdůrazňoval nesamozřejmost takového výchovného působení. „*Přísný otec, útlomitná matka a velmi bedlivý vychovatel vzbudili v něm bodrého a vlasteneckého ducha. ... Obklopoval-li jej otec předměty krasoumnými a vštěpoval mu city spanilé, vychovatel Zelenka, výborný Čech a vlastenec, ducha jeho vzdělával vědami všeobecnými a vlasteneckým. ... Budiž zde tomu muži vděčná památka položena za to, že v učni probudil bodré, neoblomné, neohrožené vlastenecké srdce, které v dobách politické strasti naší přese všecka pokušení a protivné strany neodvrátilo se od smýšlení svého a povinností.*“³³ Jan Rudolf svěřil výchovu svého syna českému vychovateli, což bylo dalším nepochybným důkazem jeho zemského vlastenectví. Stejně se rozhodl například i Karel III. ze Schwarzenbergu, když za vychovatele svých synů přijal Jana Bohumila Nováka.³⁴ Český vychovatel věnoval značnou pozornost při výuce dějepisu. Eugen Černín sám se po celý život historii a topografii Čech věnoval a byl členem Matice české. Autor v článku dále zmiňuje i neopominutelný vliv matky a přátelství s Františkem a Kašparem ze Šternberka. Velmi příkladně pak hodnotí politickou aktivitu Černína a jeho neústupnost. „*Podivno, že nyní dosti zhusta u vlády více váží*

³⁰ Světozor 1, 1867, s. 163.

³¹ Tamtéž.

³² P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 53.

³³ Světozor 1, 1867, s. 164.

³⁴ Zdeněk BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005, s. 82-85.

*cizinec neosvědčily než mužové naši, kteříž účinkováním svým dlouholetým osvědčili se býti perlami. Doufáme, že tento výtečný potomek vzácného rodu českého brzy se dočká též řádného zadostiučinění ta tyto křivdy. ...*³⁵

V čísle sedmnáct je pak celá jedna strana Světozoru věnována „rodinné hrobce knížat ze Švarcemberku“.³⁶ Autor v ní popisuje její krásu a historii jejího vzniku. „*Plyne to z vrozeného srdci našemu citu, že lásku, kterouž choval jsme k milým a vzácným osobám, ještě i po smrti osvědčujeme na hrobech, které kryjí ostatky nám drahé. ... V celku i co do zevnější i co do vnitřní úpravy říci možno, že hrobka tato náleží mezi nejkrásnější toho druhu památky vlasti naší, čemuž tím více můžeme se těšiti, že to vše je dílem sil našich domácích. ...*“³⁷ Rodinná hrobka poblíž orlického zámku schwarzenberské sekundogenitury začala být budována na jaře roku 1862 a v únoru 1865 do ní byly převezeny pozůstatky polního maršála, vítěze od Lipska, knížete Karla, jeho choťi Mariany a syna Karla, polního zbrojmistra a sedmihradského místodržitele. Plány na postavení třeboňské hrobky Schwarzenbergů se objevily v létě roku 1873.³⁸ V té době vystavěla nákladné hrobky řada českých šlechtických rodin: Mensdorf-Pouilly v Řečtinách (1858), Thunové ve Valtířově (1869) a Podmoklech (1869-1871).³⁹ Schwarzenbergové tedy nemohli zůstat pozadu. Jak je vidět, Schwarzenbergové byli velmi oblíbení a vše co se jich týkalo, si zasloužilo pozornost na jednu celou stranu.

Nejen Schwarzenbergové však byli v centru pozornosti. Od čísla dvacet čtyři byli ve Světozoru uveřejněny „Výňatky ze spisu hraběte Kinského“⁴⁰ s komentářem. Ještě předtím byl v příloze uveřejněn medailon⁴¹, který měl uvést dílo hraběte Kinského. Autor článku na úvod vysvětluje, že „*Světozor náš vytknul si též úlohu podávati vyobrazení a životopisy mužův o náš národ zasloužilých a sice nejen doby naší, nýbrž hlavně doby té, kde panovaly poměry nejsmutnější, kde těžko bylo slouti pravým synem národa stýraného, odevšad opuštěného, takřka odumírajícího. ...*“⁴² Autor tedy nejprve popisuje život a profesní kariéru hraběte, aby následně představil jeho spis o výchově. Kinský se ve svých pedagogických studiích hlásil k odkazu Jana Ámose Komenského. Hrabě se nesoustředil pouze na výchovu šlechtických chlapců, ale popisuje

³⁵ Světozor 1, 1867, s. 164.

³⁶ Tamtéž, s. 168.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Jindřich VYBÍRAL, *Století dědiců a zakladatelů. Architektura jižních Čech v období historismu*, Praha 1999, s. 73.

³⁹ Tamtéž, s. 72-82.

⁴⁰ Světozor 1, 1867, s. 233-234, s.246-247.

⁴¹ Tamtéž, s. 208-209.

⁴² Tamtéž, s. 208.

výchovné metody obecně. Komentář ve Světozoru se však zaměřuje zejména na národnostní otázku ve výchově. Kritizuje šlechtice, kteří své potomky svěřují do rukou vychovatelů-cizinců, a chválí hraběte Kinského, který naopak doporučuje výchovu příslušníka stejného národa. „*Při slovech „v jeho vlastním jazyk“ málem bych byl dodal : totiž v češtině. Přiznávám se, že co řádný potomek Slovanův zdědil jsem spolu předsudek, že když mateřštinou Francouze jest jazyk francouzský, Němce zas německý, též Čecha mateřštinou povinna býti čeština...*“⁴³ Následně pak vysvětluje praktický význam tohoto opatření a sice lepší dorozumění statkáře se svými poddanými.

V každém případě však takto jednoznačně hrabě Kinský vyjádřil svůj postoj k českému národu a jazyku. Za to si zasloužil článek v českém Světozoru.

Zajímavým vyjádřením postoje k aristokracii se setkáváme v článku „O nerovnosti v člověčenstvu“.⁴⁴ Autor se v něm věnuje pojmu aristokracie z různých aspektů. Zamýšlí se v článku nad chápáním rovnosti a bratrství prosazovaný za francouzské revoluce a ještě dříve v křesťanství a kritizuje pocit nadřazenosti jednoho nad druhým. Chápe však, že nerovnost a rozmanitost je obsažená v přírodě samotné. Pokud je tedy nadřazenost oprávněná, může být podle autora respektována. „*Zdá se tedy, že, poněvadž příroda sama takové nestejnosti utvořila obdařivši jedno plémě nad ostatní štědřeji, v něm zas některé národy nad jiné, v národě pak tomtéž jednotlivce nad ostatní, všecka aristokracie plemen, národův a jednotlivců zcela jest přirozena a spravedlivá... Proč by světovládny Angličan stejná práva přiznával divochům indiánským, Eskymákům, ... A jakáž byla by to spravedlnost, kdyby se vedle Achillův, Odysseův, Nestorův a podobných výtečných bohatýrův a mudrcův roztahovali blbí Thersythové, aneb abychom na naši půdu přešli, vedle vysoce zasloužilých Pernštejnův, Šternberkův, Lobkovicův nemotorní Kujebové...*“⁴⁵ Na tomto srovnání je opět patrné, jak si autor některých šlechtických rodů váží. Následně pak napomíná, aby se každý při posuzování řídil citem a rozumem. „*Ejhle tedy, že rozum a cit vyvedou nás z děsného labyrintu nerovností a nesrovnalostí v člověčenstvu tak, abychom nezabředli do krajností, jichž jedna vedla by nás k absolutismu jednoho národa nad celým světem, druhá pak zase k chumelici bez ladu a skladu.*“⁴⁶

⁴³ Světozor 1, 1867, s. 208.

⁴⁴ Tamtéž, s. 211.

⁴⁵ Tamtéž, s. 202.

⁴⁶ Tamtéž, s. 211.

Také druhý ročník Světozoru pokračoval ve svém seriálu o významných šlechtických mužích. Prvním z charakterizovaných byl „Hrabě František Antonín Libštejnský z Kolovrat“.⁴⁷ Celé toto číslo bylo věnováno výročí padesáti let založení muzea a hrabě Libštejnský z Kolovrat byl jedním z podporovatelů Národního muzea. Jeho podpora byla hmotná i politická. Hrabě František Antonín byl vzdělaným a humanistickým šlechticem. Článek popisuje jeho kariérní postup a zásluhy na založení muzea. Hrabě František Antonín byl však především vlastenec v zemském slova smyslu, český tedy příliš neuměl, to však autor článku taktně nezmiňuje. Naopak vyzdvihl, že hrabě ve své závěti pamatoval i na Národní muzeum a už za svého života mu daroval své mineralogické sbírky a knihovnu.

Dalším oslavovaným mužem byl „Václav Eusebius kníže z Lobkovic“.⁴⁸ Medailon jeho otce „Zdeňka Popela z Lobkovic“ nalezneme v tomtéž ročníku.⁴⁹ Autor se věnuje zejména vojenské a politické kariéře Václava Eusebia. Upozorňuje a podivuje se však také nad tím, že „syn Zdeňka z Lobkovic a Polyxeny z Pernštejna, kteří oba jezovitům velice přáli, v nenávisti je měl – bezpochyby proto, že se mu přičila jichž vládychtivost a nadutost. ...“.⁵⁰ Kromě toho autor ještě upozorňuje na nesympatie knížete k Židům a Maďarům, se kterými kníže bojoval. Popisuje také konec politické kariéry Václava Eusebia, který zřejmě zapříčinila druhá manželka císaře Leopolda I. rakouská arcivévodkyně Klaudia Felicitas. O jejím zevnějšku se prý kníže vyjádřil poněkud nelichotivě.

Mezi šlechtice, kteří si zasloužili zmínku ve Světozoru, jej zařadil mimo jiné jeho vztah k poddaným na roudnickém panství, „neboť pečoval o to, aby lid vojnou schudlý opět se povznesl k blahobytu. Tak ku př. stromy morušové uvedl do krajiny tamější a dal činiti pokusy s pěstováním bourcův“.⁵¹

Světozor se hojně věnoval také článkům vlastivědným a místopisným. V jednu z čísel uveřejnil článek o zámku v Děčíně. Následně pak připojil životopis jeho tehdejšího majitele hraběte Františka Thuna staršího. František de Paula Antonín hrabě Thun z Hohenštejnu⁵² byl zástupcem děčínské větve, „muže v celé vlasti naší vysoce váženého, šlechtice v pravém smyslu, jehož příklad kdyby šlechta vůbec byla následovala, osudy její trvale byly by se spojily s osudy

⁴⁷ Světozor 2, 1868, s. 240.

⁴⁸ Tamtéž, s. 287-288.

⁴⁹ Tamtéž, s. 125.

⁵⁰ Tamtéž, s. 288.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Tamtéž, s. 355-356.

národa. ... však celý život jeho jest nepřetržitým pásmem skutkův šlechetných a blahodárných.“⁵³ Autor upozorňoval zejména na skromnost hraběte a jeho péči o rodinné dědictví. „Nesmyslné, hýřivé marnotratnosti, jakouž se tak zhusta vyznamenávati chtějí nevzdělaní panáčkové šlechticů, nikdy nebyv milovníkem užíval hrabě Thun hojných důchodův svých vždy moudrým a šlechetným způsobem, jakž o tom trvale svědčiti budou četné památky, zvláště v okolí Děčína, kdež nejčastěji přebýval“.⁵⁴ Tato drobná poznámka opět trochu naznačuje pohled měšťanstva na šlechtu. Blíže se tomuto aspektu budu věnovat ve shrnujících kapitolách, nicméně již tady je naznačeno, že spodobování šlechtici jsou chápáni jako výkvět aristokratických kruhů, nikoli však jako běžný typ aristokrata.

Autor dále popisuje zásluhy hraběte na zavádění průmyslových podniků a podporu obchodu. Nanejvýš kladně pak hodnotí rozvoj školství na panství. Také vztah mezi vrchností a poddanými popisuje jako harmonický, až jaksi pohádkový. „Není spolku vlasteneckého v Čechách, jehož by hrabě Thun nebyl členem, nebylo podniknutí vlasteneckého, kteréžby v něm hned na první svolání nebylo našlo podporovatele horlivého a vytrvalého. ... Tak v chudých obrysech nakreslili jsme blahodárnou činnost ctihodného kmeta, jenž lépe než jiní pochopil úlohu pravého kavalíra a náležitě porozuměl významu pořekadla „noblesse oblige“⁵⁵.“

Dalším, jemuž je věnován medailon, dokonce přes dvě čísla, byl „hrabě Jindřich Jaroslav Clam z Martinic“.⁵⁶ Tato podobizna se poněkud liší od ostatních charakteristik. Autor totiž obklopil životopis šlechtice úvahou o urozenosti a šlechtictví a jeho úloze. „Již dávno sice minuly doby, kdež tolik urozenost čili šlechtictví otvíralo přístup k vysokým hodnostem a jediné opravňovalo k účastenství ve věcech politických, předce však vidíme, kterak šlechta v mnohých zemích, ačkoli již zbavena jest výhradních práv dávnověkých, dosud ještě má velikou váhu i po dnes dovedla si zachovati znamenitý vliv ve veřejnosti. ...je-li pak vedle práv a výsad starodávných také ještě i národnost ohrožena, tu šlechta též i jí vši silou povinna hájiti a podporovati.“⁵⁷ Jaroslav Clam Martinic je zde ukázán jako vzor aktivního šlechtice, který se angažuje ve prospěch svůj a své vlasti. „Také u nás v Čechách a na Moravě šlechta má velmi jasně vykázanou cestu, kterak si počínati, nechce-li dočista klesnouti v zapomenutí, nýbrž snaží-

⁵³ Světozor 2, 1868, s. 355.

⁵⁴ Tamtéž, s. 356.

⁵⁵ Noblesse – franc. urozenost, šlechtictví, šlechta, odtud noblesse tolik co jemné, uhlazené a šlechetné mravy, šlechetnost. Noblesse oblige, urozenost spojená je se zvláštními povinnostmi slušnosti.

Ottův slovník naučný XVIII., s. 387.

⁵⁶ Světozor 2, 1868, s.445, s. 451.

⁵⁷ Tamtéž, s. 355.

li se požívati vážnosti a vlivu v životě veřejném....“ Autor v článku vyzdvihuje zejména zásluhy hraběte na „sněmě českém“, neopomíná však ani jeho vliv na rozvoj Národního muzea a všech národních podniků v Čechách. *„Doufáme pevně, že muži tak vynikajícímu opět se otevře široký obor, v němž by prospěšně užívatí mohl nadání, vědomostí a zkušeností svých, i doufáme, že pak znásobenou horlivostí, kteráž opírajíc se o pevnou povahu a zásady nezachvěné nedá se másti žádným protivenstvím, pokračovati bude v pracích o zvelebení vlasti naší, kteráž ve vděčné paměti chová a chovati bude všechny své syny zdárné.“*⁵⁸

V tomto ročníku přinesl Světozor také krátkou zmínku o smrti hraběte Prokopa Lažanského⁵⁹, *„jednoho z nejvýtečnějších členův“* historické šlechty.

V třetím ročníku se Světozor aristokracii příliš nevěnoval. Prostor byl totiž věnován zejména článkům, které se týkaly prusko-francouzské války. Nalezneme zde hlavně podobizny šlechticů minulých století. Například Adama ze Šternberka⁶⁰, Jana Popela z Lobkovic⁶¹ nebo Ladislava Popela z Lobkovic.⁶² Drobný medailon nalezneme o hraběti Karlu Chotkovi z Chotkova a Vojnína⁶³, posledním nejvyšším purkrabím pražským, s příslibem rozsáhlejšího životopisu. *„Znameníť muž tento, jenž poslední spravoval úřad nejvyššího purkrabího pražského, ouřad to druhdy nejvyšší v zemi, zajisté zasluhuje, aby žil v paměti vlasti své, zvláště pak hlavního města našeho, pro kteréž tolik znamenitého učinil.“*⁶⁴

Dalším zmíněným šlechticem byl hrabě Bedřich Berchtold z Uherčic⁶⁵, jemuž je věnován o něco rozsáhlejší životopis. Autor v něm zejména zdůrazňuje *„nelíčenou přívětivost, dobrosrdečnost a šlechtnost“* hraběte a jeho zásluhy v lékařství a botanice.

Nic dalšího, co by nějak významně zachycovalo působení šlechty, již v tomto ročníku nenalezneme. Určitě však stojí za zmínku zpráva *„Letošní výstava hospodářská v Kanálce“*⁶⁶, v které jsou zmíněny hospodářské úspěchy šlechty, kterými se na této výstavě prezentovala.

⁵⁸ Vůdce české konzervativní šlechty neúnavně obhajoval práva českého státu.

Petr MAŠEK, *Modrá krev*, s. 40-41.

Otto URBAN, *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha 2003, s. 176-178.

⁵⁹ Světozor 3, 1869, s. 379.

⁶⁰ Tamtéž, s.272.

⁶¹ Tamtéž, s. 51.

⁶² Tamtéž, s. 328.

⁶³ Tamtéž, s. 28.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž, s. 167-168.

⁶⁶ Tamtéž, s. 192.

Také v roce 1870 nalezneme na stránkách Světozoru spíše zpravodajství z prusko-francouzské války. Přesto se však i do toho ročníku vešly dvě podobizny šlechticů devatenáctého století. Prvním ze zmíněných byl hrabě Bohuslav Chotek, vyslanec rakouský v Petrohradě.⁶⁷ Ten byl ve shodě s rodinnou tradicí rakouským úředníkem, diplomatem a vyslancem v Petrohradu, Madridu, Bruselu a Drážďanech. V medailonu je zdůrazněna zejména jeho profesní kariéra a úspěchy v diplomacii.

Druhým, jemuž byl věnován prostor, byl arcibiskup kníže „Švarcenberk“.⁶⁸ Bedřich kníže ze Schwarzenbergu se stal v roce 1850 arcibiskupem v Praze. Autor článku ho velebí zejména za jeho příklon ke straně české a za jeho podporu českému školství. Zmiňuje také jeho odpor proti jezuitům a jeho úspěšné vystoupení na církevním koncilu, kde si získal mimořádný respekt celého shromáždění. *„Činností svou na koncilu získal si kardinál Švarcenberk velmi čestné jméno i za hranicemi, kde se staví proto vedle nejproslulejších hodnostářů církevních.“*⁶⁹

V dalším ročníku seznámil Světozor své čtenáře s knížetem Jiřím z Lobkovic, k příležitosti jmenování nejvyšším maršálkem českým.⁷⁰ *„Kníže Jiří z Lobkovic náleží k vůdcům šlechty historické.“*⁷¹ Autor upozorňuje na jeho působení v nejrůznějších vlasteneckých spolcích a jednotách. Označuje ho nejen za vůdce politického, ale i za vynikajícího ekonomu, který drží krok se všemi pokroky hospodářskými. *„Avšak nejen o své, kníže přeje a podporuje co nejudlivněji vývin a rozkvět národního hospodářství po celé zemi.“*⁷² Autor neopomine zmínit, že kníže je jedním z nejaktivnějších pracovníků pro program státoprávní opozice, vyniká bystrostí a šlechtnými cíly. *„Přejeme knížeti, aby provázen byl i v nynějším svém působení takovou láskou zastupitelstva zemského a takovou důvěrou celého národa jaké se mu v posavadní jeho činnosti nejvrchovatější měrou dostávalo.“*⁷³

*„Právě touto dobou zaskvělo se ve veřejném životě opět jméno jednoho z nejpřednějších obhájců práva historického mezi našimi velkostatkáři. Je to chvalně známý kavalír a jeden z náčelníků šlechty historické Karel Švarcenberk.“*⁷⁴ Článek velmi chválí hospodářské úspěchy

⁶⁷ Světozor 4, 1870, s. 130-131.

Bohuslav Chotek byl otcem Sofie Chotkové, s níž se oženil následník rakouského trůnu. Jejich sňatek byl prohlášen za morganatický a Sofie Chotková po dobu, kdy byla u rakouského dvora, neustále trpěla stavovským ponižováním.

⁶⁸ Světozor 4, 1870, s. 220-221.

⁶⁹ Tamtéž, s. 221.

⁷⁰ Světozor 5, 1871, s. 461-462.

⁷¹ Tamtéž, s. 461.

⁷² Tamtéž, s. 462.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž, s.534. Hovoří se o Karlovi III. (1824-1904).

Schwarzenberga. Zdůrazňuje, že se kníže nebojí žádných inovací, naopak je jim nakloněn, což mu vyneslo předsednictví v královské české hospodářské společnosti a ve spolku lesníků v Čechách. Neopomíná ani schopnosti politické. V článku autor hlavně vyzdvihl Schwarzenbergův projev na sněmu, který zazněl česky, a kde kníže vyzýval k státoprávní samostatnosti království. Autor knížete označil za „*nejpřednějšího vůdce historické šlechty a rozhodným přítelem národnosti naší.*“⁷⁵ Upozornil také na to, jak kníže podporuje české památky a vědu.

Od roku 1872 získávají podobizny šlechticů trochu jiný charakter. Stále jde o životopisy, ale ještě větší důraz je kladen na vlastenectví. Vždy je šlechtic označen jako „jeden z mála“, jako skvost v aristokracii a popis jejich zásluh je pompéznější. S rozvíjející se industrializací je také často zdůrazňována podpora průmyslu ze strany šlechty.

V dalším ročníku se setkáme s dalším zástupcem Schwarzenberského rodu. „*Muž, který v řadě nejvýšejších našich kavalírů zaujímá velmi čestné místo a jenž bujarým svým duchem dodává pružnosti státoprávní frakci mezi našimi velkostatkáři-kníže Adolf Josef ze Švarcenberka.*“⁷⁶ Autor zmiňuje zejména událost, kdy byl kníže zvolen za starostu okresního zastupitelstva netolického, v kteréžto hodnosti nedošel ale císařského schválení. Podle autor to svědčí o tom, že kníže je „*ve svých zásadách nezvratný a v přesvědčení svém nezlomný a že náleží k nejvýšejším členům opozice státoprávní, která jej důvěrou svou vyznamenává.*“⁷⁷

Ve druhém čísle nalezneme podobiznu Jana Nepomuka (Hanuše) hraběte Kolovrata z Krakovských.⁷⁸ „*Památku osob, a uvědomění a povznesení národa svého šlechtěným a na nejvyšším dobročinným působením se zasazujících příštímú potomstvu zachovávatí, jesti povinností naší, neboť jsou to spolupůsobitelé národní dějepavy vlasti české.*“⁷⁹ Takto zdůvodnil autor zařazení podobizny hraběte Kolovrata. Autor článku charakterizuje hraběte jako člověka nadmíru šlechtěného a štědrého. Nezištného podporovatele všeho vlasteneckého. „*Pravou rozkoší vsutku jesti tomuto miláčku národa českého nejen veškeré dobročinné účely vlasti naší, neméně i veškeré směry na povznesení národa našeho českoslovanského podporovati co nejštedřeji a nejvydatněji.*“⁸⁰ Co se pak týče smýšlení politického, zdůrazňuje autor, že hrabě je jedním

⁷⁵ Světozor 5, 1871, s. 535.

⁷⁶ Světozor 6, 1872, s. 555.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Tamtéž, s. 15.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Tamtéž.

z nemnoha šlechticů, kteří prosazují český jazyk, což jej zařazuje mezi „nejzasloužilejší české vlastence“.⁸¹

V šestém ročníku pak také nalezneme podobizny hrabat z Harrachu.⁸² „Mezi českými vlasteneckými bohatýry, jimiž se naše státoprávní opozice honosí, stkví se jméno hrabat z Harrachu v co nejjasněji.“⁸³ Prvním je František Arnošt hrabě z Harrachu. Čtenáři je opět podáván stručný životopis a autor v něm zdůrazňuje velké zásluhy hraběte na podpoře průmyslu. „Ohledem na politické přesvědčení a snažení jest hraběte Františka Arnošta z Harrachů stavíte do řídké řady oněch vysokých šlechticů českých, kteří vždy a všude národu českému věrni byli a zůstali.“⁸⁴ Autor dále zdůrazňuje hraběcí loajalitu k českému národu a tradicím.

Autor do dalšího čísla umístil podobiznu hraběte Jana Harracha⁸⁵, syna hraběte Františka Arnošta. Jana Harracha označuje jako „horlivého vlastence, ... , co upřímný přítel Čech a co statný obhájce českého jména a vzájemnosti slovanské po všech vlastech slovanských již chvalně znám.“⁸⁶ Jan Harrach je v medailonu charakterizován především jako Čech a Slovan, který prosazoval slovanskou vzájemnost a doporučoval přátelství rakouské říše s Ruskem. Kromě toho ho článek také hodnotí jako neúnavného podporovatele umění a věd.

V sedmém ročníku se redakce šlechtickým osobnostem příliš nevěnovala. Nalezneme zde pouze podobiznu knížete Maxe Egona Fürstenberka⁸⁷, který zemřel, jak se praví v článku, na zánět krku před několika dny. Na rozdíl od předchozích medailonů se nedočteme o vlasteneckém smýšlení knížete. Autor spíše chválí jeho dobročinnost a podporu humanitních a vzdělávacích ústavů.

Světozor také přinášel popisy a zprávy o architektonických památkách, jichž byla šlechta vlastníkem. V osmém čísle je vyobrazení „rodinné hrobky knížat Lichtenštejnských u Vranova a Nového hradu na Moravě“⁸⁸ s krátkým komentářem o krásách krajiny a architektuře. Také zde nalezneme zprávu o pražských dostizích⁸⁹, jichž se samozřejmě účastnila i šlechta. Například hrabě Kinský, kníže Auersperg, hrabě Leopold Thun. Dostihy byly velmi oblíbenou

⁸¹ Světozor 6, 1872, s. 15.

⁸² Tamtéž, s.221-222.

⁸³ Tamtéž, s. 221.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž, s. 418.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Světozor 7, 1873, s. 414.

⁸⁸ Světozor 9, 1875, s. 94.

⁸⁹ Tamtéž, s. 191.

zábavou aristokracie a patřily podobně jako lov k oblíbeným aktivitám šlechty.⁹⁰ Se zprávami o dostizích se setkáme často i na stránkách Zlaté Prahy.

Tento ročník také přinesl zprávu z „Odborné výstavy jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách“.⁹¹ Po průmyslové výstavě roku 1872 bylo rozhodnuto, že příští výstavy budou tematicky vymezené. Následující výstava byla tedy věnována sklu, sklářství, hliněným výrobkům a také stavebním materiálům, jako bylo vápno, kámen, sádra. „*Český průmysl sklářský nejznamenitěji ve výstavě jest representován výrobky továrny hraběte Harracha v Novém Světě, Na přední místo postaviti sluší výrobky z továrny hraběte O. Thuna v Klášterci, Hojně zboží šamotové spatřujeme ve výstavě továrny zbraslavské patřící knížeti K. Oettingenovi, ... parní cihelna knížete J. Schwarzenberga v Třeboni.*“⁹²

V ročníku následujícím nalezneme pouze drobné správy okrajově se týkající šlechty. Například zde byla uveřejněna zpráva o konání slavnosti nastolení abatyše tereziánského ústavu šlechtičen na Hradčanech.⁹³

V roce 1877 byla vysvěcena hrobka knížat Schwarzenbergů u Třeboně, o čemž Světozor nezapomněl informovat. „*U Třeboně byla dne 29. července vysvěcena rodinná hrobka knížat ze Schwarzenbergů, kterýžto církevní obřad vykonán J. E. kardinálem arcibiskupem pražským Bedřichem knížetem ze Schwarzenbergu za přítomnosti veledůstojného biskupa budějovického, pana Jana Valeriána Jirsíka. ...*“⁹⁴ Myšlenkou na stavbu rodinné hrobky se kníže Johann Adolf obíral již v roce 1847. Tehdy se jen rozhodl pro opravu stávajícího pohřebiště Schwarzenbergů v kostele sv. Jiljí u Třeboně. Schwarzenberská hrobka měla být plná historicko-politických významů. Spíše než svatyní měla být manifestací světské moci, měla sloužit nejen mrtvým, ale i živým. Nesmrtelnost, která byla takto poskytnuta předkům, měla upevnit pozice dědiců.⁹⁵ Již v šedesátých letech začala šlechta stavět takto rozsáhlé rodinné hrobky. Světozor již v roce 1867 upozornil na hrobku Schwarzenbergů na Orlíku.

Hned dvěma zástupcům rodu Fürstenberků věnoval Světozor ve svém dvanáctém ročníku pozornost. Prvním byl Bedřich Egon lantkrabě z Fürstenberka.⁹⁶ „*Dne 6. června kníže-arcibiskup olomoucký Bedřich Egon lantkrabě z Fürstenberka slaví 25letou památku svého*

⁹⁰ Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 120-121.

⁹¹ Světozor 9, 1875, s.250, s. 262.

⁹² Tamtéž, s. 250.

⁹³ Světozor 10, 1876, s. 559-560.

⁹⁴ Světozor 11, 1877, s. 467.

⁹⁵ J. VYBÍRAL, *Století dědiců a zakladatelů*, s. 82.

⁹⁶ Světozor 12, 1878, s. 288.

*biskupování. Jakožto věrný a vynikající člen historické šlechty, dále jako známý lidumil a velice pečlivý správce své diecéze zasluhuje, abychom naň obrátili pozornost našich čtenářův.*⁹⁷

Tricet let uplynulo od zrušení poddanství a vrchnostenské ochrany. K tomuto jubileu otiskl Světozor medailon Karla Egona z Fürstenberga staršího⁹⁸. „*Vzpomínáme vděčně na muže zemřelé i posud živoucí, kteří z Čech posláni byli do říšského sněmu ve Vídni a Kroměříži, aby tam i rozšíření blahobytu osvobozením lidu poddaného s poslanci ostatních zemí rakouských vyjednávali a souhlasem svým provesti pomáhali. Věnujeme vděčnou upomínku všem úředníkům, kteří osvobozovací a nahrazovací řízení svědomitě s vlasteneckou horlivostí vykonali. Vzpomeňme pak také na muže osvícené, kteří v časech dávno minulých potlačenému lidu proti předsudkům panujícím byli upřímnými a neohroženými přímlovčími. Mezi těmi skvěje se Karel Egon kníže z Fürstenberga*“⁹⁹ Autor dále pokračuje ve výčtu kladných stránek knížete. Zdůrazňuje, že ač byl kníže německé národnosti, vážil si národnosti české a díky jeho přispění vycházely české knihy. Také zřídil českou školu a zasloužil se o zvelebení vlasteneckého průmyslu.

Ve čtrnáctém ročníku byla otištěna zajímavá úvaha. „*Český národ nemůže se honositi velikým počtem příznivců svých mezi šlechtou, kteří by srdcem svým úplně byli k němu přilnuli, kteří by pochopovali jeho snahy a tužby, kteří by s ním cítili a pro něj pracovali ... hlavní příčinou bylo vyhubení starých českých rodů po bitvě bělohorské a usazování se v zemi rodů nových, nám cizích a namnoze nepřátelských.*“ Takový úvod zvolil autor pro krátký komentář k vyobrazení knížete Jiřího Lobkovice.¹⁰⁰ Text není životopis, ale spíše zamyšlením nad vztahem aristokracie a národa. Také se snaží najít původ konfliktů mezi šlechtou a Čechy. „*Dávná šlechta česká buď schudla, buď odešla do vyhnanství aneb vyhynula, cizinci neporozuměli českému národu.*“ Kníže Jiří z Lobkovic je tu označen za největšího vlastence mezi šlechtickými představiteli a autor v něm vidí naději pro český národ. „*Z těch řídkých šlechticů, kteří vždy a všude se zjevnou okázalostí k nám se hlásí, kteří nejen sami správně a rádi česky mluví, ale i dítky své vychovávají po česku, v českém duchu i českým jazykem, jest mezi prvními kníže Jiří Lobkovic, jehož podobiznu v dnešním čísle přinášíme.*“ Dále autor označuje knížete za vzorného

⁹⁷ Světozor 12, 1878, s. 288.

⁹⁸ Tamtéž, s. 452-453.

⁹⁹ Tamtéž, s. 452.

¹⁰⁰ Světozor 14, 1880, s.142.

hospodáře a doufá, že přijde brzy příležitost, aby kníže „*mosty mezi českým národem a panovníkem*“ pomohl vytvořit.

Další medailon byl věnován Eleonoře hraběnce z Kounic, rozené hraběnce Voračické z Paběnic, „*jméno nej přednější šlechtičny české, nejupřímnější vlastenky v kruzích domácí aristokracie.*“¹⁰¹ Článek popisuje její dětství na rodinném statku Choustníku, kde mladá komteska tolik přilnula k českému lidu, krajině a tradici. „*I národ český žehná oněm místům, která mu odchovala jednu z nejšlechternějších dcer, cokoliv jich v dějinách jeho se skvěje.*“¹⁰² Hraběnka byla známá především jako podporovatelka Boženy Němcové, ale i dalších autorů. „*Horlivá milovnice národního jazyka a písemnictví povždy s nejšlechternější přízní klonila se ke vzdělavatelům české slovesnosti. Božena Němcová, Jaroslav Kalina, Jos. Šumavský, Václav Šole těšili se zvláštní štědrosti její. ... Přední mužové naši národní společnosti, umělci, učenci a politikové váží sobě vznešeného přátelství s Eleonorou hraběnkou Kounicovou jako drahocenné odměny za své dobré snahy a skutky.*“¹⁰³

Ve dvacátém čtvrtém čísle nalezneme medailon knížete Adolfa Josefa ze Švarcenberka.¹⁰⁴ Autor se v něm věnuje hospodářským aktivitám knížete a samozřejmě i jeho politické angažovanosti a vlasteneckému působení. „*Vlastenecké svoje smýšlení kníže Adolf Josef ze Švarcenberka nejednou skutkem osvědčil a nejnověji také tím, že přistoupil ke sboru pro vystavení velkého národního divadla s ročním příspěvkem 1000 zl., kterýžto příklad nadějeme se, že povzbudí mezi českou šlechtou četných následovníků.*“

Rod hrabat a knížat z Thunu a Hohensteinu patřil k rodinám, které přes svůj cizí původ srostly s českým prostředím. Thunové měli ve svém rodu mnoho úspěšných vojáků a církevních hodnostářů. „*Dne 24. září zemřel na zámku svém Děčínském vážený člen české šlechty, ..., rovněž proslul šlechtnou lidumilností a vlastenectvím, ..., mimo to osvědčil i znamenitou čilost a ráznost politickou.*“ V tomto ročníku přinesl Světozor podobiznu a epilog hraběte Bedřicha Thuna z Hohenštejna.¹⁰⁵ Autor v něm stručně shrnul kariéru hraběte.

Roku 1882 byl jmenován dr. Bedřich hrabě Schoenborn místodržitelem moravským.¹⁰⁶ O této události přinesl Světozor zprávu. Autor článku chválí hraběte, že ač členem jedné

¹⁰¹ Světozor 14, 1880, s. 164.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 283-284.

¹⁰⁵ Světozor 15, 1881, s. 528.

¹⁰⁶ Světozor 16, 1882, s. 274.

z předních rakouských šlechtických rodin, zachoval si osobní i politickou nezávislost. „... zastal se historických práv království Českého i rovnoprávnosti a smíru národního, ..., nelze nepozorovati, kterak český živel za posledních let každým směrem pokročil a pokračuje rychlostí nadobyčejnou.“¹⁰⁷

V následujícím ročníku nalezneme pouze medailon Richarda hraběte Belcrediho.¹⁰⁸ Autor zde popisuje jeho kariéru a s povděkem vzpomíná na Belcrediho místodržitelství v Praze. Hrabě Belcredi „důkladný znatel domácích dějin kulturních, co spravedlivý pěstovatel rovnoprávnosti národní“.¹⁰⁹ Rod hrabat Belcrediů měl svůj původ v italské Lombardii. Na Moravu se dostali až v polovině osmnáctého století. Hrabě Richard se vydal na politickou dráhu a ve své funkci se snažil být spravedlivý a nestranný. Hovořil velmi dobře česky a článek naznačoval, že byl v českém prostředí přijímán s velkou úctou.

V osmnáctém ročníku nenalezneme žádnou zmínku, která by se týkala šlechty, ať už domácí či cizí..

Devatenáctý ročník byl na mnou sledovanou tematiku bohatší. Hned v šestém čísle nalezneme vzpomínku na knížete Josefa Lobkovice.¹¹⁰ „Bude tomu za krátko deset let, co zemřel vzorný kavalír a jeden z prvních členů české šlechty, Josef kníže Lobkovic, ...“¹¹¹ Autor se soustředí zejména na hospodářské schopnosti knížete. Chválí ho za mimořádnou péči o panství, ale i o lid na jeho panství žijící. „Kdežto většina šlechticů s rezignací pohlížela na drobení se vlastních statkův aneb chtějíc jich celistvost uchovati je pronajímala pohodlně žijíc ve Vídni, kníže Josef Lobkovic ujal se správy svého majetku sám a řídil ji s pozoruhodným bystrozrakem pro národohospodářské a kulturní poměry země.“¹¹² Autor článku se zmiňuje zejména o významu zřízení velkého cukrovaru a o přesném účetním vedení velkostatku. „Kníže Josef z Lobkovic byl netoliko pánem, nýbrž i vrchním správcem svých statkův a při tom tělem duší hospodářem, vyzbrojený pro povolání své neobyčejnými odbornými vědomostmi a vzácnou energií. ... Všude, kde jednalo se o prospěch a zvelebení země neb orby, kníže Josef Lobkovic působil slovem i skutkem i skutkem.“¹¹³ Zde vidíme nepatrný posun. Šlechtic zde již není hlavně

¹⁰⁷ Světozor 16, 1882, s. 274.

¹⁰⁸ Světozor 17, 1883, s. 547.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Světozor 19, 1885, s.94.

¹¹¹ Tamtéž. O rodu Lobkoviců více Stanislav KASÍK - Petr MAŠEK - Marie MŽYKOVÁ, *Lobkovicové dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Světozor 19, 1885, s. 94.

vlastenec a zastánce národní věci, nýbrž především hospodář, který svou činností a snahou prospívá zemi a lidu. Aristokrat poloviny devatenáctého století již není jen kavalír, ale velkostatkář, který je zběhlý v ekonomických i právních vědách. „Činnost jeho ve směru tom zjednává mu trvalou paměť v dějinách hospodářského rozvoje království českého. Kéž máme více takových kavalírů!“¹¹⁴

Dalším ze šlechty, komu byla v devatenáctém ročníku věnována zmínka, byl Jan Norbert rytíř Neuberg.¹¹⁵ „Rodina Nebergů patří k oněm nemnohým českým šlechtickým rodinám, s nimiž český dějepis literární musí s úctou počítati. Za dob probuzení našeho národního byla pěkným vzorem a krásným příkladem jak svojí vlasteneckou horlivostí, tak obětavostí a milostí umění a věd.“¹¹⁶ Dokladem tohoto vlasteneckého působení, jak se autor zmiňuje, bylo založení knihovny. Autor také jako velmi prospěšné hodnotí působení českých vychovatelů.¹¹⁷ „Byloť zajisté velmi moudré, že v rodině této bráni k dětem čeští vychovatelé, což nezůstávalo bez blahodárných následků. Jan Norbert nezůstal ve vlastenecké horlivosti a snaživosti za svým otcem a dědem.“¹¹⁸ Dále autor upozorňuje na působení Jana Norberta rytíře Neuberga v Matici české, kterou, kromě svého čestného členství, podporoval i bohatými dary. Kromě toho dohlížel také na organizaci a uložení muzejních sbírek a autor nezapomněl na zmínku o politické kariéře právníka Neuberga. „Zásluh a horlivosti jeho vlastenecké vždy budou vzpomínati vděční Čechové, budou vzpomínati jej také hlavně proto, že nepřidržel se zvyku rodem sobě rovných, nýbrž celým srdcem a duší přilnul k národní věci. Dnes, kdy kladou se základy nové, nádherné budově českého musea, tím spíše rozpomínáme se na jednoho z těch horlivců a postivců, jimž zdar a rozkvět musea ležel na srdci. Čest' a věčná památka jim!“

¹¹⁴ Světozor 19, 1885, s. 94.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 541.

Jan Fridrich Neumann byl pražský radní, který byl roku 1710 povýšen do šlechtického stavu s predikátem „z Nebergu“. Po jeho smrti se jeho vdova podruhé provdala za Jana Ignáce Gemricha (1698-1761). Zkušený právník, znalý mnoha jazyků, působil ve službách hraběte Emanuela Václava Krakovského z Kolovrat (1700-1769), s nímž cestoval do Cařihradu. V roce 1723 byl povýšen do šlechtického stavu a přijal predikát „z Nebergu“. V roce 1760 byl povýšen do rytířského stavu.

Petr MAŠEK, *Modrá krev*, s. 213-214.

¹¹⁶ Světozor 19, 1885, s. 541.

¹¹⁷ O úloze českých vychovatelů jsem se již zmínila v souvislosti s podobiznou Eugena Černína z Chudenic v prvním ročníku Světozoru.

¹¹⁸ Světozor 19, 1885, s. 541.

V roce 1885 zemřel Bedřich Schwarzenberg, primas království českého, arcibiskup pražský. Světozor otiskl krátký nekrolog.¹¹⁹ Šlechtici v devatenáctém století zastávali místo pražských arcibiskupů. Dalším známým byl například František Schönborn.

V osmdesátých letech Světozor informoval především o úmrtích významných zástupců šlechtických rodů a rekapituloval jejich životní dráhu. „Dne 29. června t. r. zemřel na svém zámku ve Vionoři vážený a vysoce zasloužilý člen historické šlechty české, jenž vždy věrně stál v řadách obhájců práv koruny svatováclavské – hrabě Otakar Černín z Chudenic, c. k. komoří, doživotní člen panské sněmovny, předseda správní rady cukrovaru ve Vionoři, bývalý dlouholetý předseda Českomoravské strojírny, ...“¹²⁰ Hrabě je popisován jako dobrý hospodář a vlídný pán svých poddaných, což dosvědčila i hojná účast „dobrého občanstva vůkolního a chudiny“ na pohřbu. „Starý pravý kavalír tento byl ve své působnosti i vzorem bohatého držitele panství vůči hospodářům a občanům místním i dalekého sousedstva.“¹²¹ Na závěr autor nekrologu vyjádřil naději, že syn zesnulého hraběte Depold Černín bude svého otce v jeho vlasteneckém působení následovat.

V roce 1887 zemřel Jindřich Jaroslav Clam z Martinic¹²², jemuž je ve Světozoru věnován rozsáhlý nekrolog. „Doprovodili jsme ku hrobu muže, jehož jméno zůstane nerozlučně spojeno s nejnovějšími dějinami národa a vlasti naší, ve kterých zaujal jedno z předních míst.“¹²³ Článek se liší od textů předchozích. Není pouhou vzpomínkou na zemřelého. Autor pojmal text jako úvahu nad směřováním šlechtického stavu a jako pojednání nad historií odnárodnění šlechty v Čechách. „... jest předním zástupcem nového směru v šlechtě naší, která byvši vlastí a národu našemu cizí, jeho přičiněním uvedena v nový směr, jenž časem povede k tomu, že šlechta stane se opět českou, nejen ve směru politickém, ale i ve směru národním.“¹²⁴ Následuje exkurz do historie. „Po nešťastné bitvě bělohorské šlechta česká, pokud nebyla z vlasti vypuzena, poněmčila se, a nově přistěhovaná šlechta cizí byla buď národnosti německé nebo se k ní o přidala. Když koncem minulého století poněkud ulevil tlak reakce, tu potomci obojí šlechty této přilnuvše ku své vlasti, stali se obhájci jejích práv. Byli to ovšem Němci vychovaním, největší část z nich ani české řeči neznala. ... Poblouznění z r. 1848 a 1849 mělo za následek, že se nám valná část této šlechty

¹¹⁹ Světozor 19, 1885, s. 255.

¹²⁰ Světozor 20, 1886, s. 510.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Světozor 21, 1887, s. 463.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ Tamtéž.

odcizila. Uvádíme jen knížete Karla Auersperga¹²⁵, který z vřelého a výmluvného obhájce práv království českého stal se jeho nejrozhodnějším odpůrcem.“¹²⁶ Autor dále zmiňuje zásluhy Jaroslava Clam Martinice na stmelení české historické šlechty ve společném postupu za povznesením národa a jeho politické emancipaci. „Také tito mužové ponejvíce ještě byli vychování německého a jan z důvodů politických přilnuli k národu českému, který obranu svých práv hledal v hájení samosprávy proti centralismu Vídeňskému. Ale z politického spojení vyvíjelo se spojení národní, šlechta naše stává se ponenáhlu i v národním ohledu českou. I v tom předcházeli hrabě J. J. Clam z Martinic jiným příkladem, užívaje rád jazyka českého, jímž úplně ovládal. Mnohým zdá se proces přeměny historické šlechty v českou příliš zdoluhavým, a přiznáváme, že tomu skutečně tak jest. Ale nezapomínejme, že také úpadek národa českého nebyl dílem jednoho lidského věku a že to, co nazýváme následky bitvy bělohorské, základní své příčiny má v době mnohem vzdálenější.“¹²⁷ Autor článku vidí dovršení nesvornosti českého národa již v bitvě u Lipan, která položila základy k úpadku národa. Ve své době však vidí po literárním obrození i obrození politické a zásluhy na této obrodě přičítá zejména úsilí Jindřicha Jaroslava hraběte Clam z Martinic. Jindřich Jaroslav Clam-Martinic byl vůdcem české konzervativní šlechty. Spolupracoval také se staršími českými politiky Františkem Ladislavem Riegreem a Václavem Vladivojem Tomkem.

V tomto článku se poprvé setkáváme s hodnocením šlechty a se snahou vysvětlit vztah mezi širokou společností a aristokracií.

Nekrolog je ještě doplněn o zmínku o fundamentálních člancích, jež hrabě vytvořil za spolupráce s dr. Riegreem, a připojen je také krátký nástin života a posledních let života hraběte.

V roce 1888 zemřel na Hluboké Jan Adolf kníže ze Schwarzenbergu¹²⁸, o čemž samozřejmě přinesl Světozor zprávu. V krátkém nekrologu je popsána hospodářská činnost knížete a jeho nesporné zásluhy na rozvoji hospodářství. „Jsa výborným odborníkem zesnulý po dlouhá léta byl předsedou vlastenecké hospodářské společnosti v Praze, jakož i předsedou

¹²⁵ Rod Auerspergů byl typickým rakouským šlechtickým rodem, který si zakládal na loajalitě k habsburskému domu. V Čechách se Auerspergové usadili v polovině 18. století. Rozporuplnou osobností byl Karel Vilém Auerspeg (1814-1890), o němž se autor článku zmiňuje. Poslanec českého sněmu, pozdější předseda vlády a nejvyšší maršálek Království českého, „první kavalír říše“, se nejprve velmi rozhodně postavil na obranu ústavních práv českých zemí a českého sněmu. Po roce 1848 se však stal stejně zarputilým nepřítelem české politiky a jednoznačným centralistou.

Petr MAŠEK, *Modrá krev*, s. 16-19.

¹²⁶ Světozor 21, 1887, s. 463.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Světozor 22, 1888, s. 703.

*hospodářské společnosti ve Vídni a získal si o vývoj a rozkvět agrárních poměrů v Čechách zásluh velikých a předcházet sám na rozsáhlých statcích povzbuzujícím příkladem u provádění racionálního hospodaření.*¹²⁹ Autor dále pokračuje ve výčtu oficiálních funkcí a uznání, jichž kníže dosáhl. „*Leč nejen vynikajícím blahodárným snažením o povznesení národního hospodářství, i svou velikou příkladnou dobročinností, ač vždy úzkostlivě tajenou, zanechává zesnulý po sobě trvalou krásnou památku.*“¹³⁰ Autor dále připomněl, že krátce před svou smrtí daroval kníže příspěvek zemskému fondu pro zaopatření dělnictva a řemeslnictva ve stáří a nemoci. Nástupcem knížete se stal jeho syn Adolf Josef Schwarzenberg, „*rovněž kavalír jak osvícený, tak lidumilný a věrný člen české šlechty*“.¹³¹

Johann Adolf ze Schwarzenbergu byl prototypem moderního nového aristokrata, což zásluhy zmíněné v nekrologu dokládají. On byl příkladem nového trendu v aristokracii. Nelpěl na zděděných rodových výsadách, ale věděl, že aktivně musí zapojit do ekonomického i politického života. V národnostní otázce prosazoval rovnocennost v podpoře českých a německých institucích. Jeho úředníci ovládali oba jazyky.¹³²

Rok 1891 byl ve znamení zemské jubilejní výstavy. Jubilejní výstava v Praze 1891 byla oslavou jubilea první průmyslové výstavy v roce 1791. Stala se přehlídkou českého podnikání a českého průmyslu, protože němečtí podnikatelé v Čechách účast na ní bojkotovali. I Světozor přinášel o této události zprávy.¹³³ „*V řadě mužův o skvělý zdar zemské jubilejní výstavy království českého nejzasloužilejších a vděčnost celého národa si získavších náleží jedno z míst předních a zvláště čestných J. J. knížeti Karlu Swarzenbergovi a J. Exc. Bedřichu hraběti Kinskému a předsedovi obchodní a živnostenské komory pražské Františku Šeborovi.*“¹³⁴ Autor se dále zmiňuje o zásluze knížete Schwarzenberga a místodržitele království českého, hraběte Františka Thuna, na výstavbě stále výstavní budovy. V této snaze posléze kníže Schwarzenberga vystřídal hrabě Bedřich Kinský. Na titulní straně tohoto čísla nelezeme také jejich vyobrazení.

¹²⁹ Světozor 22, 1888, s. 703.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Více J. VYBÍRAL, *Století dědiců a zakladatelů*.

¹³³ Světozor 1891, 25. s. 322-323.

¹³⁴ Tamtéž, s. 322.

V roce 1894 zemřel hrabě Egbert Belcredi.¹³⁵ Světozor přinesl krátkou vzpomínku s upozorněním, že v předchozích číslech otiskl jeho životopis.¹³⁶ „Záslužnému působení zvěčnělého, zejména v prvních desetiletích jeho činnosti, zachována buď jeho památka.“¹³⁷

V roce 1895 oslavila Eleonora hraběnka z Kounic¹³⁸ osmdesáté šesté narozeniny. Ve Světozoru ji věnovali poměrně rozsáhlý životopis, který byl uveden předmluvou Boženy Němcové k vydání Babičky z roku 1855, kterou Němcová věnovala právě hraběnce. „*Je způsob, když koho milého domu provázíme, že mu dáváme na cestu požehnání. I já, posílajíc do světa dítko-prostinké dítko mé fantasie mé fantasie-žehnám je, vtiskujíc mu na čelo jméno, jež odedávna národu milé a vážené bylo a nyní ctěné je, co jméno příznivkyně lidu, podporovatelkyně všeho, co dobré a krásné, jméno Vaše, šlechtná Paní! - Nevím pro ně lepšího požehnání.*“¹³⁹ Dále autor pokračuje ve výčtu zásluh šlechtičny a pokládá si otázky, kteráže jiná šlechtična česká tak urputně pro věc národní se zasadila. O jedinečnosti hraběnky Kounicové svědčí už to, že tak rozsáhlý medailon jiné šlechtičny už ve Světozoru nenajdeme. „*Není již druhé dámy z kruhů těch vyšlé a jim náležející, která by proniknuta byla takovou obětavou láskou ke všemu českému, k našim snahám národním i kulturním jako stará paní hraběnka Kounicová. Ona je krásným příkladem té horoucí lásky vlastenecké, jejíž nedostihlým vzorem jest nám dosud veliká Češka Zuzana Černínová z Harasova*¹⁴⁰, *a té oddanosti k lidu našemu, jeho tužbám a bojům, jakou aby nadchnuty byly, bychom si vroucně přáli de všech šlechticů českých.*“¹⁴¹ Autor si v článku mnohokrát posteskuje, že chování Eleonory Kounicové je v jejích kruzích vyjimečné a žádná podobná se nenajde. Autor dále pokračuje krátkým životopise, který, jak upozorňuje, Světozor uveřejnil již v roce 1880. „*Celý život hraběnky Eleonory Kounicové je jedinou řadou nescetných úlevných a pomocných projevů obětavého vlastenectví a šlechtného lidomilství, z nichž vyklíčelo mnohé požehnané ovoce. S myslí radostnou a blahým vědomím může šlechtná*

¹³⁵ Světozor 28, 1893-1894, s. 588.

Hrabě Egbert Belcredi byl poslanec moravského zemského sněmu i říšské rady ve Vídni. Patřil mezi významné moravské filantropy. Podporoval kulturní a vědecké aktivity na Moravě.

P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 25-26.

¹³⁶ Světozor 1872, 6, s. 350.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Světozor 29, 1894-1895, s. 167-168.

¹³⁹ Tamtéž, s. 167.

¹⁴⁰ Zuzana Černínová z Harasova byla manželkou Jana Černína z Chudenic. Představuje nový typ ženy sedmnáctého století, která je plně rovnocenným partnerem svému manželovi. Z důvodů společenských proměn se totiž musí v roli hospodáře a majitele panství nahradit svého muže. Více se o její osobnosti dovídáme z korespondence s jejím synem Humprechtem Janem Černínem.

Více Zdeněk KALISTA, *Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic*, Praha 1941.

¹⁴¹ Světozor 29, 1894-1895, s. 167.

paní pohlížeti na svou minulost, že dala jasný příklad života české ženy šlechtičny a že zapsala se v milou paměť své vlasti a svého národa.“¹⁴²

Hraběnka Kounicová zemřela o tři roky později a Světozor uveřejnil nekrolog¹⁴³. „Nejšlechternější z urozených šlechtičen českých rozžehнала se s životem, Eleonora hraběnka Kounicová, ..., do posledních chvil svého života věrna zůstala té příkladné a blahodárné, z nejryzejšího vlastenectví prýšticí činnosti, již zjednala si vděčnou památku v srdci celého národa. ... vznešená tato žena česká!“¹⁴⁴

V předposledním ročníku nalezneme ve Světozoru článek „Státoprávní velkostatkářští poslanci čeští na radě říšské ve Vídni“¹⁴⁵ a „Čeští a státoprávní členové panské sněmovny říšské rady ve Vídni“¹⁴⁶, k nimž připojil krátké životopisy všech členů.

V roce 1899 zemřela ve Vídni hraběnka Anna Thunová¹⁴⁷, „choť nynějšího ministerského předsedy hraběte Františka Thuna a dcera knížete Karla Schwarzenberga, u věku 44 let. Zvěčnělá byla šlechtnou lidumilkou.“¹⁴⁸ Autor si na hraběnce, krom dobročinnosti, vážil hlavně toho, že uměla česky. Anna Thunová byla druhou šlechtičnou, které byla na stránkách Světozoru vyjádřena mimořádná úcta. „Jako dcera předního českého šlechtice vládla dokonale jazykem českým a vlídným, srdečným vystupováním svým získávala na ráz srdce všech, kdož ji poznali.“¹⁴⁹

Rokem 1899 Světozor přestal vycházet a spojil se s podobně zaměřenou Zlatou Prahou. Nicméně i po roce 1900 vycházel časopis stejného názvu, pouze s jiným podtitulem, který zněl „týdenník zábavný a poučný-světová kronika současná slovem i obrazem“. I v něm pak nalézáme zmínky o české šlechtě. Nejsou to ale již jen životopisy významných příslušníků aristokracie, nýbrž i obrázky z života šlechty. Podoba tohoto nového Světozoru byla zejména ovlivněna rozšířením fotografie pro zachycení skutečnosti. Nový Světozor měl být obrazové medium, které se obešlo bez rozsáhlejšího opisování skutečnosti. Vše podstatné měla říci fotografie samotná, která byla doplněna je stručným komentářem.

¹⁴² Světozor 29, 1894-1895, s. 168.

¹⁴³ Světozor 32, 1897-1898, s. 120.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Světozor 31, 1896-1897, s. 307-312.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 321.

¹⁴⁷ Světozor 33, 1898-1899, s. 96.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ Tamtéž.

V roce 1907 oslavil Schwarzenberský knížecí pár zlatou svatbu na Hluboké. „*Zlatá svatba manželů knížete Adolfa Josefa ze Schwarzenberka a kněžny Idy roz. z Liechtensteinu, slavena dne 4. t.m. na Hluboké. Kníže (nar. R. 1832), vévoda krumlovský, náčelník rodiny větve tzv. bavorské, vstoupil po odbytých studiích filosofických do armády a účastniv se r. 1859 války v Itálii povýšen byl na majora. ...*“¹⁵⁰ Tato zpráva je doplněna skupinovou fotografií hostů zlaté svatby.¹⁵¹

Z roku 1908 také pochází zpráva o hraběti Františku Lützowovi¹⁵², která informuje o tom, že „*měšťanská beseda ve Vamberce jmenovala ve valné schůzi dne 1. ledna 1907 PhDr. Františka hraběte Lützowa za neskonale zásluhy jeho o národ náš v dálné cizině svým čestným členem.*“¹⁵³ Hrabě František Lützow působil jako rakouský velvyslanec, stejně jako jeho otec. Po roce 1881 se usadil na zámku Žampachu ve východních Čechách, kde trávil hlavně léto, v zimě žil převážně v Londýně. V roce 1909 nalezneme v rubrice „Z českého života“¹⁵⁴, která přinášela novinky z českého prostředí, zprávu: „*Vlastenecký šlechtic český dr. Hrabě Lützow byl jmenován čestným předsedou českého klubu Žižka v Londýně.*“¹⁵⁵ Jak vidno, ačkoli byl Lützow německého původu, byl bez jakýchkoli diskuzí chápán jako součást českého vlasteneckého prostředí.

V roce 1908 byla v rubrice „Z českého života“ otištěna zpráva tohoto znění: „*Hrabě Jan Harrach, šlechtný podporovatel Čechů vídeňských, uveřejňuje ve Vaterland*“¹⁵⁶ list, jímž vyvrací lživé tvrzení ministra osvěty, Němce dra. Marcheta prohlášené v rozpočtovém výboru, že *videňské české školy „Komenského“ nelze udělití právo veřejnosti proto, že žáci a žákyně této české školy nenaučí se náležitě jazyku německému. Ovšem, že i kdyby to byla pravda-obecná škola není přece pro to!*“¹⁵⁷

¹⁵⁰ Světozor 1907, s. 819.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 818..

¹⁵² Světozor 1908, s. 39.

Lützowové byli německým rodem, který přišel do Čech na konci 17. století. V roce 1732 získali český hraběcí titul a český inkolát. Rod se v Čechách pozvolna počesťoval, zejména sňatky s českými šlechtickými rodinami. František Lützow (1814-1897) byl rakouským velvyslancem a například umožnil přístup Františku Palackému do Vatikánského archivu. Pro Čechy měl mimořádný význam jeho syn také František Lützow (1849-1916), o němž se ve Světozoru hovoří. Působil také jako diplomat. Tento rodem německý šlechtic, obdivovatel anglosaské kultury a rakouský diplomat přijal český národ za svůj vlastní a hovořil o sobě jako o Čechovi. Věnoval se české historii a své práce psal anglicky, čímž se stal propagátorem české kultury v Anglii a Americe.

P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 197-199.

¹⁵³ Světozor 1908, s. 39.

¹⁵⁴ Světozor 1909, s. 958.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Das Vaterland. Zeitung für die Osterreichische Monarchie (Vlastenecké noviny pro rakouskou monarchii)-vyjadřoval tendenci moravských i českých konzervativních aristokratů, zastával proticentralistické stanovisko.

¹⁵⁷ Světozor 1908, s. 839.

V tomtéž ročníku se dále setkáme s drobnou kritikou české šlechty ve srovnání se šlechtou polskou. „*Šlechta polská a – česká. Poslední události ukázaly jasně onen nápadný rozdíl šlechty v chápání příslušenství národního a povinností z toho plynoucí. Zatím co šlechta polská stála vždycky v čele všeho národního hnutí, šlechta „česká“ couvá demonstrativně ze řad českých, kdykoli se jedná o nějakou veřejnou manifestaci. Kolik z příslušníků jejích dnes by se našlo, již by netoliko projevit, ale dobře vyslovit dovedli prvé kdysi heslo české šlechty: „Až do těch hrdel a statků ...“*¹⁵⁸ Podle tohoto článku je patrná jistá ztráta úcty ke šlechtě v Čechách. V devatenáctém století jsme také natrefili na výtky týkající se vlastenectví některých příslušníků aristokracie. Byly to ale vždy zmínky nekonkrétní, které byly postaveny do kontrastu s nějakým šlechtickým vlastencem.

Další zajímavou rubrikou byly „Obrázky z cest“. „*Hrabě Vojtěch ze Šternberka, potomek jednoho z nejslavnějších šlechtických rodů českých a jedna z nejznámějších osobností na říšské radě, zajel si také letos do Palestiny a přivezl z cest svých řadu zajímavých obrázků.*“¹⁵⁹ Zpráva byla ještě doplněna o fotografii hraběte Vojtěcha Šternberga v rakouském hospici v Jeruzalémě.

Světozor také informoval o novém maršálku království českého princí Ferdinandu z Lobkovic.¹⁶⁰ „*Pochází z české původní šlechty, jednoho z nejstarších a z nejctihodnějších rodů domácích.*“¹⁶¹ Autor dále pokračoval krátkým životopisem a výčtem funkcí, v nichž Lobkovic působil. „*Pozoruhodná jeho slova při loučení se s úřednictvem zemědělské rady – „úřednictvo je pro obecnost a nikoli naopak“ – působí nezvyklým dojmem v ústech šlechtice a muže zásad tak konservativních a dávají tušit, že princ Lobkovic i v novém svém úřadě jako nejvyšší přestavitel a zástupce české samosprávy vnese do okolí svého nového ducha podle svého hesla, právě vysloveného.*“¹⁶²

V druhém čísle dalšího ročníku nalezneme hned na titulní straně fotografii JUDr. Václava hraběte Kounice s komentářem „*K ustavující valné hromadě – Kounicovy koleje v Brně*“.¹⁶³ „*Čím Čechům a českému studentstvu zesnulý Josef Hlávka, tím Moravě a studentstvu*

¹⁵⁸ Světozor 1908, s. 1030-1031.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 966-967.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 1134.

¹⁶¹ Tamtéž..

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Světozor 1909, s. 25.

Václav hrabě Kounic (1848-1913) byl právník, poslanec říšské rady za mladočeskou stranu a mecenáš. Jeho první manželkou se stala herečka Josefína Čermáková (1849-1895), sestra manželky Josefa Dvořáka Anny Čermákové.

její vysoké školy technické a příští university šlechtitý mecenáš JUDr. Václav hrabě Kounic, nositel jednoho z nejstarších šlechtických jmen českých, pán fideikomisní na Slavkově a v Uherském Brodě. Věnovav nedávno, u příležitosti svého druhého sňatku, rozsáhlý a vysoce cenný komplex domů v Brně na studentské koleje vykonal tak nový skutek vskutku kavalírský, vyvrcholení svého dosavadního života, v němž projevoval se smýšlením i konáním svým vždycky jako pravý šlechtic stojící po léta v prvních řadách bojovníků za práva národa tak těžce zkoušeného.¹⁶⁴ V článku je také vzpomínka na Eleonoru Kounicovou, matku mecenáše, a jeho vychovatele spisovatele Ferdinanda Schulze, kteří se oba zasloužili na šlechtivosti a vlastenectví hraběte. Na fotografii je hrabě se svou novomanželkou v den svatby. S takovou fotografií se setkáváme ve Světozoru poprvé. Zde nalézáme jistý posun. Aristokrat již není zachycen jen jako veřejně činná osobnost bez jakéhokoli osobního života, nýbrž dokonce po boku své drahé polovičky.

V rubrice „Momentky posledních dnů“ přinesla redakce zprávu o vyzdravení Jana hraběte Harracha.¹⁶⁵ „*On jest jedním z malého počtu české šlechty, který vždy k národu se hlásil a při něm ve šťastných i trpkých chvílích věrně vytrval. A kromě toho šlechtic rodem i duchem. Proto obracejí se dne 2. listopadu zraky celého národa ku staříčkému vlastenci, pamětníku dob deklarantských a zároveň jednomu z prvních bojovníků za práva národa českoslovanského. – Dokončuje toho dne osmdesátý rok života dosti těžce zkoušeného. Kéž popřáno mu ještě dlouhá léta prožiti a nakonec spatřiti spásu národů slovanských!*“¹⁶⁶ Autor článku pokračoval ve stručném životopise hraběte a jeho kariéře. „*Dnes, když ozdravěv z dlouhé a nebezpečné nemoci úplně zdráv prodlévá zase v milovaném kraji českém, voláme s tisíci stejně smýšlejícími upřímnou zdravici: Mnogaja ljeta!*“¹⁶⁷

V tomtéž roce zemřel hrabě Jaromír Černín z Chudenic¹⁶⁸, „*nestor české šlechty, ..., ze starého rodu pánů – vladyků – českých, jichž větev chudenická tvořila proslulý staročeský rod hraběcí.*“¹⁶⁹ Světozor otiskl podobenku hraběte a krátký komentář.

Podruhé se oženil s Josefínou Horovou (1881-1961), kterou poznal v Uherském Brodě, kde pracovala jako služebná na Panském dvoře. Při příležitosti sňatku s ní daroval studentstvu zmíněný kounicovský palác v Brně.

¹⁶⁴ Světozor 1909, s. 25.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 37.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 142.

¹⁶⁹ Tamtéž.

Teprve v nově vydávaném Světozoru se setkáváme s pohledy do šlechtické domácnosti. Jistě to souviselo také s rozvojem fotografie, ale své sehrál i trochu lidštější pohled na aristokracii. Propast mezi ní a většinovou společností se na počátku dvacátého století nepatrně zmenšila. Světozor přinesl fotografie šlechtického interiéru „Rodinné památky na zámku Hoříně u Mělníka – sídlo jeho jasnosti knížete Jiřího z Lobkovic“.¹⁷⁰ „*Letošní kolínská výstava starších domácích interiérů českých, nábytku, nářadí a obrazů, ukázala jasně jakým bohatstvím a ladnou grácií mohou se pyšnit české rodiny. ... V tom ohledu už ze sociálních příčin rodiny šlechtické jsou na tom nepoměrně lépe. Mnohá sídla naší české šlechty mohou se vykázati celým muzeem starobylých památek z domácnosti ...*“¹⁷¹

V následujícím čísle Světozor informuje o úmrtí knížete Christiana z Lobkovic.¹⁷² „*Nejstarší představitel politického života českého a všech proměn a bojů národa našeho za celé půlstoletí, první opravdový šlechtic český, vůdce historické šlechty české, po celý lidský věk jako nejvyšší maršálek král. Českého přední představitel české samosprávy, muž, jenž upřímně sdílel s národem naším všechny osudy slastné a bohužel mnohem více žalostné, zemřel v sídle svém, ...*“¹⁷³ Autor článku dále pokračoval v životopisných datech. Zmiňuje se o Lobkovicových sympatiích k zásadám Palackého a Riegra, které zjednaly mu „*nadšených a až do jeho smrti nehynoucích sympatií v národě našem*“¹⁷⁴, a také o úspěchu konservativní šlechty a jeho na sněmu v roce 1883.¹⁷⁵ Celý medailon svědčí o mimořádné úctě k zemřelému Lobkovicovi. „*S knížetem Jiřím z Lobkovic odchází nejkrásnější typ českého kavalíra, postava veliká, ideální, která vždycky chtěla dobro národa a země, k níž přilnula celým srdcem a myslí vznešenou. Jeho jménu a slávě nic nemohou ubrati časy ani poměry – ji mluví historie našeho věku a českých dějin hlasem kovovým.*“¹⁷⁶

26. 12. 1908 se konal pohřeb, z něhož Světozor přinesl reportáž, která obsahovala popis pohřbu a byla doplněna fotografiemi.¹⁷⁷

¹⁷⁰ Světozor 1909, s.196.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Tamtéž, s. 240-241.

¹⁷³ Tamtéž, s. 241.

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ V červnu roku 1883 zvítězila ve volbách do českého sněmu v kurii velkostatku po třinácti letech opět historická šlechta a česká státoprávní koalice měla převahu nejen ve Vídni, ale i v Praze.

Otto URBAN, *České a slovenské dějiny do roku 1918*, Praha 2000, s. 216-226.

¹⁷⁶ Světozor 1909, s. 241.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 364-366.

O životním stylu se toho v časopisech devatenáctého a počátku dvacátého století příliš nedozvídáme. Zprávy tohoto typu jsou skutečně velmi sporadické. V roce 1909 však Světozor čtenáři přinesl reportážní zprávu z jedné z nejtýpějších zábav šlechty a sice z lovu. „*Letošní hony šlechtické v Heřmanově Městci na panství knížete Rudolfa Kinského a v Jindřichově Hradci osvědčili poznovu svou starou pověst českých lovů, známých jak svou kořistí loveckou, tak svým kavalírským pohostinstvím.*“¹⁷⁸ Zpráva byla doplněna fotografiemi dokumentující přítomné – „Honební společnost aristokratická v Jindř. Hradci“, „Stan kavalírů „u štreky“, stan lovecké společnosti. „*Na obrazech z Heřmanova Městce vidíme majetníka a podnikatele honu u dosažené bohaté „štreky“ a zvláštní lovecký stan postavený pro loveckou družinu šlechtickou, na fotografii z J. H. pána lovu, J. E. Rubena hraběte Černína z Chudenic s dámskou i pánskou společností kavalírskou.*“¹⁷⁹ Hony byly jednou z nejvýznamnějších společenských událostí. Byla to příležitost setkat se s příbuznými, ale také místo politických a hospodářských jednání. Lovecká zábava byla výlučnou záležitostí šlechty a také pouze ona se jí zúčastňovala.¹⁸⁰ Ostatně první skutečné myslivecké sdružení bylo „Lovecké bratrstvo“, které vzniklo na panství schwarzenberském se sídlem v Hosíně nedaleko zámku Hluboká, založené 31.12.1699.¹⁸¹

V roce 1909 byl císařem jmenován předsedou Zemědělské rady pro království České místo prince Ferdinanda Lobkovice JUDr. princ Bedřich ze Schwarzenbergů.¹⁸² Světozor přinesl zprávu i s podobenkou prince hned na titulní straně dvacátého šestého čísla. Ve zprávě jsou shrnuty všechny funkce, které princ zastával. „*Celá řada ústavů a korporací děkuje mu za rozkvět svůj. Jmenování jeho předsedou Zemědělské rady jakožto rozhodného Čecha bylo přijato ve veřejnosti naší s upřímným povděkem.*“¹⁸³

V roce 1913 přinesl Světozor zprávu o slavnosti s bazarem, která byla uspořádána dámským odborem na Žofíně pod protektorátem J. J. Josefíny kněžny z Lobkoviců.¹⁸⁴

Nový Světozor zařadil do svých vydání v roce 1913 seriál o šlechtických sídlech s jejich fotografiemi. Přinesl tedy obrázek zámku knížete z Liechtensteinu ve Škvorci u Českého Brodu¹⁸⁵, dále pak Smečna na Slánsku, alodiálního panství J. E. Jindřicha Clam-Martinice¹⁸⁶, a

¹⁷⁸ Světozor 1909, s. 365.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 366.

¹⁸⁰ Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 120.

¹⁸¹ Více Jaroslav ČERVENÝ, *Encyklopedie myslivosti*, Praha 2004.

¹⁸² Světozor 1909, s. 601.

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ Světozor 1913, s. 279.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 331.

také rodinného zámku Clamm v Horních Rakousích hraběcí rodiny Clammů, oblíbené sídlo jeho excellence hraběte Jar. Clam-Martinice.¹⁸⁷ Kromě toho také zámek v Liblicích u Mělníka hrabat Thun-Valdštejnů.¹⁸⁸

Za první světové války začala vycházet mimořádná čísla Světozoru – takzvaný „Světozor ve válce“. Vycházel dvakrát týdně a přinášel obrázky z fronty a další aktuální informace. „*J. J. Ferdinand princ z Lobkovicz, bývalý nejvyšší maršálek kral. Českého, jmenován podplukovníkem u 14. dragounského pluku, nastoupil službu válečnou.*“¹⁸⁹

Další zpráva: „*Naše šlechta do války. Rodina plukovníka prince Felixe Schwarzenberga. -Kněžna Hohenlohe loučí se se svými syny ve Staré Boleslavy.*“¹⁹⁰

Na hlavní stránce devatenáctého čísla nalezneme zprávu o smrti Judr. Karla Bedřicha knížete Schwarzenberga, majorátního pána na Orlíku, který zemřel na úplavici ve Vukovaru ve Slavonii. Následně ve třicátém druhém čísle otiskl Světozor fotografie dokumentující smuteční slavnost na Orlíku.¹⁹¹

Ve Světozoru válečných let nalezneme často fotografii kněžny Josefíny z Lobkovicz jako ošetřovatelky Červeného kříže.¹⁹² „*Kněžna Josefína z Lobkovicz jest obětavě činna v sanatoriu českých lékařů. Naše obrázky ukazují ji ve společnosti kontessy Schoenbornové, vedoucího lékaře a raněných důstojníků.*“, „*Kněžna Josefína z Lobkovicz ošetřovatelkou Červeného kříže v sanatoriu v Podolí u Prahy.*“¹⁹³ Josefína z Lobkovicz byla manželkou Bedřicha z Lobkovicz a matkou Jiřího Kristiána, jenž byl automobilový závodník a v roce 1932 tragicky zahynul při mezinárodním závodě Velká cena automobilů v Berlíně. Její potomek František Lobkovicz ji ve svých rodopisných tabulkách označil jako „palácovou dámu“. Ovládala šest světových jazyků a patřila mezi špičkové sportovkyně. Bývaly častou vítězkou v tenise „jednodámském“. Po roce 1948 byla nucena emigrovat do Rakouska.¹⁹⁴

¹⁸⁶ Světozor 1913, s. 394-398.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 974-976.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 1192-1194.

¹⁸⁹ Světozor 1914, č. 2.

¹⁹⁰ Tamtéž, č. 12.

¹⁹¹ Tamtéž, č. 32.

¹⁹² Světozor 1914, č. 38., Světozor 1914, č. 53.

¹⁹³ Tamtéž, č. 38.

¹⁹⁴ Vladimír VOTÝPKA, *Příběhy české šlechty*, Praha 2002, s. 25-32.

5. Zlatá Praha 1884 – 1915:

Zlatá Praha byl časopis koncipovaný podobně jako Světozor. Měl být časopisem pro celou rodinu, který čtenáře informuje a zároveň zaujme poutavým zpracováním.

Hned první ročník přinesl článek s vyobrazením o zahradě knížete Fürstenberka.¹⁹⁵ Zpráva Veltrusy a Chotkův park¹⁹⁶ je už rozsáhlejším pojednáním o podobě parku a jeho půvabech s krátkým seznámením s jeho majiteli a historií jeho zrodu a rozvoje.

Zlatá Praha také přinášela informace o literatuře a kultuře. V prvním ročníku otiskla medailon brněnského básníka Jaroslava Tichého a komentář ke sbírce v Bouři a tichu.¹⁹⁷ „*Jest to svornost' lidu a jediná mysl pro vlast'. Ve svornosti celého národa vidí sílu, vidí moc a slávu jeho. Svornost' probudila nás z mrtvých, vzkřísila národ, jí stali jsme se slavnými, mocnými, velikými. ... Horlivě obrací pozornost a mysl lidu k slavným dobám minulým a mysl lidu k slavným dobám minulým a probírá slávou pokryté listy dějin našich markantních, vlasteneckých duchem provanutých rytmech, dovolává se příkladu velkých mužův, velezasloužilých o vlast' a národ:...*“ Pod tento komentář umístil autor verše určené šlechtě, ke které básník směřuje důrazný hlas:

*„Vlast' nejdříve a potom prospěch vlastní –
a její blaho tvojí snahou bud',
když ona šťastna, synové jsou šťastni,
a jejich láskou její mládne hrud',
vlast' ve svém srdci chovej místo přední,
ať uplynou již její dnové bědní:
Vlast' nejdříve a potom prospěch vlastní!*

*Ty mnoho můžeš – blaze by nám bylo,
kdybys i v jedno s námi splynulo,
by jedno srdce v prsou našich bylo,
a jedna vůle všem nám kynula:
Pak šlechta s lidem s pevném společenství*

¹⁹⁵ Zlatá Praha 1884, s. 10.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 11.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 28.

*by odolala všemu protivenství,
vlast' kvetla by a nám by blaze bylo.*

O tom, že Zlatá Praha byla skutečně určena celé rodině, svědčí i odlehčenější charakter některých rubrik. Například pravidelný „feuilleton“¹⁹⁸, který oživoval obsah časopisu a žertovně upozorňoval na nešvary společnosti. „Z příčiny té chci vypravovati Vám, milé čtenářky, ...“ Feuilleton ve Zlaté Praze již odpovídal svým obsahem fejetonu, jak jej známe dnes.¹⁹⁹ Autor se v něm věnoval aktuálním společenským a módním tématům.

V jednom z čísel prvního ročníku nalezneme fejeton, který autor označil jako „spiritistickou povídku“.²⁰⁰ Mystika a spiritismus²⁰¹ začaly být na konci devatenáctého století módním tématem. Důkazem nám mohou být literární žánry, které se v této době rozvíjely.²⁰² Autor ve fejetonu zesměšňuje šlechtický stav a spiritismus využil jako kulisu. „Důkladným studováním různých tříd ve společnosti lidské dospěl jsem k poznání, že dva jsou to zejména stavy, kteréž zvláštní náklonností lnou k mysticismu. Jsou to šlechtici a tkalci. Bezpochyby proto, že život šlechticů i tkalců náramně jest jednotvárný, fádňí. Nu a z nudy rodí se podle Kanta metafysika.“²⁰³ Příběh, o němž se ve fejetonu hovoří, se odehrává v salonu aristokrata. Hrabě se jmenuje Duchoslav Povětrný, má dceru Lilu a jejím nápadníkem je nadporučík Kornel hrabě Chytráček. Hrabě Duchoslav nechce dát svou dceru nadporučíku Kornelovi. „A z jaké příčiny? Snad proto, že Kornel náležel toliko k šlechtě nižší, že neměl dosti peněz, že nebyl ještě ani

¹⁹⁸ Feuilleton – (z francouzštiny) lístek – z něho vznikl fejeton – vtipná stat' pod čarou v novinách.

Josef HOLUB – Stanislav LYER, *Stručný etymologický slovník*, Praha 1978, s.195.

¹⁹⁹ Dušan KARPATSKÝ, *Malý labyrint literatury*, Praha 1997, s. 170-171.

FEJETON – Původně to byl skutečně zvláštní volný lístek vkládaný jako příloha do novin a obsahující obvykle literární a divadelní kritiky. Na začátku minulého století se texty tohoto druhu začaly tisknout přímo na spodní část strany novin a od informativní části se oddělovaly linkou, byly tedy pod čarou, a tak se jim česky říkalo podčárničky. Postupně se fejeton stal pojmem pro novinový a literární žánr: pro nepříliš dlouhý text, který může být o všelichems, ale musí být napsán poutavě, lehce, vtipně.

²⁰⁰ Zlatá Praha 1, 1884, s. 99.

²⁰¹ MYSTIKA, MYSTICISMUS – Mystika je víra v božství, v tajemný (řecky mystikos = tajuplný) nadpřirozený svět. Mysticismus odmítá smyslové i rozumové nazírání skutečnosti.

Náboženská nebo filozofická koncepce, podle nichž existuje duchovní, případně božský základ veškeré skutečnosti, ke kterému je možno se přiblížit, postihnout jej zvláštním druhem bezprostředního poznání – citem, iracionálním vhledem, intuicí, extází.

SPIRITISMUS i SPIRITIZMUS – Názor, že se duše zemřelých mohou nějakým způsobem projevat v oblasti zkušenosti žijících a že je možno s nimi navazovat spojení, např. prostřednictvím tzv. médií apod.

Lumír KLIMEŠ, *Slovník cizích slov*, Praha 1995, s. 724.

²⁰² Ve Francii vznikl kolem roku 1880 umělecký směr symbolismus. Jeho největší rozmach byl na přelomu 19. a 20. století. Toto hnutí částečně navazuje na romantismus. Jejich cílem bylo zobrazovat věci, které nelze racionálně popsat (náklady, emoce, atp.), tj. zobrazit (nakreslit, popsat atp.) nezobrazitelné, snažili se proniknout k podstatě skutečnosti - usilovali o vnímání umění všemi pěti smysly. K tomu jim měl pomáhat symbol, který se měl stát prostředníkem mezi skutečným světem a „světem duše“. Symbol nebyl přímým pojmenováním věci (problému, stavu atp.), ale pouhým náznakem, sugescí podstaty věci.

D. KARPATSKÝ, *Malý labyrint*, s. 503.

²⁰³ Zlatá Praha 1, 1884, s. 99.

setníkem? Nikoli. Hrabě Duchoslav byl spiritista. „Nadporučíku Chytroušku! Čau! Svou dceru nemohu ti proto dáti ,že nechce tomu strážný genius domu mého.“²⁰⁴ Příběh pokračuje tím, že hrabě Chytroušek přivede do domu hraběte Duchoslava falešné medium, které při seanci doporučilo mladého nadporučíka jako manžela komtesy Lili. Starý hrabě pak již nic nenamítal a sňatek byl zpečetěn.

V tomto humorném fejetonu zobrazil autor zajímavý pohled na šlechtu. První, čeho si všimneme, je to, že šlechtici mají česká jména. V literatuře se s obrazem šlechtice setkáváme častěji. Pravidelně jsou to však šlechtici německé národnosti, kteří jsou charakterizováni negativně. V literatuře druhé poloviny devatenáctého století se nejčastěji setkáme s obrazem německého šlechtice pobělohorské doby, který znevolňuje české poddané a je zosobněním národnostního a politického útlaku.²⁰⁵ Ve zmíněném fejetonu jsou hrabě i nadporučík české národnosti. Jména obou mají naznačit jejich charakter. Mladý nadporučík Kornel hrabě Chytráček je nižší šlechtic a věrný svému jménu převezve hraběte Duchoslava. Mladá komtesa se nám v příběhu blíže nepředstaví. *„A konec? Konec si, laskavé čtenářky, zajisté také domyslíte. Komteska Lili stala se šlechtičnou Chytrouškovou a její pan manžel – co na tom, prozradíme-li to – zasedá nyní v jistém, velice váženém sboru reprezentativním a má se, jak již z počátku řečeno, velmi dobře.“²⁰⁶*

V roce 1884 nalezneme ve Zlaté Praze také zprávu o tom, že *„J. J. kníže Liechtenstein daroval českému museu překrásný tak zvaný „pokolení“ obraz Gabriele Maxa, jehož předmětem jest Panna Maria ve věku dívčím, jež napolo sedíc a ruce majíc na prsou skřížené pohřížena jest ve vroucí modlitbu.“²⁰⁷* Podobná oznámení se ve Zlaté Praze objevovala poměrně hojně. Svědčí to o zájmu šlechty o výtvarné umění, ale především o jejich podpoře vlasteneckým institucím.

Ve velké míře se ve Zlaté Praze objevují nekrology významných šlechtických osobností. Jejich struktura je ve směs stejná. Čtenář je informován o funkcích, které zemřelý zastával, a následně je vyjádřena lítost nad smrtí dotyčného. Vzpomínka je vždy doplněna podobiznou. *„Dne 5. června t. r. zemřel v Praze Jindřich Jaroslav hrabě Clam – Martinic Zesnulý vynikal vzácným vzděláním, bystrotou ducha, ohnivou výmluvností a neoblomnou k svým*

²⁰⁴ Zlatá Praha 1, 1884, s. 99.

²⁰⁵ Typickým reprezentantem byl Lammingier. Jaroslav VRCHLICKÝ, *Selské balady*, Praha 1966.

Alois JIRÁSEK, *Psohlavci*, Praha 1986.

²⁰⁶ Zlatá Praha 1, 1884, s. 99.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 251.

zásadám.“²⁰⁸ Dále se dozvídáme, že se mu připisuje založení šlechtického orgánu „Vaterland“ a čtenář je informován kde se skuteční poslední rozloučení se zesnulým.

Zlatá Praha také svému čtenáři přinášela ukázky uměleckých děl, která byla doplňována životopisem umělce. Za pozornost stojí, že jsou v těchto životopisech nezdůrazněna zmínění šlechticů podporovatelé těchto mladých umělců. „*Rudolf Vácha, narozený na Hluboké u Českých Budějovic. ... Od letošního jara mešká v Paříži zaměstnává se hlavně prováděním podobizen a pěkných akvarelů, z nichž uvádíme zejména zdařilý „genre“ Návrat z kláštera zhotovený pro knížete Schwarzenberka, který vůbec od počátku snahy mladého umělce štědře podporoval. ...*“²⁰⁹ Mezi šlechtou nalezneme celou řadu mecenášů a sběratelů. Kromě toho se však šlechta stala také zakladatelkou a iniciátorkou vzniku celé řady institucí.²¹⁰

Roku 1891 nalezneme ve Zlaté Praze zprávu Slavnostní zahájení Česká akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění. „*O polednách dne 18. května 1891 zahájena česká akademie věd slovesnosti a umění protektorem jejím, arcivévodou Karle Ludvíkem, v pantheonu Musea království Českého slavnostním aktem velice okázalým, odpovídajícím velkému významu tohoto kulturního ústavu našeho. ...*“²¹¹ Při této slavnostní události byli samozřejmě přítomni všichni významní představitelé české aristokracie. „*Ve vestibulu Musea, zdobeném exotickými rostlinami, uvítání byli vznešení hosté zemským maršálkem kn. Jiřím Lobkovicem, předsedou musejní společnosti hr. Janem Harrachem a předsedou akademie stavebním radou Hlávkou, jenž podal arcivévodkyni Marii Teresii skvostnou kytici, načež ji hr. Fr. Thun ml. Uvedl do lože pro ni připravené. ...*“²¹² Následuje výčet všech zúčastněných a přepis slavnostního zahájení, v české řeči přednesené, arcivévodou Karla Ludvíka. Jednalo se o mimořádnou událost, které Zlatá Praha věnovala náležitou pozornost. V tomtéž čísle také přinesla životopis prvního předsedy České akademie Josefa Hlávky.

Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění byla založená 23. ledna 1890, zakládací listina je z 5. prosince 1892. Podle jejích stanov bylo jejím základním úkolem šíření věd a umění v mateřském jazyce s přihlédnutím k potřebám domácích zdrojů.

²⁰⁸ Zlatá Praha 4, 1886-1887, s. 475.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 505.

²¹⁰ Zde bych zmínila např. Spolek pro povzbuzení hudebního umění v Čechách nebo Společnost vlasteneckých přátel umění.

²¹¹ Zlatá Praha 8, 1890-1891, s. 318.

²¹² Tamtéž, s. 319.

Významnou součástí jejího působení byla finanční podpora osob a publikační činnosti na poli české vědy a umění. Česká akademie nahradila česko-německou Královskou společností nauk.²¹³

20. srpna 1892 zemřel v Hukvaldě lantkrabě Bedřich Fürstenberg, olomoucký arcibiskup. Zlatá Praha přinesla nekrolog s podobiznou²¹⁴, který byl však v porovnání se zprávou o úmrtí Zdeňka hraběte Krakovského-Libštejnského z Kolowrat²¹⁵ skutečně kratičkým. Možná bychom za tím mohli sledovat význam určitého šlechtice pro českou měšťanskou společnost. V každém případě byl Zdeněk hrabě Krakovský-Libštejnský z Kolowrat známým českým historikem a spisovatelem, „jeden z nejvlastenečtějších šlechticů“.²¹⁶ Napsal několik divadelních dramát, například Libuše či veselohry Dva sousedé, Zmeškal hodinu. Nekrolog zahrnuje šlechticův životopis od dětství, přes studia až po dospělost a vyjmenovává všechny instituce, jichž byl hrabě váženým členem. „Bud' vděčná paměť v srdci národa záslužnému působení zesnulého, bud' mu lehký odpočinek v zemi rodné, již miloval láskou vřelou.“²¹⁷

K pětadvacetiletému výročí předsednictví Jana hraběte Harracha v čele České besedy vídeňské otiskla Zlatá Praha podobiznu hraběte a zprávu o České besedě vídeňské.²¹⁸ Česká beseda ve Vídni byla založena roku 1860. „Čechové ve Vídni vedle živlu německého jsou nejčetnější část veškerého občanstva sídelního města říšského. Přesahují počtem svým všechny ostatní neněmecké národnosti, z nichž obyvatelstvo Vídeňské záleží. Až do r. 1860 neprojevovali svou kmenovní příslušnost veřejně žádným způsobem, ba ani mezi sebou neměli vědomí své početní síly. ... Nejpřirozenější následek tohoto národního probuzení Vídeňských Čechův byl pak ten, že jali se přemýšlet o zřízení společenského střediska svého, o založení České besedy ve Vídni. ... Řada šlechtých a obětavých vlastencův, kteří o založení a zdárnou činnost České besedy ve Vídni si získali zásluh, radostně uznávaných celým národem českým, zajisté není malá. Mezi nimi pak zvláště vyniká Jan hrabě Harrach.“²¹⁹

Roku 1895 informovala Zlatá Praha stejně jako Světozor o smrti Josefíny hraběnky Kaunicové-Čermákové.²²⁰ V nekrologu, jež nalezneme ve Zlaté Praze, je větší důraz kladen na divadelní kariéru zemřelé. Ve Světozoru spíše na to, že dotyčná byla manželkou šlechtice. „...“

²¹³ Libor VYKOUPILO, *Slovník českých dějin*, Brno 1994, s. 39.

²¹⁴ Zlatá Praha 9, 1891-1892, s. 514.

²¹⁵ Tamtéž, s. 619.

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ Zlatá Praha 11, 1893-1894, s. 96.

²¹⁹ Tamtéž.

²²⁰ Zlatá Praha 12, 1894-1895, s. 358.

skoro náhle skonala i někdejší výborná herečka česká, Josefina Čermáková, provdaná za říšského a zemského poslance českého, p. JUDra. Václava hraběte z Kaunic. V druhé polovici let šedesátých a počátkem let sedmdesátých bylo divadelní jméno Josefiny Čermákové veliké a mnohoslibné.²²¹ Autor nekrologu dále pokračoval její slibně se rozvíjející kariérou až do jejího sňatku. „Manželství její s upřímným tímto českým kavalírem, jenž jediný dnes z celé české šlechty stojí v řadách našich poslanců opozičních, bylo šťastno a štěstím svým jistě nezapomenutelné. Po herecké slávě, která jí z minulosti zářila jako nehasnoucí pozdrav mládí, našla paní hraběnka Kaunicová trvalé štěstí a trvalý klid u krbu domácího, kdež ji bude jistě a stále vzpomínáno. České umění divadelní klade na hrob její věnec z nevdanoucích pomněnek!”²²²

23. června 1897 zemřel v Meraně český šlechtic Eugen hrabě Vratislav z Mitrovic. Vratislavové z Mitrovic byli podle legendy levobočními potomky českého přemyslovského knížete Vratislava II., korunovaného v roce 1086 na českého krále.²²³ Na přelomu osmnáctého a devatenáctého století byli i Vratislavové zasaženi vlnou osvícenství a vlastenectví. Jejich jména nalezneme mezi podporovateli Královské české společnosti nauk i mezi příznivci, zakladateli a mecenáši Národního muzea. Velkým vlastencem byl právě hrabě Eugen. „V zesnulém odešel od nás na vždy člen oné domácí aristokracie, která v posledních zbytcích svých zachovala národu našemu úplnou věrnost. Ve veřejnosti jméno jeho došlo největšího rozšíření jakožto předsedy Družstva národního divadla v letech 1888-1892. Pro rozkvět tohoto vlasteneckého ústavu uměleckého hrabě Vratislav osvědčoval vždy největší interes a zastupoval i ředitele ve správě jeho.”²²⁴ Autor nekrologu také zmiňuje zálibu hraběte v malých mechanických strojích a modelech. „Pro velice lahodné způsoby společenské zasnulý těšil se i v měšťanských kruzích upřímné úctě a vážnosti.”²²⁵

Roku 1898 zemřela Eleonora hraběnka Kounicová, „vzácná česká žena a nezapomenutelná lidumilka”²²⁶. Ve Zlaté Praze, stejně jako ve Světozoru, uveřejnili hraběnčin nekrolog.²²⁷ Obě vzpomínky jsou si velmi podobné. Oslavovali hraběnku jako vlastenku a lidumilku, která nezapomínala na svůj národ a angažovala se v dobročinnosti. „Znamení žena

²²¹ Zlatá Praha 12, 1894-1895, s. 358.

²²² Tamtéž.

²²³ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 306-308.

²²⁴ Zlatá Praha 14, 1896-1897, s. 406.

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ Zlatá Praha 15, 1897-1898, s. 119.

²²⁷ Tamtéž.

tato byla ojedinělým zjevem v světě šlechtickém ...²²⁸ Eleonora Kounicová byla v podstatě jedinou šlechtičnou, s níž se na stránkách časopisů setkáme. Výjimkou je ještě její snacha hraběnka Josefina Čermáková, která se ale za šlechtice pouze provdala²²⁹, a byla stále především chápána jako herečka. „Ale vlastenectví hraběnky Eleonory Kounicové nebylo pouhou módní cetkou, jež se občas obléká na podiv občanských vrstev: národní vědomí bylo základním rysem ušlechtilé té povahy, docházejíc mimo to výrazu i v nesčetných skutcích obětavosti a lidumilství. Po celá desetiletí nebylo v Čechách národního ni lidumilného podniku, jenž by nebyl mohl spoléhat na přízeň i hmotnou podporu hraběnky Kounicové.“²³⁰ Po této oslavě vlastenecké šlechtičny věnoval autor pár řádek i jejímu životopisu. „Narodivši se na prahu našeho znovuzrození, dočkala se dob, kdy český národ rozvinul do plna všechny síly svoje – a jen toho, žel, se nedočkala, aby krásný život její byl se stal příkladem ostatní šlechtě původu českého ... Nehynoucí čest a sláva Její požehnané památce!“²³¹ Jak vidno, hraběnka Eleonora Kounicová byla skutečně vzorem šlechtičny.

Za povšimnutí stojí, že si šlechta udržovala v řadě oblastí zásadní vliv. Funkci ministra zahraničních věcí zastávali šlechtici, svůj vliv si udržovali i v říšské radě a na zemských sněmech.²³² Další z důležitých institucí, která byla předurčena přednostně pro šlechtice, bylo místo pražských biskupů.²³³ Důležitými osobnostmi byl kníže Bedřich ze Schwarzenbergů nebo hrabě František Schönborn. „Nástupcem kardinála Schönborna stal se mladý šlechtic, bývalý voják a nedávno vysvěcený kněz Lev svobodný pán Skrbenský z Hříštitě. Jeho duchovní kariéra, možno-li ještě rychlejší než Schönbornova, překvapila ovšem ty, kdož doufali, že tentokráte dosedne na stolec pražských arcibiskupů nějaký zasloužilý kněz starší, třeba bez predikátu šlechtického.“²³⁴ Celá zpráva se nese v duchu rozladěnosti nad zvolením nového biskupa. Závěrečný povzdech hovoří za vše. „Nešlechtický kaplan za tu dobu nestane se ani – farářem.“²³⁵

²²⁸ Zlatá Praha 15, 1897-1898, s. 119.

²²⁹ Jejím manželem byl JUDr. Václav hrabě Kounic.

²³⁰ Zlatá Praha 15, 1897-1898, s. 119.

²³¹ Tamtéž.

²³² Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 28-31.

²³³ Více Eliška ČÁNOVÁ, *Slovník představitelů katolické církevní správy v Čechách v letech 1848-1918*, Praha 1995.

²³⁴ Zlatá Praha 16, 1898-1899, s. 576.

²³⁵ Tamtéž..

Zlatá Praha však neopominula přinést také vzpomínku na zesnulého kardinála Schönborna.²³⁶ „Úmrtím kardinála Schönborna ztratila Praha jednu z nejvýznačnějších reprezentačních osobností. ...Za svého života kardinál Schönborn počínal si ve vysokém úřadě svém bez výbojnosti svého předchůdce kardinála Schwarzenberga, jenž r. 1869 na koncilu vatikánském ostrými slovy obrátil se proti husitismu.“²³⁷ Autor dále pokračuje chválou kardinála Schönborna. Hlavně je oceňována jeho dobročinnost a lidumilství. „Ale popřít nelze, že za čtrnáct let vlády své, ač byl po nechvalných tradicích české šlechty vychován po německu²³⁸, mateřštině naší dokonale se přiučil, že v posledních letech života svého českým okolím se obklopil a jako soukromí příznivec umění účastnil se mnohých českých, řidčeji oboujazyčných, zásadně však nikdy ryze německých podniků. Tato sympatie k národu našemu zjednala mu víc ještě popularity než jeho předchůdci neobmezená dobročinnost ...“²³⁹

V dalším čísle přinesla Zlatá Praha několik reportážních fotografií z pohřbu kardinála Schönborna²⁴⁰ a také jeho podobenku z roku 1893. Jak vidno, kardinál Schönborn byl věřícími ctěn.

„Český národ truchlí nad čerstvým hrobem, který právě se zavřel na zámku orlickém. A má věru k tomu příčiny. Odešel mu zápasník nad jiné statečný a vytrvalý. Jeho místo v české šlechtě osiřelo. Kdo je zaujme? Kdo je vyplní?“²⁴¹ Roku 1904 zemřel kníže Karel III. Schwarzenberg. Jako jeho předci i on nejprve nastoupil vojenskou kariéru, ale v roce 1856 z armády vystoupil a věnoval správě svého majetku a politice. Zlatá Praha přinesla ve svém jedenadvacátém ročníku rozsáhlý nekrolog²⁴², který byl oslavou života tohoto šlechtice. „V dějinách rodu knížat Schwarzenbergův bude kníže Karel zaujímati bez odporu jedno z nejpřednějších míst, a co více, on zabezpečil si též místo velice čestné v dějinách celého národa českého, jemuž s věrností a oddaností sloužil, a jehož k cíli jeho nejvroucnějších tužeb dovésti

²³⁶ Zlatá Praha 16, 1898-1899, s. 408.

Ráda bych zmínila, že Franz Maria Karl Schönborn (1844-1899) byl biskupem v Českých Budějovicích a od roku 1885 se stal pražským arcibiskupem. V roce 1889 byl jmenován kardinálem.

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ Zde opět nalezneme postesk nad nečeskou a nevlasteneckou výchovou mladých šlechticů, s níž se setkáváme často. Schönbornové byly původem německý rod. Česká větev se oddělila až v osmnáctém století. Nicméně čeština a česká výchova nebyla v českém prostředí tak řídkým jevem, jak nám naznačují podobné drobné komentáře a spisy. Např. J. HOLEČEK, *Česká šlechta*, Praha 1918.

²³⁹ Zlatá Praha 16, 1898-1899, s. 408.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 420.

²⁴¹ Zlatá Praha 21, 1903-1904, s. 285.

²⁴² Tamtéž, s. 285.

vřele si přál a ze všech sil svých se přičiňoval.“²⁴³ Autor dále pokračuje v životopisu šlechtice. Od roku 1859 se začal mladý Karel III. ze Schwarzenberga aktivně účastnit porad české šlechty, na nichž se jednalo o budoucím uspořádání Rakouska. Záhy se přiklonil ke konzervativnímu směru reprezentovanému Jindřichem Jaroslavem Clam-Martinicem, s nímž začal spolupracovat. Autor nekrologu zejména vyzdvihl „*onu plamennou a památnou řeč*“, tedy projev 8. listopadu 1871, jímž Karel III. odmítl panovníkův reskript z 30. října. Karel III. se rozhodně přihlásil k prosazování českého historického státního práva. „... *závěrečná slova stala se okřídlenými. – Osvědčujeme, pánové – tak zvolal – že chceme hájiti státoprávní samostatnost království tohoto a že chrániti je budeme seč nám síly stačí, nechť stane se cokoli, až do těch hrdel a statků!*“.²⁴⁴ Karel III. získal i předsednictví Vlastenecko-hospodářské společnosti.²⁴⁵ Z nekrologu knížete se dozvíme, jak rozhodně zasáhl při přípravách velkolepé světové výstavy ve Vídni. Na výstavě totiž mělo být Rakousko prezentováno jako celek a české království mělo splynout s ostatními rakouskými komory. To knížete Karla III. velmi rozhořčilo, což vyslovil na valné schůzi hospodářské společnosti. „*Obrátiv se na přítomného zástupce vlády, pravil povýšeným hlasem: Uhrám se dala zvláštní komise, ale nám ji vláda dáti nechce. Uhry mohou býti jako celek na výstavě zastoupeny, nikoli však my, kteří také platíme a to nejvíce, my máme býti za své peníze jen okrasou cislajtanismu ve Vídni. To se nikdy nestane!*“²⁴⁶ Článek nás dále informuje o konci politické kariéry knížete po vídeňských punktacích 1889-1890. „*Když zpozoroval jak veliký odpor proti nim v národě se zdvihl, odstoupil a zřekl se politického působení docela.*“²⁴⁷ Od té doby se kníže stáhl z veřejného života a věnoval se intenzivně správě svých statků.

Dle rozsahu a podrobnosti otištěného nekrologu lze usuzovat jak moc si redakce zemřelého knížete vážila. Závěrečný odstavec hovoří za vše. „*On byl dokonalý aristokrat jako oni*“²⁴⁸, *ale on dovedl nepoměrně více než oni sblížit se s lidem a získati si netoliko úctu, ale i lásku jeho. Naši národní odpůrcové tvrdí, že prý celé češství jeho jest pouhou bajkou, ale on usvědčuje je z nepravdy netoliko slovy svými, ale celým veřejným i soukromým životem svým. – Byť i kolébka mých předků – tak napsal městu Smíchovu, když jej bylo r. 1871 v uznání jeho*

²⁴³ Zlatá Praha 21, 1894-1895, s. 285.

²⁴⁴ Tamtéž.

Více O. URBAN, *Česká společnost 1848-1918*.

²⁴⁵ Více Mořic MICHÁLEK, *Zemědělství buditelé. Sběrka životopisů mužů o zemědělství zasloužilých*, Praha 1937.

²⁴⁶ Zlatá Praha 21, 1894-1895, s. 285.

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ Autor myslí hraběte Jindřicha Clam-Martince a hraběte Lva Thuna, kteří byli spolu s ním původci státoprávního hnutí v Čechách, a s nimiž ho srovnává. Hraběti Clam-Martincovi přisuzuje státnický důmysl, hraběte Lva Thuna označuje za výmluvnějšího, ale hrabě Schwarzenberg má, dle autora článku, železnou vůli a neoblomnost.

zásluh učinilo čestným měšťanem – vždy stála na březích Vltavy, byl přece můj rod z lásky mých předků vštípen k této památné zemi jako ratolest s jiného stromu do zdravého kmene českého národa, s nímž srostl v jeden celek, takže může jen s českým národem kvést a odpadnouti a s ním také pokvete a odpadne. – On nebyl z těch kavalírů, kteří toliko politicky s naším národem souhlasí a jichž češství přestává u prahu jichž paláců, on cítil se Čechem i v rodině své a jako Čech také jednal.“²⁴⁹

Roku 1905 se Zlatá Praha rozhodla seznámit své čtenáře s někdejšími prezidenty české vlády.²⁵⁰ Přinesla jejich podobenky a stručný komentář. Jako nejvýznamnější označil autor komentáře oba nejvyšší purkrabí z rodu Chotků a hraběte Františka Antonína z Kolovrat. U nich také zmínil nejdůležitější zásluhy.

Jan Rudolf hrabě Chotek se staral svědomitě zejména o rozkvět průmyslu a hospodářství a podporoval stavbu silnic. Nutno zmínit, že byl také po dvacet let předsedou Královské české společnosti nauk.

Dalším, komu byla vyjádřena mimořádná úcta, byl František Antonín hrabě Kolovrat-Libštejnský²⁵¹, „... opět kavalír nevšedně vzdělaný, obecného dobra pamětlivý a při tom smýšlením přátelsky nakloněný českým snahám. Praze zůstalo po něm památkou založené jím museum království českého.“²⁵²

V tomtéž ročníku nalezneme také nekrolog Zdeňka hraběte Thun-Hohensteina²⁵³, „místopředseda Krasoumné Jednoty a generální ředitel Hypotéční banky království Českého. ... Byl to šlechtic, který pro upřímné české smýšlení svoje a pro povahu přímou, srdečnou a lidumilnou zaujal přední funkce v Čechách a svědomitou prací svojí všude také o opravdový zdar české věci se přičinil.“²⁵⁴ Autor dále pokračuje ve výčtu zásluh zejména za působení v Krasoumné jednotě. Dozvídáme se také, že na sněmu zastupoval hrabě konzervativní směr, ale zájmy české zastával úspěšně. Vzpomínka na šlechtice je poměrně stručná, nicméně vztah redakce k hraběti byl jistě pozitivní.

2. listopadu 1909 oslavil osmdesáté narozeniny Jan hrabě Harrach. Zlatá Praha samozřejmě otiskla k tomuto jubileu medailon zmíněného šlechtice, v němž zachycuje jeho život

²⁴⁹ Zlatá Praha 21, 1894-1895, s. 285.

²⁵⁰ Zlatá Praha 23, 1905-1906, s. 260-261.

²⁵¹ Jeho podobiznu nalezneme již ve Světozoru. Světozor 2, 1868, s. 240.

²⁵² Zlatá Praha 23, 1905-1906, s. 261.

²⁵³ Tamtéž, s. 429.

²⁵⁴ Tamtéž..

a zásluhy.²⁵⁵ „Jan hrabě Harrach, jeden z mála vynikajících šlechticů českých, který jest jím nejen srdcem, nýbrž i duchem a smýšlením.“²⁵⁶ Jan Nepomuk František Harrach byl vzdělaný šlechtic. Jak se dozvídáme z medailonu „české smýšlení a živý interes o duševní život český“²⁵⁷ vštíplili mladému šlechtici jeho vlastenečtí vychovatelé Jan Erazim Vocel a muzejní knihovník Jaroslav Vrtátka. „Jsou to skutečně velké a opravdové zásluhy, jakých si získal Jan hrabě Harrach o národní i kulturní statky české, o Matici Českou, o Museum král. Českého i o Čechy vídeňské, o jejich školství a často o holou existenci jejich ...“²⁵⁸ Autor článku oceňoval na hraběti Harrachovi zejména jeho podnikavost a bystrý úsudek v hospodaření a podnikání.²⁵⁹ Také zmiňuje jeho předsednictví Sboru pro vystavění Národního divadla a jeho aktivity v rámci Matice české. Podle medailonu byl hrabě Harrach velký zastánce vídeňských Čechů. V každém případě byl však hrabě Jan Nepomuk František Harrach především vzorem šlechtice-hospodáře.

Jen o měsíc později přinesla Zlatá Praha zprávu o smrti vlasteneckého šlechtice.²⁶⁰ „Česká Vídeň ztrácí smrtí Jana hraběte z Harrachů svého nejstaršího representanta, nejobětavějšího mecenáše a nejvlivnějšího zastánce. Plná čtyři desetiletí stál tento vynikající šlechtic v čele ruchu národně-českého ve Vídni. Byl předákem, obhájcem a mluvčím půlmilionové menšiny českého obyvatelstva v říšském hlavním městě v zápasech za rovné právo ve škole a v kostele. ... Jan hrabě Harrach nikdy a nikde, kde toho bylo potřebí, položiti na váhu svoje vlivné postavení na prospěch české obce vídeňské.“²⁶¹

Roku 1910 informovala Zlatá Praha o zvolení nového místodržitele království českého, „jeden z nejbohatších a nejmocnějších šlechticů této říše, hrabě František Ant. Thun, osobnost politicky mnohovýznamná.“²⁶² Ve zprávě je zdůrazňován historický úkol, který je naložen na bedra nového místodržitele. Hrabě František Antonín Thun byl místodržícím v Čechách jmenován již v roce 1889 a snažil se o česko-německé vyrovnání. Měl také podíl na vzniku a

²⁵⁵ Zlatá Praha 26, 1908-1909, s. 69.

²⁵⁶ Tamtéž.

²⁵⁷ Tamtéž.

²⁵⁸ Tamtéž.

²⁵⁹ Hrabě Harrach si uvědomoval, že český národ nebude schopen čelit německému tlaku, pokud nebude mít fungující a prosperující hospodářství. Stál v čele mnoha podpůrných hospodářských spolků a také vydal mnoho hospodářských příruček v češtině. Snažil se o zavedení hedvábnictví do Čech a pěstoval moruše. Byl velkým propagátorem včelařství a na svém panství v Jilemnici vybavil své lesníky lyžemi.

Petr MAŠEK, *Modrá krev*, s. 93-96.

²⁶⁰ Zlatá Praha 27, 1909-1910, s. 153.

²⁶¹ Tamtéž.

²⁶² Zlatá Praha 28, 1910-1911, s. 213.

úspěchu zemské jubilejní výstavy.²⁶³ Po národnostních a politických bouřích v Praze roku 1893 však podal demisi. Až roku 1910 se na politickou scénu vrátil znovu.

Ze zprávy je patrné, že František Antonín Thun nebyl širokou veřejností chápán jako vlastenecký aristokrat sloužící národní věci. Z článku je spíše cítit jistá nejistota z působení tohoto šlechtice a jistá rozpačitost z jeho úlohy. Ostatně hrabě byl spíše chápán jako protičesky zaměřený²⁶⁴ a konzervativní aristokrat. Autor článku označuje situaci, do níž hrabě vstupuje, jako choulostivou. „*Český národ nepřeje si od nového náměstka králova nic víc a nic méně, než spravedlivou ochranu svých zájmů národních a bdělost nad blahem celého království, svobodného a nedělitelného. Jestliže s bedlivým zřením k oběma těmto zájmům českého národa přikročí hrabě Thun státnicky k dílu směru českoněmeckého, najde v českém národě vždycky ochotné a oddané pomocníky, a pak se mu bohdá i podaří smír čestný a poctivý – nejvyšší úkol, jaký jenom za našich dob přidělen býti může rakouskému státníku.*“²⁶⁵

Téhož roku, kdy se stal František Antonín Thun místodržitelem, se ve Vídni konal český ples.²⁶⁶ Jeho význam tkví zejména v tom, že byl prvního po dlouhé přestávce a navázal na tradici českých plesů let čtyřicátých a padesátých. Hlavní zásluhu na této obnovené tradici nesl výbor, v jehož čele stál jako protektor hrabě Evžen Czernin, a také předseda Slovanské besedy ve Vídni a zároveň předseda Českého domu ve Vídni hrabě Karel ze Seilernů. „*Ohromná účast na plesu ukázala, co uvědomělé inteligence úřednické, akademické, obchodnické a živnostenské chová česká Vídeň: též zástupci šlechty, ministerstev a generality svou přítomností vzdali respekt hospodářskému i kulturnímu významu českého obyvatelstva sídelního města mnohojazyčné říše.*“²⁶⁷ Redakce zmínila také, že výtěžek z plesu byl darován chudým českým dětem.

Ve svém devětadvacátém ročníku přinesla Zlatá Praha zprávu z pražských dostihů v Chuchli.²⁶⁸ Autor se trochu s despektem vyjadřuje o dostihovém sportu jako o něčem, co v Čechách nemá tradici a je v rozporu s demokratickým laděním českého lidu. Přesto však získalo své místo ve společenském životě Pražanů. „*A zejména květnový meeting se stal společenskou událostí, posledním velkým dostaveníčkem městské sezony horních deseti tisíc, než se rozjedou všemi směry větrné růže na letní pobyt.* „*Vysoká šlechta i vážené měšťanstvo*“ se

²⁶³ O této jeho zásluze nalezneme zmínku i ve Světozor. Světozor 25, 1891, s. 322-323.

²⁶⁴ Za svého předchozího místodržitelství po nepokojích roku 1893 vyhlásil nad Prahou vyjímecný stav a zahájil politické perzekuce.

²⁶⁵ Zlatá Praha 28, 1910-1911, s. 213.

²⁶⁶ Zlatá Praha 29, 1911-1912, s. 364.

²⁶⁷ Tamtéž.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 436.

přijdou ukázat i podívat, zatím co už doma připravená zavazadla čekají. ...²⁶⁹ Autor zprávy označuje dostihy jako událost mondénní, plnou okázalosti a přetvářky. Dostihový sport a jezdeckví bylo vždy spojeno se šlechtou. Jako chovatelé dostihových koní se proslavili Auerspergové, Kinští či Pálffyové.²⁷⁰

Zmínku o jezdeckém sportu nalezneme i v následujícím ročníku.²⁷¹ *Závody ve skoku koňmo jsou každoročním doplňkem jarních dostihů chuchelských. Ač u nás z rozmanitých příčin umění jezdecké není obzvláště rozšířeno, budí i tento dodatek zájem obecnstva v nemalé míře, neboť podává stejné ukázky pevnosti v sedle, pevné ruky a bezpečného odhadu jezdcova, jako dobrého výcviku koní.*²⁷² Autor článku se pochvalně zmiňuje zejména o jezdeckém umění komtesy Nory Kinské, která všechny diváky zaujala.

Ve svém čtyřicátém devátém čísle přinesla Zlatá Praha zprávu o úmrtí knížete Karla Schwarzenberga. Majorátní pán na Orlíku zemřel ve Vukovaru ve Slavonii na úplavic.²⁷³ *"Potutelná choroba sklála tak předčasně vynikajícího českého kavalíra, hlavu jednoho z nejvýznamnějších a také nejvlivnějších českých rodů šlechtických, jehož smrti právem může naše česká veřejnost želeťi trpce."*²⁷⁴ Autor zprávy vyjadřuje velkou lítost nad předčasnou smrtí mladého knížete. Zejména zdůrazňuje, že byl upřímně českého smýšlení a velmi uvážlivý hospodář. *„Karel kníže Schwarzenberg byl šlechtic vyjímečné inteligence, a jeho loňská přednáška z oboru sociálně-hospodářské politiky, kterou měl na veřejných kursech zemědělských v Praze, překvapila odborníky bystrostí a samostatností úsudku.*²⁷⁵ Karel Schwarzenberg byl tedy vzorem šlechtice hospodáře a inovátora.

Krátce po smrti Karla ze Schwarzenbergu zemřel jeho strýc kníže Adolf Schwarzenberg, majorátní pán krumlovské větve rodu. O této události neopomněla Zlatá Praha informovat.²⁷⁶ Autorem nekrologu je označen jako největší kavalír český a také jako největší majitel latifundií na jihu a jihovýchodě Českého království. Také se zmiňuje, že byl příznivcem strany konzervativní české šlechty a *„národnostně jako přívrženec státoprávně-historické šlechty snažil se býti k oběma národnostem v zemi přísně spravedlivý. ... Věnuje se po více než*

²⁶⁹ Zlatá Praha 29, 1911-1912, s. 436.

²⁷⁰ Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 120.

²⁷¹ Zlatá Praha 30, 1912-1913, s. 456.

²⁷² Tamtéž.

²⁷³ Zlatá Praha 31, 1913-1914. s. 586.

²⁷⁴ Tamtéž.

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ Zlatá Praha 32, 1914-1915, s. 12.

jednu polovici svého života pečlivě správě svých rozsáhlých statků, přispěl znamenitě k jejich zvelebení, a bezmála všechna města jihočeská zvolila jej svým čestným občanem. Dlouho stál také v čele okresu vodňanského jako jeho starosta, dokonalý znalec české samosprávy, jejich potřeb a bolesti.“²⁷⁷

Ve třiatřicátém ročníku byl otištěn článek „Goethe a hrabě Kašpar Šternberk“. „O Goethovi není dosud rozhodnuta otázka, byl-li větším básníkem nebo učencem.“²⁷⁸ Johann Wolfgang Goethe byl totiž nejen spisovatel, ale i geolog, mineralog, botanik, filolog. Autor článku se pozastavuje zejména nad jeho vztahem k českému šlechtici Kašparu Sternbergovi. „Nás bude nejprve zajímati vědecký jeho poměr s naším českým učencem a vlastencem, s hrab. Kašparem Sternbergem, s nímž si vyměnil několik listů, jednajících o otázkách botanických. Několik dopisů jedná o popínavé, okrasné rostlině: *Hartwegia fimosa*, *Sternbergia* čili též *Cordyline vivipera*, jež má tu znamenitou vlastnost, že svou zelení vyplní celý květinový stůl i celé okno. Goethe píše Sternbergovi 18. ledna 1828 o této umělecké květině, načež Sternberg se šíře o věci rozepisuje v *Časopise Českého Muzea*, říjen, r. 1828: ...“²⁷⁹ Kašpar Maria Sternberg byl přírodovědec a štědrý mecenáš. Stal se zakladatelem Národního muzea, prvním organizátorem jeho sbírek a činnosti.²⁸⁰

Zlatá Praha neopominula vzpomenout na devadesáté výročí narozenin šlechtice státníka Jindřicha Jaroslava hraběte Clam Martinice.²⁸¹ Autor zprávy zdůraznil hlavně politické aktivity zemřelého šlechtice a jeho podporu Čechům. Podle vzpomínkového článku můžeme usuzovat, jak velkou vážnost a úctu hrabě Clam Martinic měl i po své smrti. „*Jar. Clam s nezapomenutelným Jiříkem kn. Lobkovicem a kn. Karem ze Schwarzenberga, jehož okřídlená slova: „až do těch hrdel a statků“ zaznívala do posledních chatek, tvořili trojhvězdi, na něž anály našeho politického života mohou býti hrdy.*“²⁸²

Roku 1916 přinesla Zlatá Praha další smutnou zprávu o smrti PhDr. hraběte Lützowa, „vzácný přítel českého národa, vznešený kavalír.“²⁸³ Autor se zmiňuje o funkci diplomata, kterou hrabě zastával. V létě pobýval hrabě na svém sídle v Žampachu, v zimě v Londýně, kde se jejich

²⁷⁷ Zlatá Praha 32, 1914-1915, s. 12..

²⁷⁸ Zlatá Praha 33, 1915-1916, s. 503.

²⁷⁹ Tamtéž.

²⁸⁰ Tamtéž.

P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 271.

²⁸¹ Zlatá Praha 33, 1915-1916, s. 455.

²⁸² Tamtéž..

²⁸³ Zlatá Praha 33, 1915-1916, s. 203

salon stal kulturním a literárním centrem. Autor nekrologu zejména oceňoval, že hrabě Lützov srdečně přijal do své londýnské domácnosti každého českého umělce, který Anglii navštívil. Věnoval se studiu české literatury a historie, které se stal také podporovatelem a šířitelem.²⁸⁴

V dalších ročnících se již Zlatá Praha šlechtě nevěnovala. Stránky zaplnily zprávy z fronty.

²⁸⁴ Tamtéž.

Životopis hraběte Lützowa byl otištěn v roce 1908 ve Světozoru a k němu jsem připojila podrobnější informace.

6. Obraz šlechty v časopisech Světozor a Zlatá Praha:

Při studiu časopisů jsem se zaměřila na tři základní aspekty. Prvním bylo, kterého šlechtice časopisy zachycovaly nejčastěji, jakým způsobem a v jaké roli byli šlechtici nejčastěji prezentováni.

Pravý český šlechtic se měl vyznačovat především neohroženým vlasteneckým citem. Samozřejmě měl umět česky a mluvit česky a v českém jazyce měl bez výhrad vychovávat i své potomky. Dále měl podporovat vlastenecké podniky, starat se o poddané na svém panství a dbát o rozvoj hospodářství.

Častým námětem článků byl rod Schwarzenbergů. Není se čemu divit. Rod Schwarzenbergů patřil mezi nejbohatší rody Rakouska. V Čechách vlastnili Schwarzenbergové prakticky celé jižní Čechy a během staletí původně německý rod dokonale srostl s domácím prostředím. Jeho příslušníci prosluli jednak jako výborní hospodáři a modernizátoři zemědělství, lesnictví a průmyslu, jednak jako vojevůdci.²⁸⁵ Majetek Schwarzenbergů se roku 1802 rozdělil mezi mladšího Karla a staršího Josefa. Karel Schwarzenberg získal panství orlické a Josef Schwarzenberg si podržel dosavadní statky se sídlem v Krumlově. Hlubočtí Schwarzenbergové si zachovávali výjimečné postavení jako vlastníci půdy. Jejich majetkem bylo 218 445,94 ha půdy. Orličtí Schwarzenbergové byli co do rozlohy půdy na desátém místě.²⁸⁶ Rodové poměry mezi oběma majoráty zůstaly přátelské, ale vývoj šel jinými směry. Krumlovští Schwarzenbergové spíše inklinovali k Vídni a západnímu světu, orličtí Schwarzenbergové, usazení v samém centru Čech, postupně srůstali s českým národním živlem a stávali se českými vlastenci v pravém slova smyslu.²⁸⁷ Právě tato tendence je patrná i v zastoupení osobností schwarzenberského rodu v časopisech, jimiž jsem se zabývala.

O něco srdečněji je v časopisech charakterizován rod orlických Schwarzenbergů. Hned prvním byl samozřejmě zakladatel orlické větve Schwarzenbergů Karel I. Schwarzenberg. Jako další je zmiňován Karel III. ze Schwarzenbergu, který byl zejména uznáván skrze svou třicetiletou politickou kariéru. Časopisy té doby také s velkou lítostí informovaly o smrti Karla V. Schwarzenberga na počátku první světové války.

²⁸⁵ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 253.

²⁸⁶ Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 32.

²⁸⁷ Vladimír ŠKUTINA, *Český šlechtic František Schwarzenberg*, Praha 1990, s. 195-200.

Ovšem ani krumlovští Schwarzenbergové nezůstávali stranou časopiseckého zájmu. Na stránkách těchto tiskovin se setkáme s knížetem a kardinálem Bedřichem, od roku 1850 arcibiskupem, a Janem Adolfem. Kníže Jan Adolf uplatňoval svůj vliv v českém sněmu i říšské radě ve Vídni a také byl zkušeným národohospodářem. Statky svého majorátu stále modernizoval postupnou mechanizací. Také zakládal nové průmyslové podniky, zejména cukrovary, lihovary a různé podniky dřevařské. Byl dlouhou dobu předsedou Vlastenecké hospodářské společnosti české a podporoval také celou řadu kulturních snah.²⁸⁸ Stejnou cestou se také vydal jeho syn Adolf Josef, který si také zasloužil pozornost českých časopisů.

Další oblíbený rod byli Harrachové. I oni byli označováni jako „čeští vlastenečtí bohatíři“ a „výkvět české šlechty“. Rod Harrachů pocházel z česko-rakouského pomezí, z Kaplicka. Harrachové byli zkušení hospodáři a podnikatelé, kteří velmi prozíravě rozvíjeli průmyslovou činnost na svých panstvích. Prvním často zmiňovaným byl František Arnošt a také jeho syn Jan Nepomuk František. Hrabě Jan Harrach si velmi dobře uvědomoval, že sama idea vlastenectví musí být podpořena fungujícím a prosperujícím hospodářstvím. Bez toho by český národ hledal vlastní identitu velmi špatně. Byl členem mnoha podpůrných hospodářských spolků. Krom toho však neúnavně podporoval i kulturní instituce a českou menšinu ve Vídni, o čemž tisk také často informoval.²⁸⁹

Mimořádně oblíbenou šlechtickou osobností, o níž měl tisk zájem, byl Jindřich Jaroslav Clam-Martinič. Není se ostatně čemu divit. Jindřich Jaroslav Clam-Martinič byl tvůrce politického programu konzervativní strany. Byl razantním zastáncem českého státního práva. Požadoval zavedení českého jazyka na středních školách. Kromě své politické aktivity byl také neúnavným mecenášem Národního muzea a ostatních vlasteneckých podniků.²⁹⁰ Časopisy informovaly o jeho činnosti a dávaly ho za vzor všem šlechtickým osobnostem.

K němu pak přibyl ještě Jiří Kristián Lobkowitz a Karel III. ze Schwarzenbergu, tedy takový trojlístek konzervativních politiků, kteří byli častým tématem pro české časopisy.

Pokud budeme hodnotit charakter článků, byly šlechtické osobnosti nejčastěji prezentovány dvěma způsoby. Za prvé to byl medailon²⁹¹ neboli podobizna a za druhé,

²⁸⁸ V. ŠKUTINA, *Český šlechtic*, s. 198.

²⁸⁹ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 95-96.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 40.

O. URBAN, *Kapitalismus a česká společnost*, s. 178.

²⁹¹ MEDAILON-Francouzsky le médaillon = malý ozdobný přívěsek na krk, zpravidla s podobiznou. Literární medailon je malý a hutný portrét nějaké osobnosti.

D. KARPATSKÝ, *Malý labyrint*, s. 322.

v souvislosti s ubíhajícím časem, formou nekrologu. Nekrolog je ostatně zvláštním druhem medailonu, který hodnotí život a dílo osobnosti bezprostředně po jejím úmrtí.²⁹² Takovéto články měly vždy podobnou stavbu. Představily šlechtickou osobnost, rozepsaly se o jeho narození, dětství, následovala kariéra a nechybělo zhodnocení jejího významu pro českou společnost. Zajímavá je zde proměna, ke které došlo zhruba na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let. Nejprve byl dobrý šlechtic hlavně vlastenecky smýšlející aristokrat-politik bojující za národní věc a smýšlející ryze česky. Setkáváme se s přívlastky jako „jedinečný“, „výtečný“, „pravý kavalír český“. Posléze však nastává obrat. Oslavovaný je též „prozíravý hospodář“, „dobrý správce svých statků“.

Tento obrat měl svůj původ. Od poloviny devatenáctého století se začalo rychle rozvíjet kapitalistické podnikání v zemědělství. Zrušením urbaniálních povinností vůči vrchnosti získala aristokracie jako náhradu rozsáhlé pozemky a navíc ekonomická činnost byla jedním z tradičních rysů šlechtictví. Více se této problematice budu věnovat v následující kapitole.

²⁹² D. KARPATSKÝ, *Malý labyrint*, s. 322.

7. „Kníže mezi zemědělci a lesníky a první zemědělec a lesník mezi knížaty.“

Dobová publicistika vypovídá o tom, jakou představu o českém šlechtici měla česká měšťanská společnost. Jak se měl podle ní „dobrý český šlechtic“ chovat, jak měl vystupovat. Česká společnost měla výrazně chladný přístup ke své aristokracii. Zřejmě hlavně proto, že ji nebrala, vzhledem k pobělohorským událostem, jako svou. *„Český národ nemůže se honositi velkým počtem příznivců svých mezi šlechtou, kteří by srdcem svým úplně k němu byli přilnuli, kteří by pochopovali jeho snahy a tužby, kteří by s ním cítili a pro něj pracovali. Příčiny toho vykládati není zde místa, připomínáme toliko, že hlavní příčinou bylo vyhubení starých českých rodů po bitvě bělohorské a usazování se v zemi rodů nových, nám cizích a namnoze nepřátelských. Dávná šlechta česká buď schudla, buď odešla do vyhnanství aneb vyhynula, cizinci neporozuměli českému národu. Než v některých rodech uchovali se přese všecku nepřízeň osudu staré české tradice, podnes nevyhasla v nich láska k vlasti a k lidu českému, jenž jim za to splácí oddaností a vděčností.“*²⁹³

Jaký obraz šlechtice devatenáctého století nám však česká periodika přináší? Jan nám aristokracii prezentují? Nejčastěji nám dva významné časopisy poloviny devatenáctého století přináší obraz šlechtice jako hospodáře a podnikatele. Pak berou šlechtice „na milost“ a promíjí jim jejich šlechtictví.

Aristokrat poloviny devatenáctého století již není jen kavalírem, ale velkostatkářem, který je zblhlý v ekonomických i právních vědách. Od poloviny devatenáctého století se rychle rozvíjelo kapitalistické podnikání v zemědělství. Bylo zrušeno poddanství a robota a odstraněno tzv. vrchnostenské hlavní vlastnictví. Urbaniální povinnosti poddaných vůči vrchnosti byly zrušeny proti "mírnému odškodnění". Celková hodnota náhrady představovala v českých zemích zhruba 90 milionů zlatých, z čehož asi 80 procent připadalo bývalým vrchnostem a zbytek veřejným institucím. V rukou bývalých pozemkových aristokratů se ocitaly obrovské sumy, které jim umožnily poměrně rychlý přechod k podnikání. Největší pozemkoví vlastníci v Čechách - Schwarzenbergové - získali náhradu ve výši dva a čtvrt milionu zlatých a značné sumy obdržely také další šlechtické rody jako Lobkowiczové, Waldsteinové, Kinští, Dietrichsteinové, na Moravě hlavně Lichtensteinové. Tyto finanční prostředky byly aristokracií použity k investicím do

²⁹³ Světozor 14, 1880, s. 142. Úvod medailonu knížete Jiřího Lobkowicze.

dalšího zemědělského podnikání, ale také do průmyslové výroby a bankovního podnikání.²⁹⁴ Ještě kolem roku 1870 byly v rukou šlechticů více než dvě třetiny cukrovarů a většina pivovarů. Šlechta se také například účastnila zakládání vídeňského Úvěrního ústavu. Také začátky ústeckých chemických závodů v druhé polovině padesátých let, severočeské hnědouhelné těžby a výstavba železničních tratí jsou spojené s aktivitou šlechty. Zmínila bych kromě dalších například Fürstenberg, Schwarzenberg či Auersperg. Se všemi se setkáváme na stránkách českého tisku a u nich přívlastek "dobrý hospodář".

Pozemkový majetek šlechty znamenal pro aristokracii nutnost péče o velkostatky. Venkovská sídla se však stávala jejich "letním bytem" a zároveň správním statkem. Venkovský život a přiblížení se přírodě znamenal pro aristokracii návrat k jednoduchosti a přirozenosti, která jim byla v městském prostředí zakazována. Nově koncipovaná venkovská sídla byla zhmotněním této touhy.²⁹⁵ Kromě nezbytného rozptýlení však pobyt na rodinných panstvích s sebou přinášel také péči o rodový majetek. Hospodářství se stalo nedílnou součástí života šlechtice a on se musel zasloužit o jeho rozvoj. Jak už bylo zmíněno, z vladaře se stává hospodář, o čemž velmi výrazně vypovídá i dobová publicistika. Šlechtický velkostatek se stává nástrojem moderního podnikání. Obavy o hospodářskou prosperitu zemědělství je přiváděly k hlubšímu vzdělání v této oblasti a k dalším aktivitám.

Vzorem šlechtice hospodáře byl Jan Adolf Schwarzenberg – „výborný odborník, ...povzbuzujícím příkladem, ...veliká příkladná dobročinnost.“ Výčet jeho zásluh nalezneme v jeho nekrologu. Těžiště jeho aktivity bylo v hospodářské oblasti. Byl prototypem moderního aristokrata. Do jižních Čech například zaváděl nové plodiny – řepku olejku a cukrovou řepu. Jako první v Rakousku na svých polích zřídil drenáže. Rozšířil a znovu oživil jihočeské rybníkářství. Také začal spolupracovat s českobudějovickým podnikatelem Vojtěchem Lannou. Za jeho působení se také mnohem důležitější stala potravinářská výroba. Mimořádně úspěšné byly jeho pivovary v Třeboni, Lounech a Protivíně. Založil nové cukrovary v Postoloprtech, Sulejovicích a Chlumčanech. Dokonce se pokusil chovat bource morušového.²⁹⁶ Svými současníky byl Jan Adolf Schwarzenberg označován jako: „*Kníže mezi zemědělci a lesníky a první zemědělec a lesník mezi knížaty.*“²⁹⁷ Mimo jiné se kníže Jan Adolf zasloužil o založení zemědělské školy

²⁹⁴ O. URBAN, *Kapitalismus a česká společnost*, s. 116.

²⁹⁵ J. VYBÍRAL, *Století dědiců a zakladatelů*, s. 66.

²⁹⁶ Takový pokus měl na svém statku i hrabě Jan Harrach.

²⁹⁷ J. VYBÍRAL, *Století dědiců a zakladatelů*, s. 121.

v Raduji. Pro výzkumné účely byla zprovozněna výzkumná stanice v Lovosicích. Byl také prezidentem Vlastenecké ekonomické společnosti v Praze a Zemědělské společnosti ve Vídni.²⁹⁸

K dalším ekonomickým aktivitám knížete patřilo také předsednictví ve správní radě Úvěrního ústavu pro obchod a řemeslo. Ten založil spolu s dalšími aristokraty, knížaty Fürstenbergem a Auerspergem a hrabětem Chotkem a s třemi bankéři v roce 1855.²⁹⁹

Jeho nekrolog ve Světozoru klade na první místo jeho odbornost a schopnosti. Vyzdvihuje jeho zásluhy na vývoji a rozkvětu agrárních poměrů v Čechách a jeho panství označuje jako „schwarzenberské království“. Díky prosperitě svého panství proslul kníže také svou dobročinností a mecenášstvím, což je v nekrologu také zmíněno, a nezanedbával ani dozor nad sociálními situacemi svých poddaných.³⁰⁰

Kníže Jan Adolf ze Schwarzenbergu nelpěl na zděděných výsadách. Uvědomoval si, že není možné distancovat se od nových jevů ekonomického a společenského života. Naopak se snažil svými hospodářskými úspěchy vydobýt všeobecné uznání a zaujmout tak výsadní postavení i v politické sféře, kde by prospěl celé společnosti. Nutno ale podotknout, že Jan Adolf nesdílel stanovisko českého nacionalismu. Trval na zachování tradičního stavovského zřízení a dynastické vlády. Důkazem je i symetrie v podpoře českých a německých institucí. Ostatně i úředníci jeho panství měli umět oba jazyky.

Stejných úspěchů a pozornosti si vydobyl také syn Jana Adolfa II. Adolf Josef. Nejprve se soustředil na vojenskou kariéru, pak se ale stejně jako jeho otec věnoval naplno správě svých statků. Jako majitel panství byl reprezentativní figurou, ale nedokázal úplně udržet a upevnit politickou a ekonomickou moc panství. Životním údělem Adolfa Josefa nebyla role zakladatele, ale dědice.³⁰¹ Nicméně český tisk o něm psal s obdivem a úctou. „*Od těch časův oddal se kníže úplně vedení správy panství Libějického, jehož jest majetník, a panství Netolického a Protivínského. Jsa od roku 1858 údem c. k. vlasten. hospod. společ. v Čechách, 1859 údem budějovického, 1862 písecké hospodářské jednoty atd., jakých zásluh o chov dobytka a zvelebení polního a lesního hospodářství v jižních Čechách si vydobyl, toho jsou všichni pamětníci, kdož*

²⁹⁸ J. VYBÍRAL, *Století dědiců a zakladatelů*, s. 68.

²⁹⁹ Více se o podnikatelských aktivitách aristokracie dovídáme např. Milan MYŠKA, *Šlechta v Čechách, na Moravě a ve Slezsku na prahu buržoazní éry. Hospodářská aktivita české aristokracie a tzv. „kapitalistická modernizace“*, Časopis Slezského muzea, série B, 36, 1987, s. 46-65.

Jan MĚCHÝŘ, *První generace*, Ústí nad Labem 1973.

³⁰⁰ Světozor 22, 1888, s. 703

³⁰¹ J. VYBÍRAL, *Století dědiců a zakladatelů*, s. 109.

*pokroky oněch odvětví na výstavách krajinských ve Bosňanech, Netolicích, Prachaticích atd. sledovati měli příležitost.*³⁰²

Dalším „zemědělským buditelem“ byl Karel III. Schwarzenberg, označován jako zkušený vůdce zemědělství.³⁰³ I Karla III. prezentovala dobová periodika ve velmi dobrém světle. „*Kníže ze Švarcenberka spravuje statky mladšího majorátu švarcenberského (panství orlické s Myslínem, Červeným Újezdem a Zvíkovem, pak panství Sedlecké, Bukovany, Zalužany, Zbenice, Horosedly, Touškov, Čimelice, Varvažov, Tochovice, Staré Sedlo, Slavkovice, Osov a Okovec) s obezřelostí a znalostí velmi řídkou, kníže sám provádí na nich nejnovější pokroky v hospodářství a z vlastní zkušenosti můžeme tvrditi, že hospodářství na těch statcích je v mnohém ohledu vzorné a velmi pokročilé.*“³⁰⁴ Projevil se jako schopný organizátor českého zemědělství. Od roku 1861 byl místopředsedou Vlastenecké hospodářské společnosti, od roku 1867 předsedou. Vlastenecká hospodářská společnost vznikla ze Společnosti rolnictví a svobodného umění v království českém roku 1788. Jejím prvním předsedou byl hrabě Lažanský, pak hrabě Josef Malabaila Canal, po něm hrabě Šternberk. Po rozpuštění Vlastenecké hospodářské společnosti roku 1872 bylo usilováno o vytvoření jiné ústřední zemědělské organizace. Karel Schwarzenberg stál opět u toho a roku 1880 se stal prvním předsedou zemědělské rady pro království české. Roku 1891 se však této funkce zřekl po té, co došlo k jejímu rozdělení na část českou a německou. To naprosto odporovalo jeho státoprávnímu přesvědčení.³⁰⁵

Za jeho činnosti se české hospodářství velmi povzneslo. Karel III. byl nakloněn všem inovacím. Začalo se s úpravou meliorací polí i luk, vzráhalo se upotřebení strojů, hnojiv a osiv. Při zemědělské radě hrabě zřídil řadu účelných institucí, jako byla agrochemická kontrolní stanice, technická kancelář a semenářská stanice. Podporoval také zakládání hospodářských škol a usiloval o založení zemědělské vysoké školy. Nebylo mu také cizí zvelebení rostlinné produkce a zušlechťování hospodářského zvířectva. Hlavně se zasloužil o chov koní.³⁰⁶

V době, kdy pojem „ochrana životního prostředí“ byl ještě něčím neznámým, věděl Karel III. Schwarzenberg, jak je důležité věnovat se racionálnímu pěstění lesů.³⁰⁷ Působil v České

³⁰² Světozor 14, 1880, s. 284-285.

³⁰³ Mořic MICHÁLEK, *Zemědělský buditelé. Sbírká životopisů mužů o zemědělství zasloužilých*, Praha 1937, s. 197-205.

³⁰⁴ Světozor 1871, s. 534-535.

³⁰⁵ Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 48-50.

³⁰⁶ M. MICHÁLEK, *Zemědělský buditelé*, s. 201.

³⁰⁷ V. ŠKUTINA, *Český šlechtic*, s. 35.

lesnické jednotě již od roku 1859. Nejprve jako místopředseda, pak od roku 1869 až do své smrti roku 1904 jako předseda. Podporoval lesnické výzkumnictví. Také pečoval o rozkvět lesnické školy v Bělé pod Bezdězem, která byla později přeložena do Zákup. Vzorně spravované schwarzenberské lesy byly vyhledávány domácími i cizími lesníky ke studiu.³⁰⁸

Dalším šlechtickým rodem, kterého česká periodika prezentovala a vyzdvihovala zejména jako pokrokové hospodáře a podnikatele byl rod Harrachů. *„Mezi českými vlasteneckými bohatýry, jimiž se naše státoprávní oposice honosí, skví se jméno hrabat z Harrachu v co nejjasněji.“* Ekonomická prosperita s sebou také nesla dobročinnost a mecenášství. Harrachové byly rodem, který podporoval většinu vlasteneckých institucí a na jejich panství rostla řada sociálních institucí, jako například penzijní ústavy, opatrovny pro děti a školy. Český tisk přinesl podobiznu Františka Arnošta Harracha i jeho syna Jana Nepomuka.

František Arnošt byl představen jako zkušený hospodář a podnikatel. Jeho rozsáhlý medailon hovořil o jeho podnikatelských aktivitách. *„Co majitel velkých závodů průmyslových v Čechách a na Moravě podporoval účinně průmysl domácí, jakož také po dlouhá léta české průmyslové jednotě co starosta v čele stál. Při první světové výstavě v Londýně a při velké výstavě v Mnichově byl předsedou výstavní komise rakouské a výrobky sklené jeho továrny novosvětské byly na výstavách těchto i na světové výstavě pařížské nej přednějšími cenami poctěny. O vystavění železné dráhy pardubicko-liberecké – ač nebyla zcela ve směru jím schvalovaném vedena – se záslužně přičiniv byl za předsedu správní rady zvolen, kterýž úřad dráhnou dobu zastával. Po mnoho let byl také předsedou českého spolku pro dostihy.“*³⁰⁹

Kromě toho však medailon zmínil pobyty hraběte v Anglii a Skotsku a jeho zájem o historii a romantické stavitelství. Hrabě František Arnošt si totiž z Anglie přivezl mnoho architektonických plánů a roku 1840 si nechal postavit zámek v Hrádku u Nechanic. Byl tak první, kdo nechal v Čechách realizovat stavbu v anglickém stylu picturesque³¹⁰. *„Aby rodině své zůstavil důstojné sídlo na statcích svých českých, položil r. 1840 na tehdejším statku Sádovském blíže Nechanic na kopci u vsi Hrádku základní kámen k stavbě nového zámku, kterýžto zámek, stavěn v anglickém slohu z doby královny Alžběty, byl r. 1856 dohotoven. ... jest předce stavba ta*

³⁰⁸ M. MICHÁLEK, *Zemědělství buditelé*, s. 202.

³⁰⁹ Světozor 6, 1872, s. 221-222.

³¹⁰ The PICTURESQUE – malebný, styl prvních romantických sídel, v nich je k životu probouzena romantická gotika, více J. VYBÍRAL, *Století dědiců*.

výhradně českými silami provedena a jest tudíž trvalým a nádherným pomníkem našeho domácího umění.“³¹¹

Autor medailonu dále vyzdvihuje vlastenectví a vyjadřuje mu tu nejvyšší úctu. Také zmiňuje působení českých vychovatelů malých synů Františka Arnošta Harracha. „Bylo to roku 1846, když v jeho paláci za řízení tehdejšího hraběcího pěstouna J. E. Wocela mladá hrabata Jan a Alfred Harrach, mladí princové Schwarzenberg, Moric Lobkovic a Schönburg hráli Klicperovu frašku „Rohovín Čtverrohý“ před četně shromážděnou nejvyšší šlechtou, první to úkaz, co se české divadlo v německé Vídni provozovalo.“

Hrabě Harrach byl také mimořádně štědrým mecenášem a podporovatelem řady uměleckých spolků. Jeho příspěvky putovaly například do Českého musea, do Národního divadla. Na svých panstvích podporoval nemocnici, penzijní ústav a dětskou opatrovnu.

Ve stínu svého otce nezůstal ani Jan Nepomuk František Harrach. Byl vychováván ve vlasteneckém prostředí. Jeho domácími učiteli byl Jan Erazim Vocel a muzejní knihovník Jaroslav Vrtátka. Hrabě Jan Nepomuk František si uvědomoval, že k vlasteneckému úsilí je potřeba i hospodářská základna, která pomáhá financovat nejrůznější vlastenecké podniky. Věděl, že bez fungujícího hospodářství nebude český národ schopen vzdorovat německému vlivu. Snažil se vytvářet českou hospodářskou základnu v podobě odborníku vzešlých z českých škol.³¹² „Roku 1861 byl zvolen za předsedu jednoty hospodářské kraje Králohradeckého a kraje Čáslavského. Co takový dovedl jednotu Královehradeckou právě utvořenou oživiti a i jednotu Čáslavskou při ruchu udržeti, kdežto všude v Čechách spolky hospodářské následkem stálého podezřívání své činnosti a vládních obmezujících rozkazů působení své zastavily. ... Dle pravého poznání, že jádro lidu Českého, rolnictvo naše, jen ze škol řádně a trvale vypěstováno býti může, založil r. 1863 školu rolnickou v Stěžerách a udržoval ji na svůj náklad. Ústav tento kvetl do roku 1866, změněné poměry a válka Pruská přiměly zakladatele školu vyzdvihnouti, na blízku nově zařízená škola hospodářská v Chrudimi potřebě tamní krajiny vyhovuje. Pro poučení rolníků sepsal také několik brožurek hospodářského obsahu. Stejnou energií ujal se podniku založení české průmyslové školy ve Vídni, zavedl k účeli tomu po Čechách sbírky s výsledkem značným a kdyby bylo ministerstvo Hohenwartovo v úřadě setrvalo, byla by snad již letos tato škola do života vstoupila. Co obhájce a podporovatel zájmů českých ve Vídni jest hrabě Jan Harrach

³¹¹ Světozor 6, 1872, s. 222.

³¹² P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 96.

vůbec znám, proto byl také za předsedu Besedy slovanské ve Vídni na místě zemřelého vlasteneckého hraběte Eugena Černína, aklamací zvolen.“³¹³

Hrabě také sepsal a vydal mnoho hospodářských příruček v češtině. Roku 1865 podpořil vydávání časopisu *Živa* a zachoval tento časopis. Angažoval se také v českém divadelnictví. Přispíval na stavbu Národního divadla.

Tito šlechtici a rody byli ve Světozoru a Zlaté Praze prezentováni jako výkvět šlechtické společnosti. Zejména byl zdůrazňován jejich přínos pro hospodářství a také jejich mecenášství a dobročinnost.

³¹³ Světozor 6, 1872, s. 413.

8. „Až do těch hrdel a statků!“

Stránky Světozoru a Zlaté Prahy chovaly sympatie zejména k vlastenecky smýšlejícím šlechticům, kteří podporovali vlastenecké podniky, jako bylo České muzeum, Národní divadlo, Matice česká, a vyznačovali se dobročinností a zájmem o chudinskou péči. Jak jsem uvedla již v předchozí kapitole, jedním z obrazů, v kterém nám byl dobrý šlechtic předkládán, byl šlechtic – hospodář, dbající o povznesení průmyslu a hospodářství na svém panství, potažmo pak v celých Čechách. Stejně oblíbeným však byl i šlechtic – politik.

Šlechtičtí politici spolupracující s českou měšťanskou reprezentací se úspěšně zapojovali do národní společnosti a byli většinovou společností kladně přijímání, stejně jako šlechtici - hospodáři. Devatenácté století s sebou přinášelo řadu změn do všech oblastí života jedince. Česká historická šlechta se však snažila udržet si svou výlučnost. Byly pro ni stále stejně důležité hodnoty jako starobylost rodu, urozenost, čímž se ale stávala nepochopitelnou pro progresivní měšťanskou společnost devatenáctého století. Proto nalezneme v dobových periodikách pochopení a sympatie hlavně pro šlechtické podnikatele, protože ti „šli s dobou“, a pro aristokratické politiky, kteří bojovali za národní věc.

Politizující aristokrati představovali vlivný konzervativní proud. Jejich program byl tvořen drobnými změnami, které však neměly zásadně měnit tradiční stavovskou strukturu společnosti.³¹⁴ Porážka rakouské monarchie v severní Itálii v létě roku 1859 ukončila období tzv. bachovského absolutismu. Česká politika, občanská i šlechtická, usilovala o obnovu bývalého postavení Českého království v rámci monarchie. V této chvíli byla možnost přijít s nějakou novou politickou koncepcí. Už v březnu roku 1859 se uskutečnila porada osmdesáti šlechticů, kde byla vypracována zpráva císaři o věrnosti šlechty v době války. Této porady se účastnil i Karel III. Schwarzenberg.³¹⁵ Poměrně obsáhlý program přinesla skupina aristokratů pod vedením hraběte Jindřicha Jaroslava Clama-Martinice, který reprezentoval českou šlechtu, a hraběte Belcrediho, zástupce moravské šlechty. Hlavním orgánem, tohoto směru se pak stal list Vaterland, který měl představovat tiskovou platformu pro historickou konzervativní šlechtu.

Tito konzervativní šlechtici vystupovali proti revoluci. Odstrašujícím příkladem jim byla revoluce francouzská, která přinesla pouze období dlouhé nestability a nepořádku. Ve svém

³¹⁴ Jan HAVRÁNEK, *Česká politika, konzervativní aristokraté a uspořádání poměrů v habsburské říši v letech 1860-1867*, Sborník historický 17, 1970.

³¹⁵ Karel KAZBUNDA, *Národní program český roku 1860 a zápas o politický list*, ČČH 33, 1927, s. 520.

programu se vrátili k historickému zemskému právu a obnově stavovských institucí. Chtěli silně Rakousko, které ale bude ctít práva a zvláštnosti národů, kteří v něm žijí.³¹⁶

Česká šlechta pak začala spolupracovat s konzervativně liberální stranou reprezentovanou Františkem Ladislavem Riegem. Ten v roce 1861 publikoval v Národních listech svůj politický program, v němž možnost spolupráce se šlechtou nezavrhl. Několik dní poté se František Jaroslav Riegr sešel s hrabětem Clam-Martinicem a tři dny po této schůzce uveřejnily Národní listy rozsáhlý článek s výkladem pojmu „historické právo.“³¹⁷ Následovala pak řada dalších článků, jejichž tématem byl vztah české šlechty k národu.

V šedesátých letech se šlechta stala pro politické prostředí reprezentativním prvkem, který měl pomoci hájit české národní právo ve vídeňském prostředí. Právě Národní listy přinesly ve svém úvodníku z 24. 2. 1861 odpověď na otázku, zda má šlechta své místo v politice. V článku je přímo řečeno, že národ má právo na vlastní šlechtu a ta má „kráčet v čele národa“. *„Politické zásady vytečnicků šlechty a vůdců lidu z jiných stavů mohou se všelijak rozcházeti. Nemůže to ani jinak býti. Kdež pak jest národ živý, aby v něm nebylo stran politických? Ale každé straně politické musí národ býti nadevšecko, ve snaze o obecné dobré musí se snahy jejich, jinak různé, setkávati na jedné cestě, láska k národu musí zmírniti náruživosti, vésti k rozumnému sebesnášení a vážení.“*³¹⁸

Jedním z nejoblíbenějších, nejčastěji zmiňovaným a pro české časopisy nejpopulárnějším šlechticem – politikem byl Jindřich Jaroslav Clam Martinic. Svou kariéru zahájil jako okresní hejtman v Mělníku. Později byl místodržitelským radou v Budapešti a prezidentem zemské vlády západní Haliče v Krakově. Světozor přinesl jeho medailon v roce 1868, který doplnil úvodem o úloze šlechty v politice. *„Již dávno sice minuly doby, kdež tolik urozenost čili šlechtictví otvíralo přístup k vysokým hodnostem a jedině opravňovalo k účastenství ve věcech politických, předce však vidíme, kterak šlechta v mnohých zemích, ačkoli již zbavena jest výhradních práv dávnověkých, dosud ještě má velikou váhu i po dnes dovedla si zachovati znamenitý vliv ve veřejnosti. Nepůsobí k tomu snad jen upomínky dávnověké, dlouhé řady předkův, znamenité jmění rodinné atd. to všecko by již nestačilo samo o sobě, kdyby se k tomu nedružilo osobní přičinění a*

³¹⁶ O. URBAN, *Kapitalismus*, s 177.

³¹⁷ Národní listy 9. 1. 1861.

Ve své práci jsem se zabývala společenskými časopisy devatenáctého století. Národní listy jsem se podrobně neprocházela, protože ve své práci jsem se nezabývala politickou problematikou. Pro ilustraci této kapitoly však zmiňuji tento výtisk.

³¹⁸ Národní listy 24. 2. 1861.

vynasnažení. Zvláště pak v zemích takových, kdež poměry politické nejsou ještě ustáleny, panstvo dávné má zřejmě vyznačenou a pevnou cestu, kudy mu kráčet a kterak si počínati, aby neutonulo v zapomenutí a neuvázlo pouze v počtu obyčejných boháčův aneb marnivých a marných pretendentův. V zemích takových, kdež poměry politické teprv se ustalují, panstvo čili šlechta povinna stanouti na přední stráž v obraně starých práv zemských, kteráž se někdy utvořila působením slavných předkův. Je-li pak vedle práv a výsad starodávných také ještě i národnost ohrožena, tu šlechta též i jí vši silou povinna hájiti a podporovati. V obojím směru tomto povinna jest oučinkovati vzdělaností a jměním svým, v témž směru povinna užívati také přístupu svého ku dvoru a osobě panovníka, tvoříc takto přirozené prostřednictví mezi národem a korunou.³¹⁹

Takto obšírně tedy autor uvedl medailon hraběte, aby následně pokračoval v životopisných datech. Tedy kdy rod Clam do Čech přišel a odkud a o přímých příbuzných Jindřicha Jaroslava Clam-Martince. Jak už bylo zmíněno, byl hrabě Clam-Martini politický vůdce české šlechty. Prosazoval politiku českých federalistů a požadoval zavedení českého jazyka na českých školách i v oblastech, kde bylo převážně německy mluvící obyvatelstvo. Autor medailonu zdůrazňuje, že vždy a všude zastával důrazně historická práva jednotlivých království a zemí proti všem centralistickým snahám. Autor charakterizuje hraběte slovy „*právo jest věčné, násilím nemůže nikterak zničeno býti.*“ Hrabě byl ve svém medailonu velmi chválen za své působení na českém sněmu. „*Co se výmluvnosti týká, náleželo mu povždy jedno z předních míst mezi řečníky, kteříž vynikají obratností, bystrostí, pohotovostí a též výkladem ouhledným. Z počátku, když se pokoušel řečniti po česku, vadila mu poněkud nezvyklost jazyka, brzy však častějším cvikem v hospodářských spolcích a poradách okresního zastupitelstva tak se opravil, že nyní stejně vyniká též výmluvností v jazyce českém.*“³²⁰

Jindřich Jaroslav Clam-Martinc zemřel v roce 1887. Ve vzpomínce na tohoto šlechtice, kterou uveřejnil Světozor, zaznívá postesek nad nečeským původem šlechty u nás, která jen těžko hledá cestu k českému národu. Hrabě je zde opět označen za ojedinělý zjev, který však dává naději, že i ostatní budou v jeho úsilí pokračovat. Zvláště po té, co za svého života Jindřich Jaroslav Clam-Martinc kolem sebe shromáždil skupinů aristokratů stejně smýšlejících. „*Také tito mužové ponejvíce ještě byli vychováni německého a jen z důvodů politických přilnuli k národu českému, který obranu svých práv hledal v hájení samosprávy proti centralismu*

³¹⁹ Světozor 2, 1868, s. 445.

³²⁰ Tamtéž.

Vídeňskému. Ale z politického spojení vyvíjelo se spojení národní, šlechta naše stává se poněkud i v národním ohledu českou. I v tom předcházeli hrabě J. J. Clam z Martinic jiným příkladem užívaje rád jazyka českého, jímž úplně ovládal.³²¹ Jak naznačuje autor článku, byla velkou překážkou začlenění šlechty nedokonalá znalost českého jazyka. Šlechta žila v kosmopolitním prostředí evropských šlechtických kruhů a jedním ze znaků dokonalého vzdělání byla znalost alespoň tří světových jazyků. Který byl pak šlechtici vlastnější a rodný, těžko říct. Proto pak aristokrat nevyhovoval jazykovému vymezení národa, které přinesl nacionalismus devatenáctého století. „Po literárním obrození národa následovalo obrození politické, a valná část zásluhy o úspěchy činnosti v oboru tomto náleží věrnému příteli a horlivému pomocníku vůdce národa našeho, dra. Riegra, hraběti Jindřichu Jar. Clamovi z Martinic.“³²²

O smrti hraběte informovala také Zlatá Praha. Se zármutkem sdělovala smrt největšího z představitelů konzervativní šlechty a jak se dočteme, „zesnulý vynikal vzácným vzděláním, bystrotou ducha, ohnivou výmluvností a neoblomnou věrností k svým zásadám.“³²³

V roce 1915 vzpomněla Zlatá Praha na výročí narození „šlechtice státníka“. „Byl vynikající politickou hlavou a pokládán své doby za nejpřednějšího státníka v této polovici říše. Každý musí ceniti jeho znamenité nadání, železnou vůli a neúmornou píli, jakož i horlení pro historická práva koruny svatováclavské.“³²⁴ Jak se dozvídáme, tvořil hrabě Clam z Martinic, spolu ještě se dvěma zástupci české šlechty, o nichž bude řeč, „trojhvězdí, na něž analý našeho politického života mohou býti hrdy.“³²⁵

Vedle hraběte Jindřicha Jaroslava Clam-Martince patřil k předním představitelům historické české zemské konzervativní šlechty také kníže Karel III. ze Schwarzenberku, druhý z trojhvězdí. V českých časopisech byl tedy představován nejen jako hospodář a zodpovědný správce svých statků, ale i jako politický reprezentant. Články, které o knížeti vycházely, jako by kopírovaly kariéru knížete. Pod jeho vedením se panství stalo prosperující ekonomickou základnou celé rodiny. Zpracování dřeva, pivovary, cihelny, kamenolomy, výroba sýru, nelze opominout lesnictví a revírnictví.³²⁶ Ekonomická činnost na schwarzenberském panství zakládala

³²¹ Světozor 21, 1887, s. 463.

³²² Tamtéž.

³²³ Zlatá Praha 4, 1886-1887, s. 475.

³²⁴ Zlatá Praha 33, 1915-1916, s. 455.

³²⁵ Tamtéž.

³²⁶ M. MICHÁLEK, *Zemědělský buditelé*, s. 200.

hmotný blahobyt celé orlické větve a navíc, jak jsem doložila v předchozí kapitole, prezentovala jejího představitele jako výborného hospodáře. Zároveň však bylo stavovskou tradicí, aby český aristokrat vystupoval jako politický reprezentant království.

Karel III. Schwarzenberg spolupracoval s hrabětem Jindřichem Jaroslavem Clam-Martinicem a společně hájili pozice historicko-politických individualit všech částí monarchie. O politické aktivitě Karla III. se dozvídáme jak ze stránek Světozoru, tak ze Zlaté Prahy.³²⁷ Do politiky vstoupil roku 1859 a jeho politická kariéra trvala třicet let. Ve všech člancích, které o osobnosti tohoto českého šlechtice nalezneme, nechybí citace jeho dvou nejzásadnějších vystoupeních. První bylo po prohraných volbách do zemského sněmu, kdy uspěla ústavověrná šlechta. „*Čechové, nyní jsme vaši na život a na smrt! Tato naše porážka má tu dobrou stránku, že národ český má zase svoji šlechtu!*“.³²⁸ Druhý, který byl citován, byl projev z 8. listopadu 1871. Karel III. v něm odmítal panovníkův reskript z 30. října, kde císař veřejně odmítl připravované české vyrovnání. „*Musil bych to pokládati, pánové, za pouhou smělost, chtěl-li bych snad říci slov, kdež důvěrníci národa tak významným listem osvědčili, že směr našeho návrhu přijali za svůj. Tím, pánové, jste zároveň osvědčili pevné předsevzetí, že chcete a budete, vyhovující náhledu podaného vám návrhu, chrániti a hájiti státoprávní samostatnost království tohoto, práva koruny, práva krále a nepřetržitý svazek státův na základě pragmatické sankce pod žezlem slavného domu habsbursko-lotrinského spojených. Osvědčujeme, pánové, že chceme hájiti práva tohoto a chrániti jej budeme, seč nám síly stačí, nechť se stane cokoliv, až do těch hrdel a statků!*“³²⁹

Kníže patřil k nejoblíbenějším mužům v zemi, o čemž svědčí i dobová periodika. Kladně a s úctou se o něm vyjádřil i Jakub Arbes v předmluvě ke své kritice hraběte Františka Thuna z Hohenšteina. „*Slovem, kdo nebyl očitým svědkem aspoň větší části politické i jiné veřejné činnosti knížete Karla Schwarzenberga v oné době, nemůže si ani přibližně učiniti pojem, jak bezměrný vliv měl muž ten kdysi u nás v Čechách. ...jaký měl tehdá kníže Karel Schwarzenberg starší dočasně na lid český, žádný šlechtic v Čechách nikdy více nenabude.*“³³⁰

³²⁷ Světozor 5, 1871, s. 534-535.

Zlatá Praha 21, 1894-1895, s. 285.

Světozor 1908, s. 1030-1031. Zde je zmíněno slavné zvolání „Až do těch hrdel a statků!“ jako vzpomínka na vlastenecké české šlechtice, aktivně se podílející na české politice.

³²⁸ Tamtéž, s. 1031.

³²⁹ Tamtéž.

³³⁰ Jakub ARBES, *J. Ex. hrabě František Thun z Hohenšteina, c. k. místodržící v království Českém. Kritika úřední činnosti Jeho Excellence*, Praha 1895, s. 8-10.

Karel III. Schwarzenberg byl také znám jako mecenáš a podporovatel řady vlasteneckých podniků, o čemž se také dočítáme. Opět tedy jeden z vyzdvihovaných rysů dobrého šlechtice. Při podzimních honech na Orlíku probíhaly porady a jednání. Této společenské události se účastnil kníže Jiří z Lobkovic, baron Robert Hildprandt a hrabě Jan Harrach. Tak se začala formovat skupina vlastenecky smýšlejících aristokratů. Karel byl znám jako „rozhodný přítel vlasti naší ... podporovatel vědy a památek vlasti naší ...“.³³¹ Kníže Karel III. byl také v čele Sboru o zřízení Národního divadla.³³²

Posledním z trojlístku politických osobností, který byl v tomto duchu prezentován v tisku, byl Jiří Kristián z Lobkowicz. „Český národ nemůže se honositi velikým počtem příznivců svých mezi šlechtou, kteří by srdcem svým úplně k němu byli přilnuli, kteří by pochopovali jeho snahy a tužby, kteří by s ním cítili a pro něj pracovali.“³³³ Jak dokládají jeho životopisné medailony byl již od dětství vychováván ve vlasteneckém duchu s důrazem na český jazyk. „Z těch řídkých šlechticů, kteří vždy a všude se zjevnou okázalostí k nám se hlásí, kteří nejen sami správně a rádi česky mluví, ale i dítky své vychovávají po česku, v českém duchu i českým jazykem, jest mezi prvními kníže Jiří Lobkovic.“³³⁴ Studoval částečně v Praze a ve Vídni. V roce 1859 zahájil svou kariéru jako krajský komisař pražského kraje. Po třech letech se však tohoto místa vzdal a od roku 1862 se věnoval správě svých rozsáhlých statků. Postupně se však do politiky vracel. Byl zvolen poslancem českého sněmu ve velkostatkové kurii. Proslul jako výtečný řečník a rázný konzervativní politik.

Kníže byl prezentován „nejen co vzorný ekonom, nýbrž i co velenadáný vůdce politický. Kdo by se o prvním chtěl přesvědčiti, může prohlédnouti statky jeho. ... je jedním z nečinnějších pracovníků pro program oposice státoprávní a že se velkou měrou přičinil o získání programu tomu nových a nových přívrženců. ... vyniká velkou bystrostí rozumu a neumornou čilostí myslí, tak že okamžitě poznává překážky a udává způsob k jejich odstranění.“³³⁵

Od roku 1871 byl zvolen nejvyšším maršálkem Království českého. Vždy hájil zájmy českého národa a země. Vůči vídeňským vládám stál prakticky vždy v opozici a kritizoval nespravedlivá a centralistická vládní rozhodnutí.

³³¹ Světozor 5, 1871, s. 535.

³³² Více Jan BARTOŠ, *Dějiny Národního divadla I. Národní divadlo a jeho budovatelé*, Praha 1933.

³³³ Světozor 5, 1871, s. 461.

³³⁴ Světozor 14, 1880, s. 142.

³³⁵ Světozor 5, 1871, s. 461-462.

Angažoval se také při přípravách Jubilejní výstavy roku 1891: „výstavou naučili jsme se znát a oceňovat samy sebe.“³³⁶

V této kapitole jsem tedy uvedla trojici šlechticů, kteří byli nadějí na začlenění šlechty do národní společnosti, a tak byli také v časopisech prezentováni. Zmínky o nich v mnou sledovaných tiskovinách byly časté a plné kladného hodnocení a obdivu. Z článků vždy cítíme jakési – ač šlechtic, přece vlastenecký politik bojující za národní věc.

³³⁶ Světozor 5, 1871, s. 462.

9. Šlechtična na stránkách časopisů:

Na stránkách časopisů jsou prezentováni ve valné většině pouze muži-šlechtici. Se ženskou zástupkyní šlechtického stavu se setkáme skutečně sporadicky.

Jedinou, častěji zmiňovanou zástupkyní něžného pohlaví z řad šlechty, byla Eleonora hraběnka z Kounic, rozená hraběnka Voražická z Paběnic, „*jméno nej přednější šlechtičky české, nejupřímnější vlastenky v kruzích domácí aristokracie.*“³³⁷ Pocházela ze starého českého vladyckého rodu ze třináctého století. Její příslušníci drželi menší statky v Čechách a často se věnovali vojenské kariéře.³³⁸ Eleonora Voražická z Paběnic patřila k vlastenecky orientovaným šlechtickým rodinám. Ve Světozoru nalezneme její medailon, který velmi podrobně líčí její dětství a mládí. Takto rozsáhlý medailon věnovaný šlechtičně-ženě v časopisech skutečně nenajdeme. Mládí šlechtičny je líčeno velmi romanticky, jako venkovská idyla. „*Mládí své z největší části trávil na rodinném statku Choustníku, v jedné z nejromantičtějších krajin vlasti naší uprostřed lidu dobrosrdečného, cizotou nedotknutého. Komteska Eleonora záhy přilnula ke krásné krajině i k prostomilému lidu s veškerým západem svého šlechtického ducha i srdce a studium vlasteneckých dějin stalo se jí nejmilejší zábavou mladosti. ... Ještě nyní vzpomíná vznešená paní s citem nevýslovného blaha oněch hodin, když ve vážném mlčení omšřených sutin hradních, vysoko nad vrcholky daleko rozlehlých smrčín nitro její poprvé vzplálo a ozařovalo se posvátným ohněm vlasteneckým.*“³³⁹

Hraběnka byla známá především jako podporovatelka Boženy Němcové, v mládí se stýkala s Josefem Dobrovským, Františkem Palackým nebo Pavlem Josefem Šafaříkem. „*Horlivá milovnice národního jazyka a písemnictví povždy s nejšlechtnější přízní klonila se ke vzdělavatelům české slovesnosti. Božena Němcová, Jaroslav Kalina, Jos. Šumavský, Václav Šole těšili se zvláštní štědrosti její. ... Přední mužové naší národní společnosti, umělci, učenci a politikové váží sobě vznešeného přátelství s Eleonorou hraběnkou Kounicovou jako drahocenné odměny za své dobré snahy a skutky.*“³⁴⁰ Světozor otiskl velký medailon

Další zmínku o této šlechtičně nalezneme k příležitosti jejích osmdesátých narozenin. Světozor na tuto šlechtičnu vzpomněl prostřednictvím medailonu, který byl uveden předmluvou

³³⁷ Světozor 14, 1880, s. 164.

³³⁸ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 305.

³³⁹ Světozor 14, 1880, s. 164.

³⁴⁰ Tamtéž.

Boženy Němcové k vydání Babičky roku 1855. Eleonora Kounicová byla mecenáškou této spisovatelky. „*Je způsob, když koho milého domu provázíme, že mu dáváme na cestu požehnání. I já, posílajíc do světa dítko-prostinké dítko mé fantasie mé fantasie-žehnám je, vtiskujíc mu na čelo jméno, jež odedávna národu milé a vážené bylo a nyní ctěné je, co jméno příznivkyně lidu, podporovatelkyně všeho, co dobré a krásné, jméno Vaše, šlechetná Paní! - Nevím pro ně lepšího požehnání.*“³⁴¹ Pro českou společnost byly zásluhy této šlechtičny skutečně neopominutelné a zasloužila si tak neopakovatelnou pozornost českého tisku. „*Ptejte se, která dáme ze vznešených šlechtických kruhů překročila kdy sama práh kanceláře Ústřední Matice školské, aby odevzdala tam svůj příspěvek s okem radostí a láskou zářící? A ptejte se, kolikrát již tam byla stará paní hraběnka Kounicová a kolikrát tam odevzdala sama nebo poslala svůj dar? ... Ptejte se, která aristokratka naše je nadchnuta takovou účastí pro vše, co v české společnosti se děje, která stopuje pečlivě všechny snahy její, o všem je zpravena, těší se radostně z každého úspěchu a zarmucuje se při každém nezdaru nebo pohromě?*“³⁴² Autor si v článku mnohokrát posteskuje, že chování Eleonory Kounicové je v jejích kruzích vyjímečné a žádná podobná se nenajde. Autor dále pokračuje krátkým životopise, který, jak upozorňuje, Světozor uveřejnil již v roce 1880. „*Celý život hraběnky Eleonory Kounicové je jedinou řadou nesčetných úlevných a pomocných projevův obětavého vlastenectví a šlechetného lidomilství, z nichž vyklíčelo mnohé požehnané ovoce. S myslí radostnou a blahým vědomím může šlechetná paní pohlížeti na svou minulost, že dala jasný příklad života české ženy šlechtičny a že zapsala se v milou paměť své vlasti a svého národa.*“³⁴³

Hraběnka Kounicová zemřela o tři roky později. „*Nejšlechetnější z urozených šlechtičen českých rozžehнала se s životem, Eleonora hraběnka Kounicová, ..., do posledních chvil svého života věrna zůstala té příkladné a blahodárné, z nejryzejšího vlastenectví prýštití činnosti, jíž zjednala si vděčnou památku v srdci celého národa. ... vznešená tato žena česká!*“³⁴⁴ „*Ale vlastenectví hraběnky Eleonory Kounicové nebylo pouhou módní cetkou, jež se občas obléká na podiv občanských vrstev: národní vědomí bylo základním rysem ušlechtilé té povahy.*“³⁴⁵

³⁴¹ Světozor 1894-1895, s. 167.

³⁴² Tamtéž, s. 168.

³⁴³ Tamtéž.

³⁴⁴ Světozor 1897-1898, 32, s. 120.

³⁴⁵ Zlatá Praha 15, 1897-1898, s. 119.

Stejně pozornosti se dostalo i její snaše Josefíně Čermákové. Josefína Čermáková byla jednou z nejlepších soudobých hereček. Hrála v německých i českých divadlech a nadějnou kariéru opustila až po sňatku s hrabětem Václavem Kounicem. „*V druhé polovici let šedesátých a počátkem let sedmdesátých bylo divadelní jméno Josefíny Čermákové veliké a mnohoslibné. České jeviště nemělo snad naivky, která by byla hned na prvé uchvátila neobyčejným temperamentem, krásným a luzným zjevem dívčím, jakož i nezapomenutelným, zvonivým smíchem, jako Josefína Čermáková, když jako patnáctileté děvče vystoupila dne 14. dubna 1864 na prozatímním divadle.*“³⁴⁶ Josefína Čermáková pak odešla do Německa a působila na výmarské divadelní scéně. Její životní cestu se dozvídáme z otištěného nekrologu ve Zlaté Praze. „... *vrátila se opět do vlasti a k českému divadlu, leč za krátko již opustila jeviště nadobro a provdala se roku 1878 za hraběte Václava Kaunice. Manželství její s upřímným tímto českým kavalírem, jenž jediný dnes z celé české šlechty stojí v řadách našich poslanců opozičních, bylo šťastno a štěstím svým jistě nezapomenutelné. Po herecké slávě, která ji z minulosti zářila jako nehasnoucí pozdrav mládí, našla paní hraběnka Kaunicová trvalé štěstí a klid u krbu domácího, kdež jí bude jistě a stále vzpomínáno.* ...“³⁴⁷ Nerovnorodý sňatek byl pro českou šlechtu společensky nepřijatelný.³⁴⁸ Bylo důležité, aby partner pocházel ze stejného prostředí. Česká historická šlechta si uvědomovala svou poměrně malou početnost a hrozbu, kterou pro ni představovala liberalizující se společnost. Pokud by pak docházelo k četnějším sňatkům s neurozenými, aristokracie jako svébytná společenská vrstva by se stala minulostí nebo spíše muzejní relikvií.

Nekrolog Josefíny Čermákové však především svědčí o tom, že pozornost českého časopisu si nezískala proto, že by chtěl publicista vzpomenout na českou šlechtičnu, nýbrž proto, že byla oblíbenou herečkou.

Drobnou vzpomínku pak Světozor přinesl na hraběnku Annu Thunovou, manželku ministerského předsedy hraběte Františka Thuna a dceru knížete Karla Schwarzenberga. „*Zvěčnělá byla šlechtnou lidomilkou, jejíž dobročinnosti vzpomínati budou tisícové a tisícové. ... Jako dcera předního českého šlechtice vládla dokonale jazykem českým a vlídným srdečným vystupováním svým získávala naráz srdce všech, kdož ji poznali. Každá humánní snaha nalezla v ní vždy horlivou podporovatelku, která nejen vlivem, ale vždy i prací svou platně prospívala*

³⁴⁶ Zlatá Praha 12, 1894-1895, s. 358.

³⁴⁷ Tamtéž.

³⁴⁸ Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 92-94.

k jejímu uskutečnění. ...³⁴⁹ Opět zde nalezneme typické znaky, díky nimž si aristokratka zasloužila nekrolog ve Světozoru. Byla dobročinná lidumilka a hlavně mluvila česky.

Ve své práci jsem se předně věnovala Světozoru a Zlaté Praze, nicméně při zkoumání ženské problematiky na stránkách časopisů jsem nahlédla i do Ženské revue. Ve svém pátém ročníku přineslo toto periodikum zajímavou zprávu. „Hraběnka Štěpánka Lonyayová a ženské hnutí. V listopadu m. r. nabízel nám jeden vídeňský žurnalista autorisovaný článek bývalé princezny Štěpánky. Měly to býti essaye o emancipaci a výchově ženy. Nabídku tuto jsme odmítly, poněvadž z kruhů aristokratických, jimž jsou oblasti, ze kterých ženské hnutí vyrůstá a v nichž jedině se ženská otázka může řešiti, cizí, nedalo se nic cenného očekávati. ...“³⁵⁰ Na této poznámce je patrné, jak tato tiskovina pohlížela na aristokratky a do jaké pozice je stavěla. „ ... odkazuje ženu do čtyř stěn jejího pokojíku, kde jako „strážný anděl“ rodiny očekává manžela a hlídá děti, podrobujíc se vůli boží. „Kleider-Küche-Kinder-Kirche“ řekl nám už jednou jeden vysoký autor a teď to slyšíme v jiné variaci podruhé. Povídá nám to žena - princezna, která myslí, že se hluboce zamyslíme, nazve-li ženské hnutí chorobným výstřelkem.“³⁵¹ Tímto nám autor zprávy naznačil, že ženy šlechtičny jsou podle něj bytosti bez vůle a touhy po sebeprosazení. Žijí ve stínu svých mužů a jsou jejich odleskem. Naopak však aristokratky počátku dvacátého století si plně uvědomovali důležitost emancipace a byly plnoprávními partnery svých mužů. Z článku je cítit trochu zášti.

Pro doplnění bych ještě uvedla, že zajímavou osobností pro český tisk byla také Marie baronka von Ebner-Echenbach, rozená hraběnka Dubská z Třebomyslic. Dubsky z Třebomyslic byl starý český šlechtický rod.³⁵² Hraběnka se narodila na zámku ve Zdislavicích. Záhy jí zemřela matka, a tak byla její výchova svěřena do rukou českých chův. Díky tomu hraběnka ovládala velmi dobře nejprve český jazyk, až později německý. Později se naučila také francouzsky. Často vyla srovnávána s Boženou Němcovou. „Svým původem i celou nejvýznačnější periodou své tvorby patřila mezi nás. Pocházela z české rodiny šlechtické ... hlásila se k české národnosti, aspoň napolo, říkajíc, že je Češkou i Němkou. Psala výhradně jazykem německým tedy adresovala svoje spisy Němcům, ale nejlepší její práce jsou provanuty českým dechem a látka jich, čerpaná z moravského ovzduší, dává knihám takové naší domácí výraznosti, že čteme-li je

³⁴⁹ Světozor 33, 1898-1899, s. 96,

³⁵⁰ Ženská revue 5, 1910, s. 50.

³⁵¹ Tamtéž.

³⁵² P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 74-75.

my Češi, máme někdy dojem, jako bychom měli před sebou německý překlad z čestiny.“³⁵³ Eschenbachová poznala dle autora článku venkovský život na Moravě na vlastní kůži, protože s lidmi na venkově žila v těsném kontaktu. Autor si zřejmě hraběnkou poněkud idealizuje, nicméně pravdou je, že její literární tvorba čerpala z života na venkově a často popisovala právě sociální nerovnosti. Hraběnka Ebner-Eschenbachová byla také označována jako německá Božena Němcová. „*Moravský venkovan neměl tehdy valné důvěry k „pánům“ a tak se leckdy stávalo, že našla chladnost, kde hledala srdečnost a kam přicházela s nějlepšimi úmysly, přes to oblíbila si ten lid, zamilovala si jej, ba záviděla mu: záviděla tu klidnou naivitu životního názoru a tu blízkost k dosažitelnému lidskému štěstí. To zdůrazňuje v řadě spisů, uvádí čtenáře do těch vesniček, líčí se zálibou různé idylky i tragédie ze života venkovského. ...*“³⁵⁴ O spisovatelce hraběnce Marii von Ebner-Eschenbach se dočteme i v časopise *Ženská revue*³⁵⁵, kde je vzpomenu její životní jubileum. V *Ženské revue* je ale již označena pouze jako německá spisovatelka. O jejích vazbách k moravskému prostředí *Ženská revue* mlčí.

Další články, které by se týkaly žen šlechtičen již v časopisech nenajdeme. Jen zmínky například o účasti Nory Kinské na dostizích.³⁵⁶ To nám však opět potvrzuje, že pro českou měšťanskou společnost byli zajímaví jen šlechtici muži, kteří se prezentovali jako politici nebo podnikatelé a tím byli přínosní celé společnosti. Životní styl šlechty ani její každodennost v devatenáctém století nebyla pro liberalizující společnost zajímavá. To již bylo pro redakce zajímavější přinášet zprávy o folklórních slavnostech nebo o životě na moravském venkově.

³⁵³ Zlatá Praha, 33, 1915-1916, s. 311-312.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 312.

³⁵⁵ *Ženská revue* 5, 1910, s. 173.

³⁵⁶ Zlatá Praha 30, 1912-1913, s. 456.

10. Závěr:

Ve své práci jsem se věnovala obrazu šlechty ve dvou společenských časopisech devatenáctého a přelomu dvacátého století. Záměrně jsem zvolila společenské časopisy určené celé rodině a napříč společnostmi. Snažila jsem se postihnout stereotyp, který dobová publicistika o šlechtici vytvářela a zároveň jsem hledala zmínky o životním stylu šlechty, jímž se tato společenská vrstva vymezovala proti většině. Nepracovala jsem s dobovým politickým tiskem, protože tato problematika si zaslouží vlastní výzkum a jiný pohled.

O české šlechtě panují v naší společnosti ještě dosud zkrslené a často protikladné představy. Tento pohled má však prapůvod v samých počátcích moderního českého myšlení. Právě dobová publicistika však mnohé napovídá o tom, proč měl a má český národ tak rezervovaný přístup k aristokracii a také pomáhá nastínit složité peripetie vztahů Čechů ke šlechtě.

Šlechta byla po celá staletí považována za elitu. Stará rodová šlechta koncentrovala ve svých rukou značný pozemkový majetek, z něhož se odvíjel politický vliv a společenská prestiž. Během devatenáctého století však přišla změna. Na jeho počátku se totiž hlavním určujícím znakem národnosti stala čeština. To byl také jeden z hlavních argumentů odpůrců šlechty. Neznalost národního jazyka jim byla důkazem pro tvrzení, že aristokracie je národně vlašnou.

Negativní obraz šlechty v moderním českém myšlení tedy pramení právě z toho, že se české národní hnutí definovalo především jazykově. Skutečným Čechem byl pouze ten, kdo mluvil česky. Ovšem právě to bránilo v začlenění šlechty do národního organismu. Řada příslušníků české šlechty smýšlela upřímně česky ve smyslu zemského vlastenectví, ale česká vlastenecká společnost požadovala jednoznačné přimknutí ke svému jazykovému programu. Jedním ze základních atributů ideálního šlechtice, který je v časopisech zdůrazněn, byla znalost a aktivní užívání češtiny. To autor medailonu či nekrologu nikdy neopomněl zmínit. V dobové publicistice se také setkáváme s vyjádřením vděčnosti za to, že se český šlechtic za český jazyk nestydí. Autoři medailonů také často upozorňovali na české vychovatele malých šlechticů, kteří jim vštíplili lásku k českému národu a vlasti. Český vychovatel byl také jeden ze základních rysů pravého kavalíra českého.

Od roku 1872 získávají podobizny šlechticů trochu jiný charakter. Stále jde o životopisy, ale ještě větší důraz je kladen na vlastenectví. Vždy je šlechtic označen jako „jeden z mála“, jako skvost v aristokracii a popis jejich zásluh je okázalejší. Také se setkáváme častěji s důrazem na podnikatelské aktivity šlechticů. Tento trend zřejmě souvisel s postupující industrializací a s proměnou společnosti jako celku. K tomu, být první na společenském žebříčku, už nestačili jen předci a titul. Nutné bylo zapojení do společnosti, které celému národu přinášelo nějaký užitek.

Důležité místo zaujímal šlechtici podnikatelé. Často se podnikání snoubilo s aktivitou politickou, což byla ideální kombinace. Aristokratický podnikatel byl veleben za rozvoj svých statků, což samozřejmě přinášelo zlepšení životních podmínek jeho poddaných. Ideální šlechtic-podnikatel prosazoval modernizaci a osvětu. Pro český tisk byl také dobrý šlechtic vždy podporovatel vlasteneckých podniků, mecenáš a projevoval se zájmem o chudé.

Velké sympatie české měšťanské společnosti si zasloužili zejména šlechtičtí politici, se kterými se čtenář na stránkách časopisů často setkával. Role šlechtice politika byla většinovou společností kladně přijímána. Byli to zejména Jindřich Jaroslav Clam Martinic, Jiří Kristián Lobkowicz či Karel III. ze Schwarzenbergu. Ti aktivně spolupracovali s českou měšťanskou reprezentací. Nutno ale podotknout, že právě tato spolupráce se starořečy se stala záminkou k ostrým výstupům mladočechů, kteří své protivníky osočovali ze zrady národních zájmů, které prodávají odnárodněným šlechtickým velkostatkářům.

Situace se změnila po roce 1889, kdy Karel IV. Schwarzenberg přednesl v zemském sněmu projev, v němž vystoupil proti mladočeské obraně návrhu umístění Husovy pamětní desky na novou budovu Národního muzea. Kníže Karel Schwarzenberg se vyjádřil o husitech jako o „tlupě lupičů a žhářů“ a vyjádřil se o sobě jako o potomku „katolické šlechty české, která u Lipan porazila Tábor“ . Tím přispěl k mladočeské nevráživosti, která jeho projevu okamžitě využila proti starořečům a aristokracii. Přispěl tak k nedorozumění, které upevnilo představu o mimoběžnosti zájmů společnosti a aristokracie.

Tento zlom nalezneme v publicistice. S odcházející generací aristokratických politiků se ztrácela i naděje na plodnou spolupráci měšťanstva a šlechty. Na počátku dvacátého století se setkáváme se vzpomínkami na slavné kavalíry české, jejichž synové však cesty svých otců nenásledují a nenaplňují odkazy svých předků.

Hojné jsou také dovětky, které naznačují, že dotyčná šlechtická osobnost má vlastnosti, kterými se odlišuje od ostatních příslušníků jejího stavu. Autor tak vždy poukazuje na nesamozřejmost jednání a života, jež popisuje.

S většinou toho, co česká společnost od aristokracie vyžadovala, shrnul autor úvodu k vyobrazení knížete Jiřího Lobkovice. „Český národ nemůže se honositi velikým počtem příznivců svých mezi šlechtou, kteří by srdcem svým úplně byli k němu přilnuli, kteří by pochopovali jeho snahy a tužby, kteří by s ním cítili a pro něj pracovali ... hlavní příčinou bylo vyhubení starých českých rodů po bitvě bělohorské a usazování se v zemi rodů nových, nám cizích a namnoze nepřátelských.“³⁵⁷ Spíše zamyšlením nad vztahem aristokracie a národa, které se snaží najít původ konfliktů mezi šlechtou a Čechy. „Dávná šlechta česká buď schudla, buď odešla do vyhnanství aneb vyhynula, cizinci neporozuměli českému národu.“³⁵⁸ Kníže Jiří z Lobkovic je tu označen za největšího vlastence mezi šlechtickými představiteli a autor v něm vidí naději pro český národ. „Z těch řídkých šlechticů, kteří vždy a všude se zjevnou okázalostí k nám se hlásí, kteří nejen sami správně a rádi česky mluví, ale i dítky své vychovávají po česku, v českém duchu i českým jazykem, jest mezi prvními kníže Jiří Lobkovic, jehož podobiznu v dnešním čísle přinášíme.“³⁵⁹ Kníže má vytvořit most mezi národem a aristokracií. Aristokrat poloviny devatenáctého století již není jen kavalír, ale velkostatkář, který je zběhlý v ekonomických i právních vědách.

Nejčastěji se na stránkách časopisů setkáváme s historickou šlechtou, tedy příslušníci těch rodů, kteří sice nikdy nevládly, byli nositeli erbů již po několik staletí – Thunové, Černínové, Clam-Martíniové, Chotkové. Stranou zájmů nezůstali ani příslušníci vrstvy úřednické aristokracie, tedy státní úředníci, kteří v době omezené míře tlumočili zájmy své třídy, ale i zájmy společnosti – Kounicové, Kolowratové. Jedni z nejpopulárnějších však byli Schwarzenbergové.

S čím se však téměř vůbec nesečkáme, to byla prezentace specifického životního stylu šlechty. Vyjma několika zpráv z dostihů či nějakého honu měšťanskou společnost život šlechty nezajímala. Nebo ne že by nezajímala, ale aristokracie si vytrvale udržovala svou výlučnost a nikoho mimo své do svých řad nepustila. Až na začátku dvacátého století bylo čtenáři

³⁵⁷ Světozor 14, 1880, s.142.

³⁵⁸ Tamtéž.

³⁵⁹ Tamtéž.

umožněno nahlédnout do šlechtického interiéru a vztah se trochu uvolnil, ale skutečně jen v omezené míře.

Pokud bychom tedy měli shrnout, jaký obraz šlechtice Světozor a Zlatá Praha svým čtenářům předkládaly, pak dotyčný vždy oplýval ctnostmi, které jsou primárně vlastní nové měšťanské elitě. Byl vlastenec, podnikavý, inovátor a ctil českou tradici, ale „bohužel“ – dle mínění měšťanské většiny - byl netypickým představitelem své společenské třídy.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY:

Vydané prameny

Dobový tisk

Národní listy 1861

Světozor 1867 – 1899

Světozor. Světová kronika současná slovem i obrazem, 1900 - 1919

Zlatá Praha 1884 – 1927

Ženská revue 1910

Literatura

BEZECNÝ, Zdeněk, *Příliš uzavřená společnost*, České Budějovice 2005.

BEZECNÝ, Zdeněk – LENDEROVÁ, Milena, *Proměny elit v Čechách 1780-1914*, Studie k sociálním dějinám 3, 1999, s. 35-39.

HANESCH, Josef, *Karel I. Filip, kníže Schwarzenberg*, České Budějovice 2003.

HANUŠ, Josef, *Národní museum a naše obrození I-II*, Praha 1921-1923.

HOLEČEK, Josef, *Česká šlechta. Výklady časové a historické*, Praha 1918.

HROCH, Miroslav, *Historická beletrie a historické vědomí v 19. století*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3, 1988.

HROCH, Miroslav, *Na prahu národní existence*, Praha 1999.

KAZBUNDA, Karel, *Národní program český roku 1860 a zápas o politický list*, Český časopis historický 33, 1927, s. 520-527.

- KLUSÁKOVÁ, Luďa, *Obraz druhého v historické perspektivě*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 1, 1995, s. 5-10.
- KUBOVÁ, Renata, *Historická tematika vo francúzskej žurnalistike v 80. a 90. rokoch 19. storočia*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 1, 1995, s. 41-48.
- MAŠEK, Petr, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 1999.
- MICHÁLEK, Mořic, *Zemědělství buditelé. Sbíрка životopisů mužů o zemědělství zasloužilých*, Praha 1937.
- MYŠKA, Milan, *Šlechta v Čechách, na Moravě a ve Slezsku na prahu buržoazní éry. Hospodářská aktivita české aristokracie a tzv. „kapitalistická modernizace“*, Časopis Slezského muzea, série B, 36, 1987, s. 46-65.
- MĚCHÝŘ, Jan, *První generace*, Ústí nad Labem 1973.
- NOVÁK, Arne – NOVÁK, Jan V., *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*, Brno 1995.
- OSVALDOVÁ, Barbora - HALADA, Josef, *Praktická encyklopedie žurnalistiky*, Praha 2002.
- RAK, Jiří, *Bývali Čechové. České historické mýty a stereotypy*, Praha 1994.
- ROUBÍK, František, *Časopisectvo v Čechách v letech 1848 – 1862*, Praha 1930.
- ROUBÍK, František, *Bibliografie časopisectva v Čechách z let 1863 – 1895*, Praha 1936.
- SLABÁKOVÁ, Radmila (ed.), *O exilu, šlechtě, Jihoslovanech a jiných otázkách dějin moderní doby. Sborník k narozeninám Arnošta Skoupého*, Olomouc 2004.
- STAŠEK, Antal, *Vzpomínky*, Praha 1925.
- ŠKUTINA, Vladimír, *Český šlechtic František Schwarzenberg*, Praha 1990.
- ŠVEHLA, Jaroslav, *Jan OTTO. Kus historie české knihy*, Jinočany 2002.

URBAN, Otto, *Česká společnost 1848-1912*, Praha 1982.

URBAN, Otto, *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha 2003.

TOMÁŠEK, Libor, *Karel III. ze Svarzenbergu. K politické činnosti české šlechty v šedesátých letech 19. století*, Jihočeský sborník historický 63, 1994, s. 101-114.

VOTÝPKA, Vladimír, *Příběhy české šlechty*, Praha 1999.

VYBÍRAL, Jindřich, *Století dědiců a zakladatelů. Architektura jižních Čech období historismu*, Praha 1999.